ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ 59

ΟΜΙΛΙΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ ΡΑ'—ΡΛΗ'

Κείμενον: **B. de Montfaucon**

Μετάφρασις-Σχόλια

ΑΘ. Π. ΜΟΣΧΟΥ — ΧΑΡΑΛ. Δ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
φιλολόγου θεολόγου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ἀριθμοὺς σελίδων τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΛ' (130) ΨΑΛΜΟΝ

«Κύριε, δὲν ὑψώθη ἀπὸ ἔπαρσιν καὶ ὑπερηφάνειαν ἡ καρδία μου, οὔτε οἱ ὀφθαλμοί μου ἐσηκώθησαν ἀκατάδεκτοι καὶ μὲ ἀλαζονείαν».[1] Ἄλλος ἑρμηνευτὴς γράφει, δὲν ὑψώθησαν. «Οὔτε ἐπεδίωξα ἐκ φιλοδοξίας μεγάλα, οὔτε ἐπεχείρησα πράγματα ὑπερβαίνοντα τὰς δυνάμεις μου, διὰ τῶν ὁποίων νὰ προκαλέσω τὴν τιμὴν καὶ τὸν θαυμασμόν». Ἄλλος, γράφει, εἰς μεγαλωσύνην καὶ ἄλλος **D** εἰς μεγαλεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπερέβησαν τὴν δύναμίν μου.

Τί σημαίνει αὐτό; Ὁ Παῦλος θεωρεῖ ἀφροσύνην, νὰ ἐγκωμιάζῃ κανεὶς τὸν ἑαυτόν του καὶ ὅταν ὑπάρχῃ ἀνάγκη. Δι' αὐτὸ προσέθεσε: «Ἔγινα ἀνόητος, ποὺ ἔχω καυχηθῆ ἔτσι. Ἀλλὰ σεῖς μὲ ἠναγκάσατε».[2] Πῶς λοιπὸν ἠγνόησεν αὐτὸ ὁ προφήτης καὶ καυχᾶται τώρα ὄχι μόνον διὰ δύο καὶ τρία καὶ δέκα, ἀλλὰ δι' ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην καὶ καυχᾶται μὲ τὸ νὰ λέγῃ, ὅτι εἶμαι ταπεινὸς καὶ μετρημένος καὶ ὑπερβολικὰ ταπεινὸς καὶ ἀ-

1. Ἐν τῷ Μασσοριτικῷ καὶ ἐν τῇ Βουλγάτα φέρει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Δαβίδ. Πράγματι δὲ συμφωνεῖ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ πρὸς τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ὁποίαν καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ ἐπέδειξεν ὁ μέγας βασιλεὺς καὶ προφήτης, ἰδιαιτέρως δὲ πρὸς τὴν ἀπάντησιν, τὴν ὁποίαν ἔδωκε πρὸς τὴν σύζυγον αὐτοῦ Μελχόλ, ὅταν αὕτη ἐμέμφθη αὐτόν, διότι λησμονήσας τὸ βασιλικὸν αὐτοῦ ὕφος ἐχόρευσεν ὡς κοινός τις ὑπήκοος ἔμπροσθεν τῆς Κιβωτοῦ. Εἶπε τότε ὁ Δαβίδ: «Ἀποκαλυφθήσομαι ἔτι οὕτως καὶ ἔσομαι ἀχρεῖος ἐν ὀφθαλμοῖς σου καὶ μετὰ τῶν παιδισκῶν σου ὧν εἶπάς με μὴ δοξασθῆναι» (Β' Βασ. 6, 22). Ἄλλοι ἐκ τῶν νεωτέρων τοποθετοῦσι τοὺς χρόνους τῆς συγγραφῆς τοῦ ψαλμοῦ εἰς τὴν μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπιστροφὴν τοῦ αἰχμαλωτισθέντος λαοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἐφθόνησε τὰ πομπώδη μεγαλεῖα τῶν ξένων, ἀλλ' ἀτύφως ἱκανοποιήθη μὲ τὴν ἀνάκτησιν τῆς πτωχῆς του πατρίδος. (Τὸ Ψαλτήριον μετὰ συντόμου ἑρμηνείας Π. Ν. Τρεμπέλα, Ἀθῆναι 1955).

2. Β' Κορινθ. 12, 11.

πλοῦς; **E** Τοῦτο συμβαίνει, ὅπως εἰς τὸ βρέφος, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀποκοπῆ ἀπὸ τὸ γάλα τῆς μητρός του καὶ ὑψώνει μὲ πόνον τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν μητέρα του.[3] Διὰ ποῖον σκοπὸν κάμνει αὐτό; Διότι δὲν εἶναι ἀνεπίτρεπτον εἰς κάθε περίπτωσιν τὸ νὰ καυχᾶται κανείς. Εἰς μερικὰς περιπτώσεις εἶναι ἀναγκαῖον καὶ μάλιστα κάποτε εἴμεθα ἀνόητοι, ὄχι ἐπειδὴ καυχώμεθα, ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν καυχώμεθα. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει «ἐκεῖνος, ποὺ καυχᾶται, ἂς καυχᾶται ὄχι ἀλαζονικῶς, ἀλλὰ μὲ ταπείνωσιν ἀποδίδων εἰς τὸν Κύριον τὴν δόξαν διὰ τὰ καλὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς τοῦ ἔχει δώσει δύναμιν καὶ χάριν νὰ τὰ κάμῃ».[4]

Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν καυχᾶται ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν, εἶναι ὁ πλέον ἀνόητος καὶ παράνομος. Ὅποιος δὲν καυχᾶται διὰ τὴν πίστιν του εἶναι ἀθλιώτερος ὅλων. 372. **A** Ὅποιος δὲν καυχᾶται καὶ δὲν ἐκδηλώνει τὰς πεποιθήσεις του ὁπωσδήποτε θὰ χαθῇ. Δι' αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος μὲ θάρρος διεκήρυττεν: «Εἴθε νὰ μὴ μοῦ συμβῇ νὰ καυχηθῶ διὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον διὰ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».[5] Καὶ πάλιν λέγει· «Ἂς μὴ καυχᾶται ὁ πλούσιος διὰ τὰ πλούτη του, οὔτε ὁ σοφὸς διὰ τὴν σοφίαν του, ἀλλὰ νὰ καυχᾶται διὰ τὸ ἑξῆς, ὅτι δηλαδὴ κατανοεῖ καὶ γνωρίζει τὸν Κύριον».[6]

Κατὰ ποῖον τρόπον ἡ καύχησις εἶναι κακὸν πρᾶγμα; Ἐὰν προβαίνωμεν εἰς αὐτήν, ὅπως ὁ Φαρισαῖος.[7] Καὶ διὰ ποῖον λόγον, λέγει, εἶπεν ὁ Παῦλος «ἔχω ἀποδειχθῆ ἀνόητος, διότι ἐκαυχήθην· **B** σεῖς μὲ ἠναγκάσατε»; Διότι διηγεῖτο τὰ κατορθώματα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεώς του, τὰ ὁποῖα δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναφέρῃ, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἀνάγκη. Καὶ εἰς ἄλλο μέρος, λέγει, «Ἐὰν θελήσω νὰ καυχηθῶ διὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ διὰ τὰ ἔργα μου, δὲν θὰ εἶμαι ἀνόητος, διότι θὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν».[8] Συνεπῶς, ἂν κανεὶς λέγῃ τὴν ἀλήθειαν, ὅταν ἡ περίστασις τὸ ἀπαιτῇ, δὲν εἶναι ἀνόητος. Ἐπομένως καὶ ὁ προφήτης, ὅταν καυχᾶται, δὲν εἶναι ἀνόητος, διότι ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν.

3. «Καθάπερ οὖν τὸ παιδίον ἄρτι τοῦ μαστοῦ ἀποσπασθὲν οὐδὲ οὕτως ἀφίσταται τῆς μητρός, ἀλλὰ ὀδυνώμενον, θρηνοῦν, δυσχεραῖνον ὅμως ἔχεται τῆς τεκούσης» (Χρυσόστομος).
4. Β' Κορινθ. 10, 17.
5. Γαλάτ. 6, 14.
6. Ἱερ. 9, 23 - 24.
7. Λουκ. 18.
8. Β' Κορινθ. 12, 6.

Ἀλλὰ διὰ ποίαν αἰτίαν ἔφερε τὸν λόγον εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον;

Διὰ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀκροατάς, νὰ μὴ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἀπερισκεψίαν μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἐκ τῶν συμφορῶν. Οὔτε νὰ ἀπομακρυνθοῦν, ἀφοῦ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὰ δεσμὰ καὶ νὰ ἐμπέσουν εἰς τὴν ἀνάγκην ἄλλης αἰχμαλωσίας. **C** Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν διήγησιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεώς του προσπαθεῖ νὰ διορθώσῃ τὸν ἀκροατήν. Δὲν λέγει, ὅτι ἐγὼ ὑψώθην ἀπὸ ἔπαρσιν καὶ ὑπερηφάνειαν καὶ συνεκράτησα τὸ πάθος μου, ἀλλὰ τί λέγει; Δὲν ὑψώθη ἡ καρδία μου ἀπὸ ἔπαρσιν καὶ ὑπερηφάνειαν. Δηλαδὴ δὲν ἤγγισε τὴν ψυχήν μου ἡ κακία. Ὁ νοῦς αὐτοῦ ἦτο ὡσὰν γαλήνιος λιμήν, ὁ ὁποῖος δὲν δέρνεται ἀπὸ τὰ κύματα τῆς ἀσθενείας, ἡ ὁποία εἶναι αἰτία ὅλων τῶν κακῶν καὶ ἡ ρίζα τῆς ἐσχάτης παρανομίας.

Τί νόημα ἔχει ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον λέγει «Κύριε, δὲν ὑψώθη ἀπὸ ἔπαρσιν καὶ ὑπερηφάνειαν ἡ καρδία μου, οὔτε οἱ ὀφθαλμοί μου ἐσηκώθησαν ἀκατάδεκτοι καὶ μὲ ἀλαζονείαν;» Δὲν ἐσήκωσα, λέγει, τὰς ὀφρῦς μου οὔτε ὤρθωσα τὸν αὐχένα.[9] Διότι τὸ νόημα, τὸ ὁποῖον ἀφθόνως ἀναβλύζει ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν πηγὴν τοῦ πάθους, διαπλάσσει καὶ τὸ σῶμα ὅμοιον πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πληγήν. **D**

«Οὔτε ἐπεδίωξα ἐπιδείξεις καὶ ἐμφανίσεις μεγαλείων ὑπερηφανείας, τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνουν τὴν ἀξίαν μου». Τί σημαίνει «εἰς μεγαλεῖα ὑπερηφανείας»; Σημαίνει τοὺς ἐπηρμένους ἀνθρώπους, τοὺς πλουσίους, τοὺς ἀλαζόνας, τοὺς ὑπερηφάνους. Εἶδες πόση εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη; Δὲν παρέμεινεν ὁ ἴδιος μόνον ἐκτὸς τοῦ νοσήματος, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὑπερηφανεύοντο τοὺς ἀπέφευγε καὶ ἀπεμακρύνετο ἀπὸ συγκεντρώσεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἐπειδὴ ἐμίσει πολὺ τὴν ἀλαζονείαν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τόσον πολὺ ἀπεστρέφετο τὴν κακίαν αὐτήν, ὄχι μόνον τὴν ἀπέφευγε καὶ δὲν ἐπέτρεπε τὴν εἴσοδόν της εἰς τὴν σκέψιν του, ἀλλὰ ἀπὸ πολὺ μακρὰν ἀπεστρέφετο καὶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μετήρχοντο αὐτήν, ὥστε οὔτε ἀπὸ ἐκεῖ νὰ δέχεται καμμίαν βλάβην. **E**

Δὲν εἶναι μικρὸν κατόρθωμα τοῦτο, νὰ ἀποφεύγῃ δηλαδὴ κανεὶς τοὺς ἐπηρμένους, νὰ ἀποστρέφεται καὶ νὰ στηλιτεύῃ αὐτούς. Εἶναι μεγάλη ἀσφάλεια τῆς ἀρετῆς

9. «Ἴδιον τῶν ὑπερηφάνων τὰς ὀφρῦς ἐπαίρειν τὴν γνάθον, φυσᾶν καὶ πάντων ὑπερφρονεῖν» (Θεοδώρητος).

καὶ φρουρὰ τῆς ταπεινοφροσύνης. «Οὔτε ἐπεχείρησα πράγματα ὑπερβαίνοντα τὰς δυνάμεις μου, διὰ τῶν ὁποίων νὰ προκαλέσω τὴν τιμὴν καὶ τὸν θαυμασμόν». Ἄλλος «οὔτε πράγματα, τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνουν τὴν δύναμίν μου». «Ἂν δὲν ἤμουν ταπεινός, ἀλλὰ ὕψωνα τὴν ψυχήν μου, ὅπως τὸ βρέφος, ποὺ ἔχει ἀποκοπῆ ἀπὸ τὸ γάλα, πρὸς τὴν μητέρα του, καθ' ὅμοιον τρόπον νὰ ἐκπληρώσῃς τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς μου».[10] 373 A Ἄλλος «ἔτσι νὰ ἀνταποδοθῇ εἰς τὴν ψυχήν μου».

Τοῦτο ἔχει λεχθῆ κατὰ τὸ ὑπερβατὸν σχῆμα, δηλαδή, «Ἂν δὲν ἤμουν[11] ταπεινός, ὅπως τὸ παιδί, ποὺ ἀποκόπτεται ἀπὸ τὸ γάλα καὶ πίπτει εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς μητρός του, ἀλλὰ ὕψωνα τὴν καρδίαν μου, τοιουτοτρόπως ἂς ἀνταποδοθῇ εἰς τὴν ψυχήν μου τὸ αἴτημά μου». Αὐτό, τὸ ὁποῖον λέγει, σημαίνει τοῦτο. Δὲν ἤμουν μόνον καθαρὸς ἀπὸ τὴν κακίαν, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν, οὔτε μόνον ἄσχετος πρὸς τοὺς ἀλαζόνας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρετήν, τὴν ἀντίθετον πρὸς αὐτήν, ὑπερβολικὰ ἐξεδήλωσα, δηλαδὴ τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν μετριοπάθειαν, τὴν συντριβήν. Τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ Χριστὸς παρήγγειλεν εἰς τοὺς μαθητάς του λέγων B «Ἐὰν δὲν ἀλλάξετε φρονήματα καὶ πορείαν εἰς τὴν ζωήν σας καὶ δὲν γίνετε ἁπλοῖ ὡς τὰ παιδία, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν».[12] Ἀπέκτησα, λέγει, τόσην ταπεινοφροσύνην, ὅσην ἔχει τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον κρέμεται κάτω ἀπὸ τὸν μαστὸν τῆς μητρός. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνο συγκρατεῖται ἀπὸ τὴν μητέρα του, εἶναι ταπεινὸν καὶ καθαρὸν ἀπὸ κάθε ἀλαζονείαν καὶ ζῇ μαζὶ μὲ τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν ἁπλότητα, ἔτσι ἤμουν καὶ ἐγὼ πρὸς τὸν Θεὸν διαρκῶς ἐξηρτημένος ἀπὸ αὐτόν.

Τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον ἀπεκόπη ἀπὸ τὸ γάλα τῆς μητρός, δὲν ἐνεθυμήθη τυχαίως, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξῃ τὴν θλῖψιν, τὴν στενοχωρίαν καὶ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον μόλις πρὸ ὀλίγου ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν μαστὸν τῆς μητρός, δὲν ἀπομακρύνεται οὔτε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπὸ αὐ-

10. Ἐδῶ παραβάλλεται ὁ προφήτης πρὸς τὸ βρέφος, τὸ ὁποῖον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν θηλὴν τοῦ μητρικοῦ μαστοῦ καὶ πίπτει εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς μητρός. Τοιουτοτρόπως καὶ αὐτὸς ἀφοσιώνεται πρὸς τὸν Θεόν.

11. Καὶ βεβαίως ἤμουν... εἶναι ἀπόδοσις τοῦ εἰ μὴ ἐταπεινοφρόνουν καθ' ὅσον τὸ «εἰ μὴ» εἶναι τύπος τοῦ ἑβραϊκοῦ ὅρκου καὶ ἔχει βεβαιωτικὴν σημασίαν.

12. Ματθ. 18, 3.

τήν, ἀλλὰ μὲ κλάματα, μὲ στεναγμούς, μὲ στενοχωρίαν, C μὲ βαρυθυμίαν καὶ κλαυθμυρίσματα πιάνεται ἀπὸ αὐτὴν καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀπομακρυνθῇ, ἔτσι καὶ ἐγώ, λέγει, εὑρισκόμενος μέσα εἰς τὴν θλῖψιν, τὴν στενοχωρίαν καὶ τὰς πολλὰς δοκιμασίας συνεκρατούμην ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἐὰν δὲν εἶχον συμπεριφερθῆ κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν πρὸς τὸν Θεόν, ἂς ἀνταποδοθῇ, λέγει, εἰς τὴν ψυχήν μου, ἂς τιμωρηθῶ, λέγει, μὲ τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν.

«Ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς ἂς ἐλπίζῃ εἰς τὸν Κύριον ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἑξῆς πάντοτε».[13] Βλέπεις ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἀρχὴν εἶπα, ὅτι δηλαδὴ διαρκῶς πρέπει νὰ καυχᾶται κανεὶς καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ὑπάρχῃ αἰτία διὰ τὰ ζητήματα τῆς πίστεως καὶ τῶν δογμάτων καὶ ὁποιος δὲν καυχᾶται χάνεται; Ἀντιθέτως διὰ τὰ κατορθώματα τῆς ζωῆς μας καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ καιρὸς ἀπαιτῇ, δὲν πρέπει κανεὶς ποτὲ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν καύχησιν. D Ποῖος καιρός; Πολλοὶ καὶ ποικίλοι, ἕνας ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ ἀκροατοῦ. Τοῦτο λοιπὸν καὶ αὐτὸς γνωρίζων καὶ θέλων νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι δι' αὐτὸν τὸν λόγον διηγεῖται τὰ κατορθώματά του, διὰ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν ἀκροατὴν τὸν αὐτὸν ζῆλον, προσέθεσε τὰ λόγια «ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς ἂς ἐλπίζῃ εἰς τὸν Κύριον ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἑξῆς πάντοτε». Καὶ ἄν, λέγει, συμβοῦν συμφοραί, στενοχωρίαι, πόλεμοι, αἰχμαλωσίαι καὶ ὁ,τιδήποτε ἀπροσδόκητον κακόν, σὺ διατήρησε τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν προσδοκίαν ἐκείνης καὶ ὁπωσδήποτε θὰ ἐπιτύχῃς καλὸν ἀποτέλεσμα, διότι ὁ Θεὸς θὰ σοῦ ἀνταμείψῃ τὴν καλὴν αὐτὴν ἐλπίδα E μὲ τὴν λύτρωσιν ἀπὸ τὰς δοκιμασίας διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει δόξα καὶ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Γένοιτο.

13. Αἱ ψυχικαὶ διαθέσεις τοῦ ἀτόμου ἐφαρμόζονται εἰς ὅλον τὸ ἔθνος. Ὁ ἀτομικὸς χαρακτὴρ τοῦ ψαλμοῦ γίνεται καθολικὸς καὶ ἐθνικός.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΛΑ΄ (131) ΨΑΛΜΟΝ

374 A «Ἐνθυμήσου, Κύριε, τὸν Δαβὶδ καὶ ὅλην τὴν ἀνεξικακίαν καὶ εὐσέβειάν του, διὰ τῶν ὁποίων κατέστη εὐάρεστος ἐνώπιόν σου».[1]

Ἀλλοῦ βεβαίως ἔχουν τὴν ἀξίωσιν νὰ σωθοῦν μόνον ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τῶν προγόνων. Ἐδῶ ὅμως διηγοῦνται τὰ ἀγαθὰ ἔργα καὶ τὴν αἰτίαν ὅλων τῶν ἀγαθῶν, δηλαδὴ τὴν ἐπιείκειαν, τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὴν πραότητα, διὰ τὴν ὁποίαν κατ' ἐξοχὴν ἐθαυμάζετο καὶ ὁ Μωϋσῆς. B «Ἦτο, λέγει, περισσότερον πρᾶος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ὑπῆρχον εἰς τὴν γῆν».[2]

Μερικοὶ ὅμως αἱρετικοί, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ζωήν του καὶ τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους εἶχεν εἴπει, λέγουν. Τί λέγεις; Πραότατος ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος μὲ λακτισμοὺς ἐκτύπησε τὸν Αἰγύπτιον καὶ τὸν ἐφόνευσε;[3] Αὐτός, ὁ ὁποῖος ἐγέμισε τοὺς Ἰουδαίους μὲ αἷμα καὶ ἐμφυλίους πολέμους; Αὐτός, ὁ ὁποῖος διέταξε νὰ διαπραχθοῦν φόνοι συγγενῶν; Αὐτός, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς προσευχῆς του διήρεσε τὴν γῆν καὶ προεκάλεσε κεραυνοὺς ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἄλλους μὲν κατεπόντισε καὶ ἄλλους κατέκαυσε; Ἐὰν αὐτὸς ἦτο πρᾶος, ποῖος εἶναι ὀργίλος καὶ σκληρός; Παῦσε λοιπὸν καὶ μὴ λέγῃς περιττὰ πράγματα.

Ὅτι ἦτο πρᾶος καὶ ὁ πραότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀν-

1. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ψαλμοῦ τούτου εἶναι ἄγνωστος. Πολλοὶ ἀνεζήτησαν τὸν συγγραφέα εἰς παλαιοτέρους χρόνους. Φέρεται ὡς συγγραφεὺς ὁ Δαβίδ, ὁ Σολομῶν, ὁ Ζοροβάβελ ἢ ὁ Ἰεχωνίας. Ἀνάγεται εἰς προαιχμαλωσιακὴν ἐποχήν. Εἶναι ὁ μόνος ψαλμός, ὁ ὁποῖος μνημονεύει τὴν Κιβωτὸν τοῦ μαρτυρίου καὶ ἔχει Μεσσιακὸν χαρακτῆρα.

2. Ἀριθμ. 12, 3.

3. Ἀναφέρεται εἰς τὸ περιστατικόν, καθ' ὃ ὁ Μωϋσῆς ἐφόνευσεν Αἰγύπτιον, ὁ ὁποῖος συμπεριεφέρετο μὲ σκληρότητα πρὸς ἕνα Ἰσραηλίτην καὶ ἔκτοτε φοβούμενος τὴν ὀργὴν τοῦ Φαραὼ κατέφυγεν εἰς τὴν γῆν Μαδιάμ, ὅπου ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ ἱερέως Ἰοθόρ.

θρώπους καὶ τώρα ἰσχυρίζομαι καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ ἐπιμένω εἰς αὐτὰ καὶ ἂν θέλετε, C θὰ προσπαθήσω νὰ ἀποδείξω τὴν πραότητά του ὄχι μὲ ἄλλας ἀποδείξεις, ἀλλὰ μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια του.

Ἂν καὶ ἠμποροῦσα νὰ ἀναφέρω, ὅσα εἶχεν εἴπει αὐτὸς περὶ τῆς ἀδελφῆς του εἰς τὸν Θεόν, τὴν ἱκεσίαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀποστολικὰ λόγια, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀντάξια τῶν οὐρανῶν καὶ τὴν μετριοφροσύνην, μὲ τὴν ὁποίαν ὡμίλει πρὸς τὸν λαόν. Ἦτο δυνατὸν καὶ αὐτὰ νὰ ἀναφέρω καὶ ἄλλα περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἀπαριθμήσω. Ἀλλά, ἐὰν ἐπιθυμῆτε, ἀφήνοντες αὐτὰ κατὰ μέρος, ἐμπρὸς ἂς ἀποδείξωμεν, ὅτι ἦτο πραότατος ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα προηγουμένως ἐλέχθησαν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων μερικοὶ νομίζουν, ὅτι αὐτὸς εἶναι βαρύς, σκληρὸς καὶ ὀργίλος. D

Κατὰ ποῖον τρόπον ὅμως θὰ ἀποδείξωμεν αὐτό; Ἂν προηγουμένως κάμωμεν διασάφησιν καὶ δώσωμεν ὁρισμόν, τί τέλος πάντων εἶναι πραότης καὶ τί σκληρότης. Διότι τὸ νὰ κτυπήσῃ κανεὶς κάποιον δὲν εἶναι γνώρισμα σκληρότητος οὔτε τὸ νὰ λυπῆται κανεὶς αὐτὸν εἶναι γνώρισμα πραότητος. Πρᾶος εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ὑποφέρῃ τὰς δοκιμασίας, αἱ ὁποῖαι τοῦ συμβαίνουν καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος βοηθεῖ τοὺς ἀδικουμένους καὶ γίνεται σφοδρὸς ἐκδικητὴς ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι περιφρονοῦν καὶ ὑβρίζουν. Διότι, ὅποιος βεβαίως δὲν εἶναι αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀλλὰ εἶναι νωθρός, νυσταλέος καὶ ἀπαθέστερος τοῦ νεκροῦ, δὲν εἶναι οὔτε πρᾶος οὔτε μετριοπαθής. Τὸ νὰ ἀδιαφορῇ κανεὶς δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀδικοῦνται, τὸ νὰ μὴ στενοχωρῆται δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μαστίζονται ἀπὸ τὴν ἀδικίαν καὶ νὰ μὴ ὀργίζεται ἐναντίον ἐκείνων, E οἱ ὁποῖοι περιφρονοῦν καὶ ὑβρίζουν, δὲν εἶναι γνώρισμα ἀρετῆς, ἀλλὰ κακίας. Καὶ ἐπομένως ὄχι πραότητος, ἀλλὰ ἀδρανείας καὶ νωθρότητος. Συνεπῶς λοιπὸν αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποδεικνύει τὴν πραότητά του καὶ ὅτι τόσον πολὺ ἐφλέγετο, ὥστε ταχέως νὰ σπεύδῃ, ὅταν ἔβλεπεν ἄλλους νὰ ἀδικοῦνται, διότι, δὲν ἠμποροῦσε νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀγανάκτησίν του ὑπὲρ τοῦ δικαίου. Ὅταν ὅμως ὁ ἴδιος παρεβλάπτετο ἀπὸ κάποιον κακόν, δὲν προέβαινεν εἰς ἐκδίκησιν, οὔτε ἀντεπετίθετο, ἀλλὰ ἀντιμετώπιζε τὴν κατάστασιν συνεχῶς μὲ φιλοσοφικὴν ἀταραξίαν.

375 A Διότι ἐὰν ἦτο σκληρὸς καὶ ὀργίλος, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἡσυχάσῃ, ὅταν ἐθίγοντο τὰ προσωπικά του ζητήματα, αὐτός, ὁ ὁποῖος τόσον ἐφλέγετο καὶ ἐξήπτετο διὰ τὰ ζητήματα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ ἦτο δυνατὸν τότε πολὺ περισσότερον νὰ ἐξαγριωθῇ. Γνωρίζετε βεβαίως, ὅτι στενοχωρούμεθα περισσότερον διὰ τὰ ἰδικά μας πράγματα παρὰ διὰ τὰ ξένα. Ἐκεῖνος, ὅταν οἱ ἄλλοι ἐδοκιμάζοντο, ἐτιμώρει τοὺς παραβλάπτοντας ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ ὑφίσταντο τὸ κακόν. Τὰ δεινά, ποὺ ἐπισυνέβαινον εἰς βάρος του, παρήρχετο μὲ πολλὴν καρτερίαν καὶ εἰς τὴν κάθε περίπτωσιν ἐλάμβανεν ἐξέχον θέσιν καὶ ἐπεδείκνυεν εἰς μὲν τὴν πρώτην τὴν ἀπέχθειαν πρὸς τὴν κακίαν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τὴν μακροθυμίαν του.

Καὶ τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ, εἰπέ μου; Ἔπρεπε νὰ ἀνέχεται νὰ γίνεται ἡ ἀδικία καὶ τὸ κακὸν νὰ μεγαλώνῃ; B Τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο γνώρισμα ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος κυβερνᾷ λαόν, οὔτε κανενὸς μακροθύμου καὶ ἀνεξικάκου, ἀλλὰ ἀνθρώπου νωθροῦ καὶ ὀκνηροῦ.

Καὶ σὺ δὲν κατηγορεῖς τὸν ἰατρόν, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἐγχείρησιν ἐμποδίζει τὴν σῆψιν νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς ὁλόκληρον τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἰσχυρίζεσαι, ὅτι εἶναι σκληρότατος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἠθέλησε μὲ ἰσχυρότερον κτύπημα νὰ ἀνακόψῃ ἀσθένειαν, ἡ ὁποία εἶναι πολὺ βαρυτέρα ἀπὸ τὴν σῆψιν καὶ μεταδίδεται εἰς ὁλόκληρον τὸν λαόν. Ἀλλ' αὐτὰ εἶναι γνωρίσματα ἀσυνέτου δικαστοῦ. Ὁ ἄρχων ἑνὸς τοιούτου λαοῦ, ὁ ὁποῖος κυβερνᾷ ἔθνος τόσον σκληρόν, τραχὺ καὶ ἀδάμαστον, ἔχει ὑποχρέωσιν ἐξ ἀρχῆς νὰ ἀναστέλλῃ καὶ ἐγκαίρως νὰ ἀνακόπτῃ τὸ κακόν, ὥστε νὰ μὴ προχωρῇ περαιτέρω. C

Ἀλλὰ κατεβύθισε, λέγει, τὸν Δαθὰν καὶ Ἀβειρών. Τί λέγεις; Ἔπρεπε νὰ ἀνέχεται νὰ καταπατῆται ἡ ἱερωσύνη, νὰ ἀνατρέπωνται οἱ νόμοι τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ διαλύεται αὐτὸ τὸ ὁποῖον ὅλα γενικῶς συγκρατεῖ, δηλαδὴ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης καὶ νὰ κάμουν τὰ ἄδυτα εἰς ὅλους προσιτά, καὶ ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν πρὸς αὐτοὺς νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ καταπατοῦν, ὅσοι θέλουν, τοὺς ἱεροὺς περιβόλους καὶ νὰ γίνωνται τὰ πάντα ἄνω κάτω; Αὐτὰ ὅμως δὲν εἶναι ἐκδήλωσις πραότητος, ἀλλὰ ἀπανθρωπίας καὶ σκληρότητος, τὸ νὰ ἀνέχεται δηλαδὴ τόσον μεγάλο κακὸν νὰ αὐξάνῃ καὶ νὰ χάσῃ τόσας χιλιάδας, ἐπειδὴ λυπεῖται διακοσίους.

Εἰπέ μου λοιπόν, D ὅταν διέταξε νὰ σφάξουν τοὺς συγγενεῖς, τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ, ἐνῷ ὁ Θεὸς ἦτο ὠργισμένος, ἡ ἀσέβεια ἐξηπλώνετο καὶ κανεὶς δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἀποσπάσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ; Ὤφειλε νὰ ἀφήσῃ τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν πληγὴν νὰ ἐπιπέσῃ ἐφ' ὅλων γενικῶς τῶν φυλῶν, νὰ παραδώσῃ τὸ ἔθνος εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ μαζὶ μὲ τὴν τιμωρίαν νὰ γίνεται ἡ ἁμαρτία ἀθεράπευτος; Ἢ ὤφειλε μὲ τὴν τιμωρίαν καὶ τὸν φόνον ὀλίγων ἀνθρώπων καὶ τὸ ἁμάρτημα νὰ ἐξαλείψῃ καὶ τὴν ὀργὴν νὰ ἐμποδίσῃ καὶ τὸν Θεὸν νὰ κάμῃ εὐμενῆ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὑποπίπτουν εἰς τοιαῦτα ἁμαρτήματα; Ἂν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξετάζῃς τὰ ἔργα τοῦ δικαίου, E ἀπὸ τὰ ἑξῆς θὰ ἀντιληφθῇς, ὅτι αὐτὸς ἦτο κατ' ἐξοχὴν πραότατος.

Ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν, ἀφοῦ ἀφήσωμεν αὐτὰ νὰ τὰ ἐξετάζουν οἱ φιλομαθεῖς, διὰ νὰ μὴ ἀσχοληθῶμεν περισσότερον μὲ ἀντικείμενα πέραν τοῦ κυρίως ἔργου μας, ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσίν μας. Ποία εἶναι ἡ ὑπόθεσίς μας; «Ἐνθυμήσου, Κύριε, 376 A τὸν Δαβὶδ καὶ ὅλη τὴν ἀνεξικακίαν καὶ εὐσέβειάν του, διὰ τῶν ὁποίων κατέστη εὐάρεστος ἐνώπιόν σου. Ἐνθυμήσου, πῶς ἔδωκεν ἔνορκον ὑπόσχεσιν εἰς τὸν Κύριον, πῶς ἔκαμεν εὐχὴν καὶ τάξιμον εἰς τὸν Θεὸν τοῦ Ἰακώβ». Ἐνῷ εἶχε πρόθεσιν νὰ ὁμιλήσῃ περὶ πραότητος, ἐγκατέλειψε τὴν διήγησιν, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὸν Σαούλ, εἰς τοὺς ἀδελφούς, εἰς τὸν Ἰωνάθαν, εἰς τὴν μακροθυμίαν πρὸς τὸν στρατιώτην, ὁ ὁποῖος τοῦ προσῆψεν ἄπειρον ἐντροπήν, καὶ ἄλλα μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά, στρέφει τὸν λόγον πρὸς ἄλλο κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐξόχως ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Διατί κάμνει αὐτό; Διὰ δύο λόγους. Ἀφ' ἑνὸς μέν, διότι μὲ αὐτὸ εὐχαριστεῖται κατ' ἐξοχὴν ὁ Θεός· πρὸς ποῖον λέγει νὰ ρίψω τὰ βλέμματά μου παρὰ εἰς τὸν πρᾷον καὶ εἰς τὸν ἥσυχον καὶ εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος φοβεῖται τοὺς λόγους μου;[4] B Ἀφ' ἑτέρου δέ, ἐπειδὴ κατεπεῖγον ἔργον ἦτο ἡ ἀνέγερσις τοῦ ναοῦ καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς πόλεως καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς παλαιᾶς πολιτείας, στρέφει μὲ συντομίαν πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖον τὸν λόγον καὶ παραλείπει ἄλλα μὲν ὡς γνωστὰ καὶ παραδεκτά, τὸ δὲ θέμα τῆς πραότητος ὡς φανερὸν εἰς ὅλους. Ἐκεῖνο λοιπόν, τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀναγ-

4. Ἠσ. 66, 2.

κην εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν, τοῦτο φέρει εἰς τὸ μέσον.

Τί ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἴδουν; Τὸν ναὸν νὰ ἀνεγείρεται καὶ ἡ παλαιὰ ἁγιότης νὰ ἀποκαθίσταται. Ἐπειδὴ λοιπὸν κατ' ἐξοχὴν διέπρεψεν ὁ Δαβὶδ εἰς αὐτό, ζητεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸν ὡς ἀμοιβὴν τῶν προσπαθειῶν του τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ καὶ λέγει: «Ἐνθυμήσου, Κύριε, τὸν Δαβὶδ καὶ ὅλην τὴν ἀνεξικακίαν καὶ εὐσέβειάν του, διὰ τῶν ὁποίων κατέστη εὐάρεστος ἐνώπιόν σου. Ἐνθυμήσου, πῶς ἔδωσεν ἔνορκον ὑπόσχεσιν εἰς τὸν Κύριον, πῶς ἔκαμεν εὐχὴν καὶ τάξιμον εἰς τὸν Θεὸν τοῦ Ἰακὼβ **C** λέγων[5] Δὲν θὰ εἰσέλθω εἰς τὴν σκηνήν, ἐντὸς τῆς ὁποίας κατοικῶ, οὔτε θὰ ἀναβῶ εἰς τὴν κλίνην, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιῶ ὡς στρωμνήν μου, οὔτε θὰ παραδώσω τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς ὕπνον καὶ τὰ βλέφαρά μου εἰς νυσταγμόν, οὔτε θὰ δώσω ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς κροτάφους μου ἕως ὅτου εὕρω τόπον κατάλληλον διὰ τὸν Κύριον, κατοικίαν διὰ τὸν Θεὸν τοῦ Ἰακώβ».[6] Ποίαν σχέσιν ἔχει αὐτὸ μὲ σένα; Διότι, λέγει, εἶμαι ἀπόγονος ἐκείνου καί, ἐπειδὴ ἐδέχθης ἐκεῖνον, Θεέ μου, λόγῳ τῆς δράσεώς του εἶπες, νὰ ἀνορθώσῃ τὸ ἔθνος καὶ τὸ βασίλειόν του, δι' αὐτὸ τώρα ζητοῦμεν αὐτὰς τὰς συμφωνίας. **D**

Δὲν εἶπε «μέχρις ὅτου ἀνοικοδομήσω» (διότι τοῦτο δὲν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν), ἀλλὰ «μέχρις ὅτου εὕρω κατάλληλον τόπον διὰ τὸν Κύριον καὶ κατοικίαν».[7] Ἔπειτα ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος θὰ οἰκοδομήσῃ, τὸν ἀντιπαρέρχεται καὶ φέρει εἰς τὸ μέσον τῆς συζητήσεως ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔδωσεν ὑποσχέσεις, διὰ νὰ ἀντιληφθῇς, πόσον μεγάλο ἀγαθὸν εἶναι ἡ ὀρθὴ σκέψις καὶ κατὰ ποῖον τρόπον ὁ Θεὸς συνήθως ὁρίζει τὴν ἀμοιβὴν ἀναλόγως πρὸς τὴν ὀρθὴν σκέψιν καὶ τὴν καλὴν θέλησιν. Δι' αὐτὸ λοιπὸν ἐνθυμεῖται περισσότερον αὐτόν, διότι περισσότερον αὐτὸς εἶναι ὁ οἰκοδόμος παρὰ ὁ υἱός. Ὁ πρῶτος ὑπεσχέθη, ὁ δεύτερος διετάχθη. Καὶ πρόσεχε τὴν προθυμίαν του. **E** Ὄχι μόνον εἰς οἰκίαν ἰσχυρίζεται, ὅτι δὲν θὰ εἰσέλθῃ,

5. Ὁ Δαβὶδ διαπνέεται ἀπὸ ἔνθερμον ζῆλον καὶ ὑπόσχεται, ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ ἀνάπαυσιν εἰς τὸν ἑαυτόν του μέχρις ὅτου κατασκευάσῃ οἶκον διὰ τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ.

6. Ἡ ἑρμηνεία τοῦ κειμένου ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ ἀποδίδεται κατὰ τὸ Ψαλτήριον ὑπὸ Π. Ν. Τρεμπέλα, Ἀθῆναι 1955.

7. «Σκήνωμα οἴκου» εἶναι ποιητικὴ περίφρασις καὶ σημαίνει ἁπλῶς «οἶκος». «Κλίνη στρωμνῆς» ἑβραϊκὴ περίφρασις ἀντὶ κλίνης καὶ «ἀνάπαυσις τοῖς κροτάφοις μου» σημαίνει δὲν θὰ κοιμηθῶ ποτέ.

οὔτε εἰς κλίνην θὰ ἀναβῇ, ἀλλὰ οὔτε τὰ φυσικῶς ἀναγκαῖα θὰ ἀπολαύσῃ μὲ ἄνεσιν, μέχρις ὅτου εὕρῃ τὸν κατάλληλον τόπον διὰ τὸν Κύριον καὶ κατοικίαν διὰ τὸν Θεὸν τοῦ Ἰακώβ. Αὐτοὶ προέβαλον τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς ἔλεγε· «Σεῖς μὲν κατοικεῖτε εἰς θολωτὰς οἰκίας καὶ ἡ ἰδική μου οἰκία εἶναι ἔρημος».[8] Μέχρις ὅτου εὕρω κατάλληλον τόπον διὰ τὸν Κύριον, κατοικίαν διὰ τὸν Θεὸν τοῦ Ἰακώβ. **377 A**

Βλέπε πάλιν καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ψυχήν, ἡ ὁποία μεριμνᾷ. Ὁ βασιλεύς, ὁ ὁποῖος ἐξουσιάζει τῶν ἀνθρώπων, λέγει, μέχρις ὅτου εὕρω κατάλληλον τόπον διὰ τὸν Κύριον, κατοικίαν διὰ τὸν Θεὸν τοῦ Ἰακώβ. Δὲν ἤθελεν ἁπλῶς νὰ οἰκοδομήσῃ, ἀλλὰ εἰς καταλληλότατον τόπον, ὁ ὁποῖος κατ' ἐξοχὴν ἁρμόζει εἰς ναὸν καὶ εἶχεν ἀνάγκην ἐπισταμένης ἐρεύνης. Ἀπὸ τόσον ἄγρυπνον ἐνδιαφέρον διεκατείχετο. «Ἠκούσαμεν, ὅτι ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης ἦτο εἰς Εὐφραθᾶ καὶ τὴν εὕρομεν εἰς τὰς δασώδεις πεδιάδας τῆς Καριαθιαρείμ».[9]

Τώρα διηγεῖται τὰ παλαιὰ καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι καὶ προηγουμένως ἡ κιβωτὸς ἐπὶ πολὺν χρόνον περιεφέρετο, μετακινουμένη ἀπὸ τόπου εἰς τόπον. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἠκούσαμεν, ὅτι ἡ κιβωτὸς τῆς Διαθήκης ἦτο εἰς Εὐφραθᾶ». **B** Αὐτὰ δηλαδὴ μᾶς διηγήθησαν οἱ πρόγονοί μας καὶ αὐτὰ ἐκ πληροφοριῶν γνωρίζομεν, ὅτι δηλαδὴ καὶ τότε περιήρχετο παντοῦ εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τοὺς ἀγροὺς καὶ μετὰ ταῦτα εὗρεν ἕδραν μόνιμον. Αὐτὸ λοιπὸν ἂς γίνῃ καὶ τώρα. Εὐφραθᾶ ἐννοεῖ ἐδῶ τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα, εἰς τὴν ὁποίαν μετεφέρθη ἔπειτα ἀπὸ πολλὴν περιπλάνησιν.

«Τώρα ὅμως θὰ εἰσέλθωμεν[10] εἰς τὰ ἐν Σιὼν σκηνώματα τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἐστάθησαν οἱ πόδες του καὶ ὅπου ὑπάρχει τὸ ὑπο-

8. Ἀγγ. 1, 4.

9. Ἡ κιβωτὸς τῆς Διαθήκης μέχρι τότε ἤλλαξε συνεχῶς τόπους διαμονῆς. Ἀπὸ Σηλὼμ μετεφέρθη εἰς Βαιθήλ, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κριτῶν, ἐπέστρεψεν εἰς Σηλὼμ ἐπὶ Ἠλεί, περιέπεσεν εἰς χεῖρας Φιλισταίων, ἔφθασε μέχρις Ἀζώτου, κατόπιν ὡδηγήθη εἰς τοὺς Ἀσκαλωνίτας καὶ ἔπειτα εἰς Καριαθιαρείμ. Ἔκτοτε ὅμως θὰ ἔχῃ μόνιμον κατοικίαν εἰς Ἱερουσαλήμ. (Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Ο' — Οἱ Ψαλμοί, ἔκδοσις Β' ὑπὸ Ἰωὴλ Γιαννακοπούλου, σελ. 679).

10. Εἶναι μεγάλη ἡ χαρὰ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ. Ἤδη ἡ κιβωτὸς τῆς Διαθήκης εὑρίσκεται εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, εἰς τόπον ἄξιον αὐτῆς.

πόδιον τῶν ποδῶν του,[11] ἡ ἱερὰ κιβωτὸς τῆς διαθήκης».

Εἶδες πόσον χονδροειδεῖς λέξεις χρησιμοποιεῖ λόγῳ τῆς μεγάλης ἀπαιδευσίας ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀκούουν, μὲ τὸ νὰ ἀναφέρῃ κατοικίας τοῦ Θεοῦ καὶ πόδια καὶ τόπον, ὅπου στηρίζονται τὰ πόδια; Ὅλα αὐτὰ προσδιορίζουν τὸν τόπον τῆς κιβωτοῦ, διότι ἀπὸ ἐκεῖ ἐξήρχοντο αἱ φρικταὶ φωναὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἰουδαίων, **C** αἱ ὁποῖαι ἡρμήνευον τὰ ἀσαφῆ καὶ προέλεγον τὰ μέλλοντα. «Ἐγέρθητι, Κύριε, ἵνα ὑπάγῃς εἰς τὸν τόπον τῆς μονίμου κατοικίας σου, εἰς τὸν ἅγιον ναὸν τῆς Σιών, τὸν τόπον τῆς ἀναπαύσεώς σου, σὺ καὶ ἡ μέχρι τοῦδε μὴ ἀναπαυομένη, ἀλλὰ διαρκῶς μετατοπιζομένη κιβωτός, τὴν ὁποίαν ἁγιάζει ἡ παρουσία σου». Ἄλλος «ἡ ὁποία φανερώνει τὴν ἰσχύν σου». Καὶ ἄλλος «ἡ ὁποία φανερώνει τὴν δύναμίν σου». Καὶ τὰ δύο εἶναι ὀρθά. Διότι ἀπὸ ἐκεῖ ἀπέρρεεν ἡ ἁγιωσύνη καὶ τὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν μέσα εἰς αὐτὴν ἐπέφεραν δύναμιν καὶ ἁγιωσύνην.

Ὀρθῶς λοιπὸν ὡμίλησεν ἔτσι. Ὁ Θεὸς ἐξεδήλωσε δι' αὐτῆς τὴν μεγάλην του δύναμιν, μίαν φοράν, δύο καὶ πολλὰς ἄλλας, ὅπως, ὅταν κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Ἀζωτίους, ὅταν συνέτριψε τὰ εἴδωλα, ὅταν ἐκτύπησεν ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὴν ἥρπασαν, ὅταν ἔπαυσε τὴν τιμωρίαν, **D** ἀφοῦ ἀπεδόθη καὶ πάλιν ἡ κιβωτὸς καὶ διὰ τῶν ὑπολοίπων, τὰ ὁποῖα εἰς αὐτὸν τὸν τόπον ἔκαμεν, ἀπεδείκνυε τὴν δύναμίν του.

Τί σημαίνει· «Ἐγέρθητι, Κύριε, καὶ ἀναπαύσου εἰς τὸν τόπον τῆς μονίμου κατοικίας σου»; Κάμε, ὥστε ἡμεῖς νὰ παύσωμεν νὰ πλανώμεθα, λέγει, καὶ ἡ κιβωτὸς νὰ περιφέρεται καὶ τέλος ἂς ἡσυχάσῃ καὶ αὐτή. «Οἱ ἱερεῖς σου ἂς φέρουν ὡς ἔνδυμα τὴν δικαιοσύνην».[12] Ἄλλος γράφει «ἂς περιβληθοῦν τὰ ἱμάτια» καὶ ἄλλος «ἂς ἐνδυθοῦν», τὸ ὁποῖον εἶναι κατ' ἐξοχὴν σαφέστερον διότι εἶναι λόγια προσευχομένου καὶ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος

---

11. Ἡ κιβωτὸς χρησιμεύει ὡς ὑποπόδιον τοῦ Κυρίου, διότι ἐκαλύπτετο διὰ χρυσῆς πλακός, τοῦ ἱλαστηρίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ Κύριος ἔκαμε τὰς ἐμφανίσεις καὶ τὰς ἀνακοινώσεις του. («Οἱ Ψαλμοί» Ἰωὴλ Γιαννακοπούλου, σελ. 578).

12. Ἐκφράζει τὴν εὐχὴν οἱ λειτουργοὶ τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι ἀντάξιοι τῆς ἀποστολῆς των καὶ νὰ περικαλύπτωνται μὲ τὴν δικαιοσύνην, τὴν γενικὴν δηλαδὴ ἀρετήν. Εἰς ἄλλην ὁμιλίαν του περὶ ἱερωσύνης ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος λέγει, ὅτι ἡ ἱερωσύνη εἶναι χάρισμα θεῖον ἁρμόζον εἰς ἀγγέλους ἢ ἐισόντας ὅλον ἀγγελικὸν «ἡ ἱερωσύνη τελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, τάξιν δὲ ἐπουρανίων ἔχει ταγμάτων».

ἐπιθυμεῖ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἀρετῆς καὶ ὄχι προφήτου. Δικαιοσύνην ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν ἁγιότητα, τὴν ἱερωσύνην, τὴν λατρείαν, τὰς θυσίας, τὰς προσφορὰς καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ τὸν τέλειον τρόπον ζωῆς, διότι ἰδιαιτέρως ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς πρέπει νὰ ἀπαιτῆται ὁ ἐνάρετος βίος. **E**

«Καὶ οἱ ἀφωσιωμένοι εἰς σὲ εἴθε νὰ σκιρτοῦν ψάλλοντες ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιάσει», ὅταν δηλαδὴ αὐτὰ πραγματοποιοῦνται. Βλέπε, ὅτι αὐτὸς δὲν ζητεῖ ἀνέγερσιν πόλεως, οὔτε ἀγορὰν ἀφθόνων ἀγαθῶν, οὔτε τὴν ἐξ ἄλλων πραγμάτων εὐτυχίαν, ἀλλὰ τὴν εὐπρέπειαν τοῦ ναοῦ, τὴν ἡσυχίαν τῆς κιβωτοῦ, τὴν πλήρη τελειότητα τῶν ἱερέων, τὴν ἁγιωσύνην, τὴν λατρείαν καὶ τὴν ἱερωσύνην.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἐζήτησαν αὐτὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἴδιοι ἦσαν ἔνοχοι διὰ πολλὰς ἁμαρτίας, ὁ ψαλμῳδὸς καταφεύγει πάλιν εἰς τὸν πρόγονόν των λέγων «χάριν τοῦ Δαβίδ, τοῦ πιστοῦ δούλου σου, μὴ ἀποκρούσῃς καὶ μὴ ἀποστραφῇς τὸ πρόσωπον τοῦ διαδόχου του, τὸν ὁποῖον σὺ ἔχρισες βασιλέα». **378 A** Τί σημαίνει «χάριν τοῦ Δαβίδ, τοῦ πιστοῦ δούλου σου»; Ὄχι μόνον, λέγει, λόγῳ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, οὔτε ἐπειδὴ ἐξεδήλωσε τόσην δραστηριότητα διὰ νὰ ἀνεγείρῃ τὸν ναόν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔδωσες ὑποσχέσεις πρὸς αὐτόν. «Χάριν τοῦ Δαβίδ, τοῦ πιστοῦ δούλου σου, μὴ ἀποκρούσῃς καὶ μὴ ἀποστραφῇς τὸ πρόσωπον τοῦ διαδόχου του, τὸν ὁποῖον ἔχρισες σὺ βασιλέα». Περὶ ποίου ὁμιλεῖ; Περὶ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τότε ἐχρίσθη, ἐκυβέρνησε τὸν λαὸν καὶ προΐστατο αὐτοῦ.[13]

«Ἔδωσεν ἔνορκον καὶ ἀληθῆ ὑπόσχεσιν ὁ Κύριος εἰς τὸν Δαβὶδ καὶ δὲν θὰ παραβῇ αὐτήν. Ἰδοὺ αὐτή· ἐκ τῶν ἀπογόνων σου θὰ ἀναβιβάζω διαδόχους ἐπὶ τοῦ θρόνου σου».[14] Ἔπειτα ἐπειδὴ ἐνεθυμήθη τὸν Δαβὶδ καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ **B** καὶ διηγήθη τὰς παλαιὰς ἀναμνήσεις καὶ ἔκρινε ἄξιον νὰ ἀναφερθῇ εἰς τὴν ἐνάρετον ζωὴν αὐτοῦ, παρουσιάζει αὐτό, τὸ ὁποῖον ἔχει μεγάλην σημασίαν, δηλαδὴ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ. Καὶ ποῖαι εἶναι αὐταί;

---

13. «Τοῦ Χριστοῦ σου». Ὁ Χριστὸς οὗτος εἶναι ὁ δι' ἱεροῦ ἐλαίου χρισθεὶς βασιλεύς. «Χριστὸν ἐνταῦθα τὸν βασιλέα καλεῖ. Ἐπειδὴ δυσσεβεῖς οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἦσαν διὰ τὸν Δαβὶδ ἀξιοῦσι μὴ ἀποσβῆναι τῆς βασιλείας τὸ γένος». (Θεοδώρητος).

14. Δηλώνεται ἡ συνέχεια τῆς βασιλικῆς δυναστείας τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους ἀπὸ τὸν Δαβίδ. Ἡ προφητεία αὕτη ἐξεπληρώθη διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος κατάγεται ἀπὸ τὸν Δαβίδ.

«ἐκ τῶν ἀπογόνων σου θὰ ἀναβιβάζω διαδόχους ἐπὶ τοῦ θρόνου σου». Αἱ ὑποσχέσεις ὅμως αὐταὶ δὲν ἐδόθησαν ἄνευ ὅρων, ἀλλὰ ὑπὸ κάποιαν προϋπόθεσιν. Ποία ἦτο ἡ προϋπόθεσις; Ἄκουσέ την ἀκολουθεῖ. «Ἐὰν φυλάξουν οἱ ἀπόγονοί σου τὴν διαθήκην μου καὶ τὰς μεμαρτυρημένας ὑπ' ἐμοῦ ἐντολὰς ταύτας, τὰς ὁποίας θὰ τοὺς διδάξω, τότε καὶ οἱ ἀπόγονοί των θὰ κάθηνται αἰωνίως ἐπὶ τοῦ θρόνου σου».[15] **C**

Αὐτὰς λοιπὸν τὰς ὑποσχέσεις ἀφοῦ ἔδωσεν ὁ Θεός, παρέδωσεν εἰς αὐτοὺς τὸ χειρόγραφον. Καὶ ἐκεῖνοι πάλιν ἔλεγον: Ὅλα ὅσα εἶπεν ὁ Κύριος, θὰ κάμωμεν καὶ θὰ ἀκούωμεν. Ἔπειτα, ἐπειδὴ βλέπει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι παρέβησαν τὰς συμφωνίας, φέρει τὴν συζήτησιν εἰς τὸν χῶρον τῆς Σιὼν καὶ χρησιμοποιεῖ παντοειδεῖς λόγους παρακλήσεως, λέγων: «Ἐπειδὴ ὁ Κύριος ἐξέλεξε δι' ἑαυτὸν τὴν Σιών, προετίμησεν αὐτὴν διὰ νὰ εἶναι κατοικία του. Αὐτὴ εἶναι ὁ τόπος τῆς παντοτινῆς μου καταπαύσεως, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ παραμείνω αἰωνίως. Ἐδῶ θὰ κατοικήσω, διότι τὴν ἐξέλεξα καὶ τὴν ἠγάπησα». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι τὸν τόπον αὐτὸν δὲν ἐξέλεξεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀπεφάσισε περὶ αὐτοῦ ὁ ἴδιος ὁ Θεός, παραβλέπων τὰς ἀδυναμίας αὐτῶν. **D**

Τὰ λόγια τοῦ ψαλμῳδοῦ ἔχουν τὸ ἑξῆς γενικῶς νόημα. Τὸν τόπον, τὸν ὁποῖον ἐπροτίμησες, τὸν ὁποῖον ἐξέλεξες, περὶ τοῦ ὁποίου ἀπεφάσισες, ὁ ὁποῖος ἔκρινες, ὅτι εἶναι κατάλληλος, μὴ ἀφήσῃς νὰ καταρρεύσῃ, μήτε νὰ χαθῇ. Διότι ἔλεγες τὰ ἑξῆς: Ὅτι ἐδῶ θὰ κατοικήσω. Ἀλλὰ ταῦτα ἐλέγοντο ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι θὰ τηρηθοῦν καὶ αἱ ὑποσχέσεις ἐκείνων. Ποῖαι εἶναι αὐταί; Ἂν φυλάξουν οἱ υἱοί σου τὴν διαθήκην μου. Θὰ πληθύνω τὰς τροφάς. Ἄλλος γράφει, τὴν τροφήν. Τροφὰς ἐννοεῖ τὴν ἀφθονίαν τῶν τροφίμων, τὴν καλὴν συγκομιδὴν καὶ εὔχεται ὅλα εἰς αὐτοὺς νὰ ρέουν ὡς ἀπὸ πηγήν. Διότι οἱ παλαιοὶ Ἰουδαῖοι ἔκαμναν τοιαύτην ζωήν, ὥστε νὰ μὴ ἀντιλαμβάνωνται φυσικὰς ἀνάγκας, ἐφ' ὅσον εἶχον τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ. **E**

15. Τίθεται ρητῶς ὁ ὅρος τῆς κατὰ γράμμα ἐκπληρώσεως τῆς προφητείας, ἂν δηλαδὴ οἱ Ἰσραηλῖται φανοῦν πιστοὶ εἰς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰς περίπτωσιν ἀπιστίας των ἡ προφητεία θὰ ἐκπληρωθῇ μεταφερομένη ἐκ τῶν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ εἰς τοὺς κατὰ πνεῦμα, τοὺς Χριστιανούς, διότι οἱ Χριστιανοὶ θὰ ἔχουν βασιλέα τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἕλκει τὴν καταγωγήν του ἀπὸ τὸν Δαβίδ.

Δὲν παρετηρήθη ποτὲ εἰς αὐτοὺς ἔλλειψις σίτου, οὔτε πεῖνα, οὔτε λοιμός, οὔτε πρόωρος θάνατος, οὔτε τίποτε ἄλλο, ἀπὸ ὅσα συνήθως συμβαίνουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὅλα δι' αὐτοὺς ἀνέβλυζον ὡσὰν ἀπὸ πηγήν, διότι τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ διώρθωνε τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων.[16] Τὸ ἑξῆς λέγει ἐδῶ, ὅτι δηλαδὴ ὑπεσχέθης νὰ εὐλογήσῃς πλουσίως τὰς τροφάς των, δηλαδὴ νὰ δώσῃς μὲ μεγάλην ἀσφάλειαν ἀφθονίαν τῶν ἀναγκαίων τῆς ζωῆς.

379 A «Τοὺς πτωχούς της θὰ χορτάσω μὲ τροφάς. Τοὺς ἱερεῖς της θὰ περιβάλω μὲ σωτήριον δύναμιν καὶ οἱ ἀφωσιωμένοι της ἄνθρωποι θὰ σκιρτοῦν ἀπὸ χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν. Ἐκεῖ, εἰς τὴν Σιὼν δηλαδή, θὰ κάμω νὰ ἀνατείλῃ ἰσχυρὰ βασιλικὴ δύναμις προερχομένη ἀπὸ τὸν Δαβίδ.[17] Ἔχω ἀκόμη προετοιμάσει ὡς λύχνον λαμπροτάτου φωτὸς ἕνα ἐκ τῶν διαδόχων του, ὁ ὁποῖος ἐχρίσθη βασιλεύς.[18] Τοὺς ἐχθροὺς τοῦ χρισθέντος τούτου βασιλέως θὰ κατεντροπιάσω, ἀλλὰ εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον θὰ ἀνθίζῃ καὶ θὰ εὐωδιάζῃ ἡ ἁγιότης μου».[19]

Βλέπε, ὅτι ἀπὸ παντοῦ ἀναβλύζει εὐτυχία, ἀπὸ τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν λείπει τίποτε ἀναγκαῖον, οἱ ἱερεῖς εἶναι ἀσφαλεῖς, ὁ λαὸς εἶναι χαρούμενος καὶ ὁ βασιλεὺς ἔχει δύναμιν. Λύχνον λοιπὸν ἐδῶ ἐννοεῖ, ἢ τὸν βασιλέα ἢ τὴν βοήθειαν ἢ τὴν σωτηρίαν ἢ τὸ φῶς καὶ μὲ αὐτὰ τὴν μεγίστην μορφὴν εὐτυχίας. Καὶ ποία εἶναι αὐτὴ ἡ εὐτυχία; **B** Νὰ ριφθοῦν οἱ ἐχθροὶ εἰς ἀφάνειαν καὶ κανεὶς νὰ μὴ καταστρέφῃ αὐτὰ τὰ ἀγαθά. Καὶ δὲν ὠνόμασεν ἁπλῶς τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἐχθροῦ ἀπώλειαν, ἀλλὰ ἐντροπήν, διότι ἤθελεν ἐν ὅσῳ ἀκόμη ζοῦν νὰ κρύπτωνται καὶ νὰ ἀφανίζωνται καὶ νὰ ἀποδεικνύουν μὲ τὰ παθήματά των

16. Ὅταν οἱ Ἰσραηλῖται εὑρέθησαν εἰς τὴν ἔρημον μετὰ τὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἀντιμετώπισαν πολλὰς δυσκολίας, ἐπείνασαν, ἐδίψησαν κλπ., τὰς ὁποίας ὅμως κατὰ θαυμαστὸν τρόπον μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ ἠδυνήθησαν νὰ ξεπεράσουν.

17. Θὰ εὐλογήσῃ δηλαδὴ ὁ Κύριος τὸν βασιλικὸν οἶκον τοῦ Δαβίδ.

18. Ὁ λύχνος συμβολίζει τὴν χρονικὴν διάρκειαν μιᾶς οἰκογενείας, διότι ἡ διάρκεια ἀφῆς τοῦ λύχνου ἀποδεικνύει τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς. Δηλώνεται ὅμως παραλλήλως καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ βασιλείου τοῦ Δαβίδ.

19. Πρόκειται πιθανώτατα περὶ τοῦ καθαγιαστικοῦ χρίσματος τοῦ βασιλέως Δαβίδ. Οἱ πιστοὶ ἑρμηνευταὶ συμφωνοῦν ὅτι οἱ στίχοι 17-18 εἶναι Μεσσιακοί. Καὶ ὁ προφήτης Ζαχαρίας, ὁ πατὴρ τοῦ Προδρόμου, ὑπαινισσόμενος τὸ «ἐξανατελῶ κέρας τοῦ Δαβίδ», ἔλεγε δοξάζων τὸν Θεόν: «Ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν ἐν τῷ οἴκῳ Δαβίδ, τοῦ παιδὸς αὐτοῦ» (Λουκ. 1, 69).

τὴν δύναμιν καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ. «Εἰς αὐτὸν δὲ τὸν ἴδιον θὰ ἀνθίζῃ καὶ θὰ εὐωδιάζῃ ἡ ἁγιότης μου». Τί σημαίνουν αἱ λέξεις «εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον»; Εἰς τὸν λαόν μου. Ἄλλος τὴν ἁγιότητα ὠνόμασε δύναμιν. Ἄλλος ἐκλογὴν αὐτοῦ καὶ ἄλλος εὔνοιάν του. Ποῖον τέλος πάντων εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πράγματι ἐλέχθη; Ἐγὼ νομίζω, ὅτι ἐννοεῖ τὴν εὐτυχίαν, τὴν ἀσφάλειαν, τὴν ἰσχύν, τὴν βασιλείαν. **C** Ὅσα ἐξ ἀρχῆς εὐμενῶς παρεχώρησα εἰς αὐτόν, ὅλα αὐτά, λέγει, θὰ παραμένουν ἀνθηρά, ἄφθονα, δὲν θὰ μαραίνωνται καὶ οὔτε θὰ χάνωνται, ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ θὰ ὑπάρχουν, διότι θὰ παραμένῃ ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον προηγουμένως εἶπα. Ποῖος εἶναι αὐτός; «Ἐὰν οἱ ἀπόγονοί σου τηρήσουν τὴν διαθήκην μου». Διότι δὲν παρέχουν εἰς ἡμᾶς τὰ ἀγαθὰ μόνον αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ, ἐὰν καὶ ἡμεῖς δὲν ἐκτελοῦμεν τὰ καθήκοντά μας· οὔτε πρέπει ἀποβλέποντες εἰς τὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ὑπεσχέθη ὁ Θεός, νὰ παραμένωμεν ἀδρανεῖς καὶ ἀδιάφοροι. Διότι πολλὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ὑπεσχέθη ὁ Θεός, δὲν δίδει, ἐὰν εὕρῃ ἀναξίους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν τὰς ὑποσχέσεις του.

Καθ' ὅμοιον τρόπον δὲν πραγματοποιεῖ καὶ τὰς συμφοράς, τὰς ὁποίας ἠπείλησεν εἰς βάρος ἐκείνων, **D** οἱ ὁποῖοι τὸν ἐξώργισαν καὶ ἔπειτα μετεμελήθησαν καὶ ἀπεμάκρυναν τὴν ὀργήν του. Ἔχοντες λοιπὸν αὐτὰ ὑπ' ὄψει, οὔτε νὰ ἀδρανῶμεν ἐξ αἰτίας τῶν ὑποσχέσεων, διὰ νὰ μὴ περιέλθωμεν εἰς καταφοράν, οὔτε νὰ ἀπελπιζώμεθα ἐξ αἰτίας τῶν ἀπειλῶν, ἀλλὰ νὰ προσπαθῶμεν νὰ μεταβάλλωμεν σκέψεις. Κατὰ τὸν τρόπον λοιπὸν αὐτὸν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χάριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει δόξα καὶ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Γένοιτο.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΛΒ' (132) ΨΑΛΜΟΝ

E «Τί ὡραιότερον καὶ τί τερπνότερον ὑπάρχει παρὰ νὰ συγκατοικοῦν οἱ ὁμογενεῖς ἀδελφοὶ ἐν ὁμονοίᾳ;».[1]

Ἐκ τῶν πραγμάτων πολλὰ εἶναι ὡραῖα, ὅμως δὲν φέρουν εὐχαρίστησιν. Ἄλλα μὲν πάλιν εἶναι εὐχάριστα, ἀλλὰ στεροῦνται ἐντιμότητος. Δὲν εἶναι εὔκολον νὰ συνυπάρχουν συγχρόνως καὶ τὰ δύο. **380 A**

Ἀλλὰ εἰς αὐτό, τὸ ὁποῖον προηγουμένως ἐλέχθη, συνυπάρχουν καὶ τὰ δύο αὐτά, καὶ ἡ εὐχαρίστησις δηλαδὴ καὶ ἡ ὑψίστη ἐντιμότης. Αὐτὸ τὸ γνώρισμα ἔχει ἰδιαιτέρως ἡ ἀγάπη. Μαζὶ μὲ τὴν ὠφέλειαν συνδυάζει καὶ μεγίστην ἄνεσιν καὶ εὐχαρίστησιν. Αὐτὴν λοιπὸν καὶ ἐδῶ ἐξυμνεῖ. Διότι δὲν εἶπεν ἁπλῶς νὰ συγκατοικοῦν οὔτε νὰ ζοῦν μαζὶ κάτω ἀπὸ μίαν στέγην, ἀλλὰ νὰ κατοικοῦν «ἐπὶ τὸ αὐτό», δηλαδὴ μὲ ὁμοφωνίαν καὶ ἀγάπην. Διότι αὐτὸ ἐπιτυγχάνει τὴν ψυχικὴν ἕνωσιν. Ἔπειτα μὲ τὰς λέξεις ὡραιότερον καὶ τερπνότερον κάμνων τὸν λόγον σαφέστερον προβάλλει αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶπε διὰ παραδείγματος καὶ ἐκθέτει ἀκόμη σωματικὰς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι ἠμποροῦν νὰ δώσουν εἰς τὸν ἀκροατὴν σαφεστέραν ἀντίληψιν.[2] **B**

---

1. Ἐπικρατεστέρα εἶναι ἡ γνώμη, ὅτι ὁ ψαλμὸς οὗτος συνετέθη ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπιστροφῆς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ὅτε εἰσῆλθεν ἡ συναδέλφωσις τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα, οἱ ὁποῖοι πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας εἶχον διασπασθῆ, ἤδη δὲ καὶ πάλιν συνηνώθησαν καὶ ἀπέρριψαν εἰς τὴν λήθην τὰς παλαιὰς ἔχθρας καὶ ζηλοτυπίας. Ἤδη ἡνωμένοι προσέρχονται πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα κατὰ τὰς τρεῖς μεγάλας ἑορτὰς Πάσχα, Πεντηκοστῆς καὶ Σκηνοπηγίας. Ἄλλοι στηριζόμενοι εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ψαλμοῦ τοποθετοῦν τὴν συγγραφήν του εἰς τοὺς μετὰ τὴν Βαβυλώνιον αἰχμαλωσίαν χρόνους.

2. Ἐξαίρεται ἐνταῦθα ἡ ἀρετὴ τῆς ἀγάπης, τῆς ὁποίας ἡ πληρότης ἰδιαιτέρως τονίζεται ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, ἐξικνουμένη καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀκόμη. «Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν» (Λουκ. 6, 27). Τὸν ὕμνον τῆς ἀγάπης συνθέτει καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὸ ιγ' κεφ. τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς του: «Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον».

Πρόσεχε ποῖαι εἶναι αἱ εἰκόνες. «Εἶναι ὅπως τὸ ἅγιον μύρον, τὸ ὁποῖον χυθὲν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀρχιερέως Ἀαρών, καταβαίνει εἰς τὸν πώγωνα, ναὶ εἰς τὸν πώγωνα αὐτοῦ, καὶ φθάνει μέχρι τὰ κράσπεδα τοῦ ἐνδύματός του». Διότι αὐτὸς ἐπειδὴ ἦτο ἀρχιερεὺς ἐχρίετο μὲ τὸ μύρον τοῦτο καὶ περιεβρέχετο ἀπὸ παντοῦ καὶ ἦτο πλήρης χάριτος δι' ὅσους τὸν ἔβλεπον καὶ γλυκὺς καὶ ἀξιαγάπητος ἐξ αἰτίας τῆς χρίσεως ταύτης.[3]

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνος, λέγει, ὁ ὁποῖος ἔχει χρισθῆ μὲ αὐτὸ τὸ μύρον, τὸ ὁποῖον ταιριάζει εἰς τὸ ἀξίωμά του, ἔχει χαρούμενον πρόσωπον, εἶναι πλημμυρισμένος ἀπὸ εὐωδίαν καὶ εὐχαριστεῖ ὅσους τὸν βλέπουν, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τοῦτο εἶναι ὡραῖον. C Ὅπως ἐκεῖνο τὸ θέαμα δὲν εἶναι μόνον ὡραῖον ὡς πρὸς τὸ νὰ τὸ βλέπῃ κανείς, ἀλλὰ εὐχαριστεῖ καὶ τὰ βλέμματα, τοιουτοτρόπως καὶ τοῦτο ἐμβάλλει εἰς τὴν ψυχὴν εὐχαρίστησιν. «Εἶναι ὡσὰν τὴν δρόσον τοῦ ὄρους Ἀερμών, ἡ ὁποία κατέρχεται μέχρι τὰ ὄρη τῆς Σιών». Καὶ ἄλλην εἰκόνα παρουσίασεν, ἡ ὁποία προκαλεῖ μεγάλην εὐχαρίστησιν καὶ παρέχει εἰς τὸν θεατὴν ἱκανοποίησιν. Δὲν ἔκαμεν αὐτὰ κατὰ τύχην, ἀλλὰ ἐπειδὴ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας αἱ δώδεκα φυλαὶ ἦσαν διεσπαρμέναι καὶ τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ μεγάλης παρανομίας καὶ ἐνέβαλεν αὐτοὺς εἰς ἐπαναστάσεις καὶ φιλονεικίας καὶ πολέμους. Παροτρύνει νὰ μὴ γίνωνται αὐτὰ καὶ συμβουλεύει νὰ μὴ διασπᾶται ὁ λαὸς εἰς τὸ ἑξῆς, ἀλλὰ νὰ κατοικοῦν εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, νὰ συνάπτωνται γάμοι καὶ νὰ πειθαρχοῦν εἰς ἕνα ἄρχοντα καὶ βασιλέα D καὶ ἡ ἀγάπη νὰ πλημμυρίζῃ τὰς ψυχάς των ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μέχρι τὸ τέλος, ὅπως ἡ δρόσος διαπνέει τὰ πάντα. Παρομοιάζει τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ μύρον καὶ τὴν δρόσον ἐπιθυμῶν νὰ παραστήσῃ διὰ τοῦ μύρου τὴν εὐωδίαν καὶ διὰ τῆς δρόσου τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν εὐχάριστον ὄψιν.[4] «Διότι ἐκεῖ ὁ Κύριος ὑπε-

3. Τὸ μύρον τοῦτο εἶναι μῖγμα ἐλαίου μὲ ἄλλας ἀρωματώδεις οὐσίας διὰ τὴν χειροτονίαν τῶν ἱερέων. Τοῦτο χυνόμενον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀρχιερέως κατήρχετο μέχρι τῶν κροσσωτῶν κρασπέδων τοῦ ἀρχιερατικοῦ σάκκου, ὥστε νὰ χρίεται ὁ ἀρχιερεὺς ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μέχρι τῶν ποδῶν. Πρὸς τὸν κεχρισμένον αὐτὸν ἀρχιερέα παραβάλλεται ἐνταῦθα ἡ ἀγάπη τῶν Ἰσραηλιτῶν.

4. Ὡραία καὶ ἐπιτυχὴς εἰκών. Ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη ἑνώνει τοὺς ἀνθρώπους ὅπως ἡ δρόσος κατέρχεται ἀπὸ τὸ ὄρος Ἀερμὼν πρὸς τὴν Σιὼν καὶ συνδέει τὸ βόρειον καὶ νότιον τμῆμα τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας. Ἀδελ-

σχέθη τὴν εὐλογίαν, δηλαδὴ ζωὴν ἀτελεύτητον». Ποῦ ἐκεῖ; Εἰς κατοίκησιν αὐτοῦ τοῦ εἴδους, εἰς αὐτοῦ τοῦ εἴδους συμφωνίαν, εἰς αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὁμόνοιαν, εἰς αὐτοῦ τοῦ εἴδους συστέγασιν. Αὐτὸ βεβαίως εἶναι εὐλογία, ὅπως τὸ ἀντίθετον εἶναι κατάρα. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος ἐπαινεῖ αὐτὸ μὲ τὰ ἑξῆς λόγια: «Ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν, ὁμόνοια τῶν πλησίον καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ σύζυγος, οἱ ὁποῖοι μετὰ κατανοήσεως συνεννοοῦνται». E Καὶ ἄλλος δηλώνων κατὰ τρόπον αἰνιγματικὸν τὴν δύναμιν τῆς ἀγάπης, λέγει· «Ἐὰν κοιμῶνται δύο μαζί, θερμαίνονται καὶ τὸ τριπλοῦν σχοινίον δὲν θραύεται εὐκόλως».[5] Καὶ ἐδῶ παρουσιάζει τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀγάπης καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι μεγάλη εὐχαρίστησις ὑπάρχει καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀναπαύονται καὶ μεγάλη δύναμις εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐνεργοῦν. Καὶ πάλιν ἄλλος λέγει· «Ὁ ἀδελφὸς ὅταν βοηθῆται ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν ὁμοιάζει μὲ ὀχυρὰν πόλιν».[6] Καὶ ὁ Χριστός, λέγει, 391 A «Ὅπου ὑπάρχουν δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι εἰς τὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ εἶμαι ἀνάμεσά των».[7] Καὶ ἡ ἰδία ἡ φύσις τὴν αὐτὴν ἀξίωσιν ἔχει. Δι' αὐτὸ καὶ κατ' ἀρχὴν ὁ Θεός, ὅταν ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον ἔλεγεν· «Δὲν εἶναι ὡραῖον νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος μόνος».[8] Καὶ ὅταν ἐδημιούργησεν αὐτὸ τὸ ὄν, δηλαδὴ τὴν γυναῖκα, τὴν συνέζευξε μὲ τὸν ἄνδρα ἐξ ἀνάγκης, συνδέων ἡμᾶς μεταξύ μας δι' ἀπείρων τρόπων.

«Καὶ ζωὴν ἀτελεύτητον». Ὀρθῶς προσέθεσε τοῦτο. Διότι, ὅπου ὑπάρχει ἀγάπη, ἐκεῖ ὑπάρχει πολλὴ ἀσφάλεια καὶ μεγάλη ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ μήτηρ τῶν ἀγαθῶν, αὐτὴ εἶναι ἡ ρίζα καὶ ἡ πηγή, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποτροπὴ τῶν πολέμων καὶ ἡ ἐξαφάνισις τῶν ἐρίδων. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἐδήλωσεν αὐτὰ προσέθεσε· B «Καὶ ζωὴν ἀτελεύτητον». Ὅπως ἡ ἐπανάστασις καὶ ἡ φιλονεικία ἐπιφέρουν τοὺς θανάτους καὶ μάλιστα θανάτους βιαίους, τοιουτοτρόπως ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ὁμοφωνία ἐπιφέρουν εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν. Ὅπου βασιλεύει εἰρήνη καὶ ὁμόνοια, ἡ ζωὴ πορεύεται χωρὶς φόβους καὶ μὲ κάθε ἀσφάλειαν. Διὰ ποῖον λόγον πρέπει νὰ λέγωμεν τὰ πα-

φοὶ κατὰ συνέπειαν ἀνθρώπους μεγάλους καὶ μικρούς, οἱ ὁποῖοι χωρίζονται διὰ μεγάλων ἀποστάσεων.

5. Ἐκκλ. 4, 12.

6. Παροιμ. 18, 19.

7. Ματθ. 18, 20.

8. Γεν. 2, 18.

ρόντα; Αὐτὴ μᾶς χαρίζει τὸν οὐρανόν, τὰ ἀναρίθμητα ἀγαθὰ καὶ εἶναι ἡ βασίλισσα τῶν ἀρετῶν.

Ἔχοντες λοιπὸν αὐτὰ ὑπ' ὄψει ἂς ἐπιδιώκωμεν αὐτὴν μὲ ἐπιμέλειαν, διὰ νὰ ἀπολαύσωμεν καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθά. Εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὰ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χάριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ Ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα C καὶ συγχρόνως εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Γένοιτο.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΛΓ' (133) ΨΑΛΜΟΝ

«Ἰδοὺ λοιπὸν δοξολογεῖτε τὸν Κύριον ὅλοι σεῖς οἱ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἵστασθε καὶ ὑπηρετεῖτε Αὐτὸν εἰς τὸν ναόν του».[1]

Ἐδῶ ἐτελείωσε τοὺς ψαλμοὺς περὶ τῶν ἀναβαθμῶν, ἀφοῦ ἔκλεισε τὴν ὁμιλίαν του μὲ ὡραιότατον τέλος, δηλαδὴ μὲ ἔπαινον καὶ δοξολογίαν. Ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι δοῦλοι τοῦ Κυρίου ὄχι μόνον διὰ τῆς γνώσεως τῶν δογμάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐπιμελείας τῆς ζωῆς. Δι' αὐτὸ καὶ προσέθεσεν· «Οἱ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἵστασθε ὄρθιοι καὶ ὑπηρετεῖτε ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου[2] καὶ εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν». D Ἄλλωστε ὁ ἀκάθαρτος καὶ ὁ βέβηλος δὲν εἶναι ὅσιον νὰ πατῇ τοὺς ἱεροὺς περιβόλους. Ἐπομένως, ὁποῖος εἶναι ἄξιος νὰ εἰσέρχεται εἰς τοὺς ἱεροὺς χώρους, εἶναι ἄξιος καὶ νὰ ἀνυμνῇ τὸν Θεόν.

Διότι ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ὁμοιάζει μὲ τὸν οὐρανὸν καί, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ἀνόσιον νὰ εἰσέλθῃ ἐκεῖ οἱαδήποτε ἀντίπαλος δύναμις, καθ' ὅμοιον τρόπον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἰσέλθῃ βέβηλος εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. Σκέψου, ἄνθρωπε, πόσον μεγάλην ἀξίαν ἀπολαύεις· καὶ ὅταν σὺ ὁ ἴδιος ἔγινες ναός, πόσην καθαρότητα ὑποχρεοῦσαι νὰ ἐπιδεικνύῃς. Καὶ πῶς θὰ ἠμποροῦσες νὰ ἐκδηλώσῃς τὴν καθαρότητα αὐτήν; E Ἐὰν ἀπεμάκρυνες κάθε πονηρὰν σκέψιν, ἐὰν ἔκαμες τὸν χῶρον τῆς διανοίας σου ἀπροσπέλαστον εἰς διαβολικὰς ἐνεργείας, ἐάν, ὅπως εἰς τὰ ἅγια

1. Πρόκειται περὶ τῆς τελευταίας ᾠδῆς ἐκ τῶν 15 ἀναβαθμῶν. Προσκαλοῦνται οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ Λευῖται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐξ ὀνόματος τοῦ λαοῦ καὶ τῶν προσκυνητῶν, οἵτινες ἐν ὥρᾳ νυκτὸς κατέφθασαν εἰς τὸν ναόν, τὸ τέρμα τῆς ἱερᾶς ἀποδημίας των, ἵνα καὶ ἐν ταῖς νυξὶν ὑψοῦντες εὐλαβῶς τὰς χεῖρας των εἰς τὰ ἅγια ἀνυμνήσουν τὸν Κύριον. Ἡ ᾠδὴ λοιπὸν εἶναι κατὰ τὸν προορισμὸν αὐτῆς καὶ λειτουργική, ἀποτελοῦσα τὴν καταληκτικὴν δοξολογίαν πασῶν τῶν ᾠδῶν τῶν ἀναβαθμῶν. (Τὸ Ψαλτήριον μετὰ συντόμου ἑρμηνείας ὑπὸ Π. Ν. Τρεμπέλα, Ἀθῆναι 1955).

2. Πρόκειται προφανῶς περὶ τῶν ἱερέων καὶ Λευιτῶν, διότι «πᾶς ἱερεὺς ἕστηκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν» (Ἑβρ. 10, 11).

ἄδυτα, παραμένῃς καὶ ἐξωραΐζῃς τὸν λογισμόν σου.

Διότι, ἐὰν εἰς τὸν Ἰουδαϊκὸν ναὸν δὲν ἦτο προσιτὸς εἰς πάντας ὁλόκληρος ὁ χῶρος αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦτο ἐτέλει ὑπὸ ποικίλας προϋποθέσεις καὶ ἄλλος μὲν χῶρος προωρίζετο διὰ τοὺς προσηλύτους, ἄλλος διὰ τοὺς ἐξ ἀρχῆς Ἰουδαίους, ἄλλος διὰ τοὺς ἱερεῖς καὶ ἄλλος διὰ τὸν Ἀρχιερέα μόνον καὶ ὄχι πάντοτε δι' αὐτόν, ἀλλ' ἅπαξ τοῦ ἔτους,[3] σκέψου πόσην ἁγνότητα πρέπει νὰ ἔχῃς σύ,
382 A ὁ ὁποῖος ἐδέχθης πολὺ μεγαλύτερα σύμβολα ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐδέχθησαν τότε τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων. Δὲν ἔχεις φύλακας τὰ Χερουβείμ, ἀλλὰ κατοικεῖ μέσα σου ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τῶν Χερουβείμ, οὔτε στάμναν καὶ μάννα καὶ λιθίνας πλάκας καὶ τὴν ράβδον τοῦ Ἀαρών,[4] ἀλλὰ Δεσποτικὸν σῶμα καὶ αἷμα καὶ πνεῦμα ἀντὶ τοῦ γράμματος καὶ χάριν, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν καὶ ἀνέκφραστον δωρεάν.

Ὅσον μεγαλύτερα εἶναι τὰ σύμβολα καὶ τὰ ἱερὰ μυστήρια, ποὺ ἠξιώθης νὰ λάβῃς, τόσον μεγαλυτέραν εὐθύνην ἁγιωσύνης ἔχεις καὶ τόσον μεγαλυτέρα τιμωρία ἐπισείεται εἰς βάρος σου, ἐὰν παραβῇς τὰς ἐντολάς. B

«Κατὰ τὰς νύκτας ὑψώνετε τὰς χεῖρας σας ὡς ἱερεῖς λειτουργοὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου».[5] Ἄλλος, γράφει, κατὰ τρόπον ἅγιον, ἄλλος κατὰ τρόπον ἡγιασμένον. «Καὶ δοξολογεῖτε τὸν Κύριον». Διατί, λέγει, κατὰ τὰς νύκτας; Διότι θέλει νὰ μᾶς διδάξῃ, νὰ μὴ ἀναλώνωμεν ὁλόκληρον τὴν νύκτα εἰς ὕπνον καὶ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον αἱ προσευχαὶ εἶναι καθαρώτεραι, ὅταν καὶ ὁ νοῦς εἶναι ἐλαφρότερος καὶ ἡ ἀνάπαυσις μεγαλυτέρα. Καὶ ἐὰν εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέρχεται κανεὶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτὸς εἰς τὸν ναόν, διὰ νὰ προσευχηθῇ, σκέψου ποίας συγγνώμης θὰ τύχῃ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος οὔτε εἰς τὴν οἰκίαν του κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸν δὲν προσεύχεται; Ὁ μὲν λοιπὸν προ-

3. Ὁ Ἀρχιερεὺς εἰσήρχετο ἅπαξ μόνον κατ' ἔτος εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἐξιλασμοῦ.

4. Εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων τῆς Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου καὶ τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος βραδύτερον ἐφυλάσσετο ἡ κιβωτὸς τῆς Διαθήκης, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρχον αἱ πλάκες τοῦ Νόμου, ἡ στάμνα τοῦ μάννα καὶ ἡ βλαστήσασα ῥάβδος τοῦ Ἀαρών.

5. Ἡ ἔπαρσις τῶν χειρῶν εἶναι ἔκφρασις προσευχῆς. Ὁ ποιητὴς καλεῖ τοὺς ἱερεῖς νὰ προσεύχωνται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτὸς πρὸς τὸν Κύριον. Αἱ προσευχαὶ ἀνεπέμποντο ἀδιακόπως ἡμέραν καὶ νύκτα καὶ κατηυθύνοντο πρὸς τὸ θυσιαστήριον, δηλαδὴ τὸν ἱερὸν ναόν.

φήτης σὲ ἀνεγείρει ἀπὸ τὴν κλίνην τοῦ ὕπνου καὶ σὲ ὁδηγεῖ εἰς τὸν ναὸν C μὲ τὴν προτροπὴν νὰ διέλθῃς ἐκεῖ τὴν νύκτα· καὶ σὺ ἂν καὶ μένῃς εἰς τὴν οἰκίαν σου δὲν κάμνεις αὐτό. Πολὺ ὀρθῶς δὲ εἶπε «κατὰ τρόπον ἅγιον», διότι δηλώνει, ὅτι πρέπει νὰ προσεύχεται κανεὶς χωρὶς πονηρὰς σκέψεις, χωρὶς μνησικακίαν, χωρὶς πλεονεξίαν καὶ χωρὶς καμμίαν ἄλλην ἁμαρτίαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἡ ὁποία μολύνει τὸν νοῦν.[6]

«Καὶ δοξολογεῖτε τὸν Κύριον». Τοῦτο εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν τελεία δοξολογία, ὅταν δηλαδὴ μαζὶ μὲ τὰ λόγια ἐκδηλώνεται σύμφωνος καὶ ἡ ζωή σου καὶ δοξάζῃς ἐμπράκτως τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος σὲ ἐδημιούργησε συμφώνως πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον λέγει «ἔτσι πρέπει νὰ λάμψῃ τὸ φῶς σας ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ἰδοῦν τὰ καλά σας ἔργα καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας, ποὺ εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν».[7] D

«Εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σὲ εὐλογήσῃ, λαέ, ἐκ τῆς ἁγίας Σιών, Αὐτὸς ὁ Δημιουργὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς». Τοῦτο σημαίνει, ἐὰν κάμνῃς αὐτά, θὰ ἐπιτύχῃς τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ. Ἂν δηλαδὴ διανυκτερεύῃς προσευχόμενος, ἂν προσεύχεσαι κατὰ τρόπον ἁγνόν, ἂν εἶσαι ἄξιος νὰ ἵστασαι εἰς τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου, ἂν κάμῃς τὸν ἑαυτόν σου κατάλληλον ναόν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔκαμε τὰς παραινέσεις, τὰς ὁποίας ἔπρεπε, ἐν συνεχείᾳ κλείει τὸν λόγον διὰ προσευχῆς.

Τοῦτο εἶναι γνώρισμα ἀρίστου διδασκάλου, διότι καὶ μὲ τὴν συμβολὴν διορθώνει τὸν ἀκροατὴν καὶ μὲ τὴν προσευχὴν ἐνισχύει αὐτόν. Τί ἐπιθυμεῖ νὰ δηλώσῃ μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «Ἀπὸ τὴν Σιών;». Ἡ λέξις Σιὼν ἦτο ἀγαπητὴ εἰς αὐτοὺς καὶ ἐκεῖ ἐπραγματοποιεῖτο κάθε τελετὴ ἐξαγιασμοῦ. E Δι' αὐτὸ λοιπὸν εὔχεται νὰ ἀναλάβουν αὐτοὶ τὸν προηγούμενον τρόπον ζωῆς καὶ νὰ γίνῃ εἰς ἐκεῖνον τὸν χῶρον ἡ τελετὴ τοῦ ἐξαγιασμοῦ καὶ νὰ τύχουν αὐτῆς τῆς εὐλογίας.

6. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐξαίρει ἐνταῦθα τὴν σημασίαν καὶ ἀξίαν τῆς προσευχῆς. Ὁ Κύριος εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίαν του παραγγέλλει «σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ» (Ματθ. 6, 5-6). Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν Α΄ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολήν του συνιστᾷ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» (Α΄ Θεσ. 5, 17).

7. Ματθ. 5, 16.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἀνεβάσῃ αὐτοὺς εἰς ἀνωτέρας σκέψεις καὶ νὰ τοὺς διδάξῃ, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρών, καὶ πρέπει ἀπὸ οἱονδήποτε μέρος νὰ ἐπικαλοῦνται αὐτόν,[8] ὁ δὲ ναὸς ὥρισε νὰ οἰκοδομηθῇ ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων, προσέθεσεν· «Αὐτός, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Ἀλλὰ οἱ Ἰουδαῖοι μὲν τότε ἐλάτρευον Αὐτὸν ἐκεῖ, ἡμεῖς ὅμως εἰς κάθε τόπον καὶ χῶρον καὶ εἰς τὴν οἰκίαν καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὴν ἐρημίαν καὶ εἰς τὸ πλοῖον καὶ εἰς τὸ πανδοχεῖον καὶ ὁπουδήποτε εὑρεθῶμεν. 383 A Ἡ ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων τῆς προσευχῆς δὲν ἐμποδίζεται καθόλου ἀπὸ τὸν τόπον, ἀρκεῖ μόνον τὰ αἰσθήματά μας νὰ εἶναι σύμφωνα μὲ αὐτήν.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπιτύχωμεν αὐτό, ἂς λατρεύωμεν τὸν Θεὸν εἰς οἱονδήποτε τόπον καὶ θὰ συμπαρίσταται καὶ θὰ μᾶς ἀκολουθῇ καὶ ὅλας μας τὰς δυσκολίας θὰ βοηθῇ νὰ ἀντιμετωπίσωμεν μὲ ἄνεσιν καὶ εὐκολίαν καὶ θὰ μᾶς ἀξιώσῃ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ τοῦ μέλλοντος.

Εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὰ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χάριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Γένοιτο.

8. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐτόνισεν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἰς τὴν συνομιλίαν του μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος: «Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (Ἰωάν. 4, 24). Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπίσης πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διακηρύττει: «Ὁ Θεός... οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ» (Πράξ. 17, 24).

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΛΔ΄ (134) ΨΑΛΜΟΝ

D «Ὕμνους ἀναπέμπετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, αἰνεῖτε σεῖς οἱ δοῦλοι ἱερεῖς τοῦ Κυρίου τὸν Κύριον, οἱ ὁποῖοι ἵστασθε ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου, εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ μας. Ὑμνεῖτε τὸν Κύριον, διότι ὁ Κύριος εἶναι ἀγαθός».[1]

Προτρέπει λοιπὸν πάλιν αὐτοὺς πρὸς τὴν θυσίαν ἐκείνην, ἡ ὁποία γίνεται μὲ δοξολογίας. Εἶναι πράγματι αὐτὸ θυσία καὶ προσφορὰ πρὸς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον λέγει: «Θὰ ἐξυμνῶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὲ ᾄσματα καὶ θὰ μεγαλύνω αὐτὸν μὲ εὐχαριστηρίους ὕμνους· καὶ τοῦτο θὰ ἀρέσῃ εἰς τὸν Θεὸν περισσότερον ἀπὸ τὸν ταῦρον, C ποὺ φέρει κέρατα καὶ ὁπλάς».[2] Συνεχῶς ὑπενθυμίζει τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς αὐλάς, διότι ἐπιθυμεῖ νὰ προσηλώσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν συγκεκριμένον τόπον καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀφήσῃ νὰ ἀπομακρύνωνται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Ἄλλωστε ἀρχικῶς δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ὥρισεν ὁ Κύριος νὰ ἀνεγείρεται ὁ ναός, ὥστε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ συγκεντρώνωνται εἰς ἓν μέρος καὶ νὰ ἐμποδίζεται δι' αὐτοὺς ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ εἰδωλολατρία, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μὴ πλανῶνται εἰς οἱονδήποτε μέρος μὲ αὐθαιρεσίαν καὶ ἀχαλίνωτον ἐλευθερίαν, οὔτε νὰ δημιουργοῦν

1. Ὁ ψαλμὸς οὗτος φέρει ὡς ἐπιγραφὴν τὸ «Ἀλληλούϊα», δηλαδὴ αἰνεῖτε τὸν Κύριον. Δι' αὐτοῦ προσκαλοῦνται ὅλοι οἱ ἱερεῖς νὰ ὑμνήσουν τὸν Κύριον διὰ τὰ θαυμαστά του ἔργα. Ἡ σύνθεσίς του τοποθετεῖται εἰς τὴν ἐποχὴν μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας. Δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τέσσαρα μέρη· α) 1-4. Πρόσκλησις τῶν ἱερέων καὶ Λευιτῶν νὰ δοξολογήσουν τὸν Θεόν. β) 5-14. Τὰ αἴτια τοῦ ὕμνου πρὸς τὸν Θεόν. γ) 15-18. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου τονίζεται ἡ ματαιότης τῶν εἰδώλων καὶ δ) 19-21. Ἐν συμπεράσματι πρόσκλησις πρὸς δοξολογίαν καὶ πάλιν τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ Λευιτῶν μετὰ παντὸς τοῦ Ἰσραήλ.

2. Ψαλμ. 68, 31-32.

προϋποθέσεις πρὸς ἀσέβειαν τὰ δάση, αἱ πηγαί, οἱ λόφοι καὶ τὰ ὄρη, ὅταν εἰς τὰς κορυφὰς αὐτῶν προβαίνουν εἰς θυσίας καὶ σπονδάς. **D** Δι' αὐτὸ καὶ θεωρεῖ ἄξιον θανάτου ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος θυσιάζει κάπου ἔξω ἀπὸ τὸν ναὸν μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «Ὅποιος δὲν φέρει τὸ σφάγιον ἔμπροσθεν τῆς σκηνῆς διὰ νὰ προσφέρῃ αὐτὸ ὡς θυσίαν εἰς τὸν Κύριον, θὰ λογισθῇ ἔνοχος αἱματοχυσίας».[3] Δι' αὐτὸν τὸν λόγον συγκεντρώνει αὐτοὺς ἀπὸ παντοῦ ἐκεῖ εἰς τὸν τόπον αὐτόν, διὰ νὰ συνετίζωνται ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ νὰ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ ἐσφαλμένας ἀντιλήψεις.

Συμβουλεύει ἀκόμη νὰ ψάλλουν, νὰ ὑμνοῦν καὶ νὰ δοξολογοῦν, διότι οἱ ὕμνοι, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς τὸν Θεὸν παρεῖχον εἰς αὐτοὺς βάσιν εὐσεβείας μὲ τὰς παλαιὰς διηγήσεις τὰς σχετικὰς μὲ τὴν Αἴγυπτον, μὲ τὴν ἔρημον, τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, κατὰ ποῖον τρόπον ἐδόθη ὁ νόμος, μὲ τὰ γεγονότα τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ μὲ τὰ πολεμικὰ γεγονότα. Καὶ ἡ ἰδία ἐνέργεια ἀπετέλει ἀφ' ἑνὸς μὲν δοξολογίαν πρὸς τὸν Θεόν, **E** ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀφορμὴν διδασκαλίας, διὰ τῆς ὁποίας ρυθμίζεται ἡ ζωὴ καὶ ὁδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος εἰς ὀρθὰς σκέψεις.

«Αἰνεῖτε τὸν Κύριον, διότι εἶναι ἀγαθός», ἄλλος λέγει, διότι εἶναι χρηστός. Ἐκεῖνο ποὺ κατ' ἐξοχὴν εἶναι ἀγαπητὸν εἰς τοὺς ἀκροατάς, τοῦτο συνεχῶς χρησιμοποιεῖ, δηλαδὴ τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ τὴν χρηστότητα.

«Ψάλατε ὕμνους εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διότι τὸ νὰ ὑμνῇ τις τὸν Κύριον εἶναι ὠφέλιμον καὶ τερπνόν». Τοῦτο λέγει, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἔχει κάποιαν καθ' αὐτὸ εὐχαρίστησιν συνδυαζομένην μὲ ὠφέλειαν. **384 A** Ἡ σπουδαιοτέρα ὠφέλεια αὐτοῦ εἶναι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀναπέμπει δοξολογίας πρὸς τὸν Θεόν, ἐξαγνίζει τὴν ψυχήν του, ἀνατείνει τὴν σκέψιν του, ἀσκεῖται εἰς τὴν ἀκριβῆ σκέψιν καὶ φιλοσοφεῖ διὰ τὴν παροῦσαν καὶ τὴν μέλλουσαν ζωήν. Προκαλεῖ δὲ ἀκόμη ἐπὶ πλέον αὐτῶν ἐξ αἰτίας τῆς μελῳδίας καὶ πολλὴν εὐχαρίστησιν καὶ κάποιαν παρηγορίαν καὶ ἄνεσιν καὶ καθιστᾷ σεβάσμιον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ψάλλει. Καὶ ὅτι κάμνει τοὺς ἀνθρώπους τόσον ἀγαθοὺς εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑρμηνευτὰς εἶπεν «ὅτι εἶναι ὡραῖον», ὁ δὲ ἄλλος «διότι εἶναι

3. Λευΐτ. 17, 4.

εὐχάριστον». Καὶ οἱ δύο λέγουν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἂν ἀπείρως ἡμάρτησεν ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ψάλλει τὸν ψαλμὸν κατακοιμίζει τὸν αὐθέντην τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ἂν ἀκόμη βαρύνεται **B** μὲ ἀπείρους συμφορὰς καὶ κατέχεται ἀπὸ βαθεῖαν λύπην, μὲ τὴν εὐχαρίστησιν θελγόμενος ἀνακουφίζει τὴν σκέψιν, ἀναπτερώνει τὸν νοῦν καὶ ἀνατείνει τὴν ψυχὴν πρὸς τοὺς οὐρανούς.

(Ψάλατε αὐτόν), διότι ὁ Κύριος ἡμᾶς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰακὼβ ἐξέλεξεν ὡς λαόν του, ἡμᾶς τοὺς Ἰσραηλίτας ἐπροτίμησεν ὡς ἰδιαιτέραν του περιουσίαν».[4] Δὲν ἀναφέρει τὰς κοινὰς εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας ἔχουν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς ἄλλους λαούς, ἀλλὰ ὅ,τι εἶναι κατ' ἀποκλειστικότητα καὶ ἐξαίρετον εἰς αὐτούς. Καὶ ποία εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδιαιτέρα εὐεργεσία αὐτῶν; Ὅτι ὁ Θεὸς ἐξέλεξε τὸν λαὸν αὐτὸν καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν προστασίαν του καὶ ἐπέδειξε ἰδιαιτέρως εἰς αὐτόν, παρὰ εἰς τοὺς ἄλλους κάποιαν πρόνοιαν. Καὶ παντοῦ κάμνουν αὐτὸ οἱ προφῆται, συνθέτουν δηλαδὴ τοὺς περισσοτέρους λόγους των ἀντλοῦντες ἀπὸ τὰς εὐεργεσίας, αἱ ὁποῖαι προσεφέρθησαν πρὸς αὐτούς. **C** Τί σημαίνει «ἐπροτίμησεν ἡμᾶς ὡς ἰδιαιτέραν του περιουσίαν;». Σημαίνει ὡς πλοῦτον, ὡς περιουσίαν. Ἂν καὶ τὸ ἔθνος μας εἶναι μικρόν, ἐπροτίμησεν αὐτὸ ὡς πλοῦτον διὰ τὸν ἑαυτόν του, στηριζόμενος ὄχι εἰς τὴν ὀλιγαριθμίαν ἀλλὰ εἰς τὴν ἀρετήν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπιθυμῶν νὰ ὁδηγήσῃ αὐτοὺς κάμνει τὴν ἐκλογήν, διότι οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι δὲν τοῦ παρέχουν τόσον πλοῦτον, ὅσον αὐτὸς ὁ λαός, καθ' ὅσον τοῦτο ἐπετεύχθη καὶ ἀπὸ τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξέλεξε καὶ ἀπὸ τὴν διαπαιδαγώγησιν αὐτῶν. Διότι συνηθίζει ὁ Παῦλος νὰ ὀνομάζῃ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων πλοῦτον, ὅπως ὅταν λέγῃ «ὁ ἴδιος εἶναι ὁ Κύριος ὅλων πλούσιος εἰς ὅλους, ὅσοι τὸν ἐπικαλοῦνται».[5] Καὶ πάλιν λέγει: «Ἂν θὰ σταθῇ ἢ θὰ πέσῃ ἀφορᾷ εἰς τὸν ἰδικόν του Κύριον».[6] **D**

Βλέπεις πῶς ἀπέδειξε τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τὴν πρόνοιαν, τὴν φροντίδα, τὴν διάθεσιν, ἐφ' ὅσον ὠνόμασεν αὐτοὺς ἰδιαιτέραν του περιουσίαν. Καὶ μὲ τὰ

4. «Σὲ προείλετο Κύριος ὁ Θεός σου εἶναι αὐτῷ λαὸν περιούσιον» (Δευτ. 7, 6) «λαὸς εἰς περιποίησιν» (Α΄ Πέτρ. 2, 9).
5. Ρωμ. 10, 12.
6. Ρωμ. 14, 4.

δύο λοιπὸν αὐτὰ στοιχεῖα ἀποδεικνύει τὴν ἰδιαιτέραν του πρόνοιαν πρὸς αὐτοὺς καὶ διότι τοὺς ἐξέλεξε καὶ διότι τοὺς ἐπροτίμησεν ὡς ἰδιαιτέραν του περιουσίαν. Εἶδες πῶς παρέστησε τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ; Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου ἔλεγεν· «Ἀναπέμπετε ὕμνους πρὸς τὸν Κύριον, διότι ὁ Κύριος εἶναι ἀγαθός. Ἐγὼ (ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς) θὰ ὑμνήσω τὸν Κύριον, διότι ἐξ ἰδίας πείρας ἔμαθα, ὅτι ὁ ἰδικός μας Κύριος εἶναι μέγας».

Ἰδού, ἀναφέρει καὶ ἄλλην αἰτίαν τῆς δοξολογίας τοῦ Θεοῦ. Εἰπέ μου λοιπόν· σὺ ἀντελήφθης καὶ οἱ ἄλλοι δὲν γνωρίζουν; Γνωρίζουν βεβαίως καὶ οἱ ἄλλοι ὄχι ὅμως τόσον ὅσον ἐγώ.[7] **E** Γνώρισμα κατ' ἐξοχὴν τῶν ἁγίων καὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι περισσότερον ἐπλησίασαν τὸν Θεὸν εἶναι νὰ γνωρίζουν τελειότερα τὴν μεγαλωσύνην αὐτοῦ, ὄχι ἐξ ὁλοκλήρου, πόση εἶναι, (διότι αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον) ἀλλὰ ἀκριβέστερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὁ ἰδικός μας Θεὸς ἵσταται ὑπεράνω τῶν Θεῶν τῶν εἰδωλολατρῶν.[8]

Ἰδού, λέγει, ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶπεν, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι μέγας καὶ ὅτι σὺ ἐγνώρισες αὐτόν, καθὼς προχωρεῖ, περιορίζει τὸν λόγον καὶ συγκρίνει αὐτὸν μὲ τοὺς ἄλλους Θεοὺς καὶ κατὰ τὴν σύγκρισιν δίδει εἰς αὐτὸν ὑπεροχήν.
385 **A** Κατ' οὐδένα τρόπον περιορίζει τὸν λόγον, λέγει, ἀλλὰ ὡμίλει τότε συμφώνως πρὸς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀκροατηρίου καὶ προσεπάθει σιγὰ-σιγὰ νὰ ἀναβιβάσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀληθείας. Διότι τὸ νὰ λέγεται ὁ Θεὸς μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς Θεοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ ὑπέρτερος ἐκείνων, τοῦτο δὲν εἶναι πολὺ παραστατικὸν τοῦ μεγαλείου του. Ἀλλά, ὅπως προηγουμένως εἶπα, προσαρμόζει τὴν ὁμιλίαν πρὸς τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀκροατῶν καὶ προσπαθεῖ σιγὰ-σιγὰ νὰ ἀνεβάσῃ αὐτοὺς ὑψηλότερα. Ἄλλωστε πρὸ ὀλίγου ἦτο προσφιλὲς εἰς αὐτοὺς νὰ ἀκούσουν τοῦτο καὶ νὰ πεισθοῦν.

Ὅτι ὁ Θεὸς παρουσιάζει ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους Θεούς, δηλώνει μὲ τὰ ἑπόμενα **B** διὰ τῆς προσκομίσεως μεγίστων ἀποδείξεων περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς δηλώσεως, ὅτι τὰ προηγούμενα ἐλέχθησαν κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν λόγῳ τῆς ἀδυναμίας

7. Τὸ ἐγὼ ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἰσραήλ, διότι ὁ λαὸς αὐτὸς ἔλαβεν ἰδιαιτέραν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀποκαλύψεως, ἐνῷ οἱ ἄλλοι λαοὶ εἶχον ἁπλῶς σπέρματα θεογνωσίας.

8. Παρόμοιον εἶναι τὸ χωρίον «Νῦν ἔγνων, ὅτι μέγας Κύριος παρὰ πάντας τοὺς Θεούς» (Ἐξόδ. 18, 11).

τοῦ ἀκροατηρίου. Δι' αὐτὸ λοιπόν, ὅταν ὁμιλῇ, χρησιμοποιεῖ χαμηλὰ νοήματα. Ὅταν ὅμως σχεδιάζῃ καὶ ἀποδεικνύῃ καὶ παρουσιάζῃ τὴν ἀπόδειξιν τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ, χρησιμοποιεῖ ὑψηλὰ νοήματα.

Τί λοιπὸν ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ προβάλλει ἀντάξιον Αὐτοῦ καὶ τὸ ὁποῖον προσιδιάζει μόνον εἰς τὸν Θεόν; Πρόσεχε, ἀκολουθεῖ. «Ὅλα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος, ἐδημιούργησε διὰ τῆς παντοδυναμίας του εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὴ θάλασσαν καὶ εἰς τὰς ἀβύσσους τῶν ὠκεανῶν». Εἶδες δύναμιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τίποτε γενικῶς δὲν λείπει; Εἶδες πηγὴν ζωῆς; Εἶδες ἀκαταμάχητον ἰσχύν; Εἶδες ἀσύγκριτον ὑπεροχήν; Εἶδες ἐξουσίαν, ἡ ὁποία κατ' οὐδένα τρόπον ἐμποδίζεται; **C** Εἶδες, ὅτι δι' αὐτὸν τὰ πάντα εἶναι ἀνεμπόδιστα καὶ εὔκολα;[9]

Ὅλα λέγει, ὅσα ἤθελε, τὰ ἐδημιούργησεν. Εἰπέ μου εἰς ποῖον χῶρον; Εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν. Δηλαδὴ ὄχι ἐδῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν οὐρανόν. Ὄχι μόνον εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν γῆν. Ὄχι εἰς τὴν γῆν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς θαλάσσας καὶ εἰς ὅλας τὰς ἀβύσσους τῶν ὠκεανῶν. Διὰ τῆς ἀβύσσου ἐννοεῖ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴν γῆν, ὅπως μὲ τὸ νὰ λέγῃ εἰς τὸν οὐρανὸν ἐννοεῖ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς. Ἀπὸ αὐτά, ἂν καὶ εἶναι τόσα πολλὰ καὶ μεγάλα **D** εἰς καμμίαν περίπτωσιν δὲν ἐμποδίζεται ἡ θέλησίς του, ἀλλὰ ὅλα ἀκολουθοῦν αὐτὴν καὶ τὸ ἐξόχως θαυμαστὸν εἶναι, ὅτι ὁ δημιουργὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον ὄχι μὲ τὸν κόπον οὔτε μὲ τὸν μόχθον οὔτε μὲ τὴν ἐντολήν, ἀλλὰ μὲ τὴν θέλησίν του· διότι μόνον ἐξεδήλωσε τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸ ἔργον ἠκολούθησεν. Εἶδες κατὰ ποῖον τρόπον παρέστησε καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν δημιουργημάτων καὶ τὴν εὐκολίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν, ἡ ὁποία δὲν γνωρίζει ἐμπόδια;

Ἔπειτα, ἀφοῦ ἔπαυσε νὰ ὁμιλῇ περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς θαλάσσης, ἀναφέρει, ὅσα ὑπάρχουν μέσα εἰς αὐτὰ καὶ ὄχι ὅλον τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ἀλλὰ παραλείψας, ὅσα ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανόν, ἂν καὶ εἶναι θαυμαστότερα, ἀναφέρει ὅσα ὑπάρχουν γύρω ἀπὸ τὸν οὐ-

9. «Ὁ Θεὸς ὅσα θέλει δύναται, οὐχ' ὅσα δὲν δύναται θέλει. Δύναται μὲν ἀπολέσαι τὸν κόσμον· οὐ θέλει δὲ» (Ἰωάν. Δαμασκηνός). Καὶ ὁ Ἰὼβ ἀναφωνεῖ. «Γνωρίζω, Κύριε, ὅτι δύνασαι νὰ κάμῃς τὰ πάντα καὶ ὅτι τίποτε σὲ οὐδὲν δὲν ἀδυνατεῖ».

ρανόν. Διά ποῖον τέλος πάντων λόγον; Διότι ἐκεῖνα μέν, ὅν καὶ ἦσαν μεγάλα, δὲν ἦσαν φανερὰ εἰς τοὺς πολλούς. **E** Αὐτὰ ὅμως, ἂν καὶ εἶναι μικρότερα, εἶναι φανερὰ καὶ τὰ βλέπουν ὅλοι. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ λόγος του ἀπηυθύνετο πρὸς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν ἠσκημένοι διὰ τῆς πίστεως, ὥστε νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὰ ἀφανῆ, ἀλλὰ κατηυθύνοντο ἀπὸ τὰ ὁρατά, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ συνθέτει τὴν ὁμιλίαν καὶ ἀρχίζει τὴν διδασκαλίαν κάμνων καὶ αὐτὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συνεβούλευσε νὰ κάμνουν οἱ ἄλλοι. Καὶ ποῖον εἶναι αὐτό; Νὰ ἐπαινῇ τὸν Θεὸν διὰ μέσου τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ νὰ ἀπευθύνῃ εἰς αὐτὸν δοξολογίας μὲ τὸ νὰ γνωρίζῃ κάθε δημιούργημά του καὶ νὰ ἀναπέμπῃ ὕμνους διὰ κάθε ἓν ἐξ αὐτῶν. **386 A**

Μὲ τὴν παραίνεσίν του περὶ τῆς δοξολογίας τοῦ Θεοῦ συνεχῶς ἔλεγε: «Ἀναπέμπετε ὕμνους πρὸς τὸ Ὄνομα τοῦ Κυρίου, δοξολογεῖτε σεῖς οἱ δοῦλοι τὸν Κύριον». Τοιουτοτρόπως δηλώνει κατὰ ποῖον τρόπον πρέπει κανεὶς νὰ δοξολογῇ τὸν Θεόν, μὲ τὸ νὰ παρακολουθῇ δηλαδὴ ὅλον τὸν κόσμον τῆς δημιουργίας καὶ νὰ ἀπορῇ καὶ νὰ θαυμάζῃ τὴν σοφίαν, τὴν φροντίδα, τὴν δύναμιν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον. Ἀπὸ ἐδῶ πληροφορούμεθα, ὅτι δὲν ὑπάρχει μόνον ἡ ἰδική μας θάλασσα, ἀλλὰ πολλαὶ καὶ διάφοροι καὶ ἀπέραντα πελάγη. Διότι εἶπεν «εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς ὅλας τὰς ἀβύσσους τῶν ὠκεανῶν». Διότι καὶ ἡ Κασπία θάλασσα καὶ ἡ Ἰνδικὴ καὶ ἡ Ἐρυθρὰ εἶναι σχεδὸν χωρισμέναι ἀπὸ αὐτὴν καὶ περιβάλλονται ἐξωτερικῶν ἀπὸ τὸν ὠκεανόν. **B**

«Αὐτὸς ὑψώνει τὰς νεφέλας ἀπὸ τὰς ἐσχατιὰς τοῦ ὁρίζοντος τῆς γῆς». Ἄλλος, γράφει, «ἀναβιβάζει» καὶ ἄλλος «ἀνασύρει ἀπὸ τὰς μακρινὰς χώρας», ἄλλος «ἀπὸ τὰς χώρας». Τοῦτο ἐλέχθη καὶ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἰὼβ «ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος συλλέγει τὸ ὕδωρ εἰς τὰ νέφη του» καὶ ὁ Σολομῶν «ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐδέσμευσε τὰ ὕδατα εἰς τὸ ἔνδυμά του».[10]

Καὶ ὁ προφήτης δὲν λέγει τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ἀλλὰ κάτι ἄλλο θαυμαστόν. Ποῖον εἶναι λοιπὸν αὐτό; Ὅτι, ἐπειδὴ ὁ ἄνεμος εἶναι πυκνότερος, ἀκολουθεῖ τὴν πρὸς τὰ ἄνω φορὰν καὶ κρατεῖται εἰς τὸ κενὸν καὶ ἀνέρχεται τὸ βάρος του, διανύον ἀντίθετον δρόμον. Θαυμαστὸν ἀκόμη εἶναι ὅτι διατηρεῖται τὸ ὕδωρ μέσα εἰς αὐτὸν καὶ

10. Παροιμ. 30, 4.

ἀκόμη ἄξιον ἀπορίας εἶναι, τὸ ὅτι φυλάσσεται εἰς κάτι, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνάλαφρον. Καὶ τὸ παραδοξότερον ἀκόμη εἶναι, **C** ὅτι τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον φυλάσσεται ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνεμον, ὅταν χωρισθῇ ἀπὸ τὸ νέφος, δὲν συγκρατεῖται πλέον ἀπὸ τὸν ἄνεμον, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ χύνεται ἀπὸ παντοῦ καὶ πίπτει εἰς τὴν γῆν.

Βεβαίως, ἐὰν τὸ ὕδωρ ἐβαστάζετο εἰς τὸ κενὸν κατὰ τρόπον φυσικόν, ἔπρεπε καὶ εἰς τὸν ἀέρα νὰ στερεώνεται. Ὅπως ἀκριβῶς, ἂν κανεὶς ἄφηνεν εἰς τὸν ἀέρα ἕνα ἀσκὸν γεμᾶτον μὲ ὕδωρ καὶ ἐν συνεχείᾳ παρεσύρετο ἀπὸ τὸν ἀέρα, θὰ μετεφέρετο καὶ τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον μέσα του ἐβάσταζεν, ἐὰν διέρρεεν ἀπὸ τὸν ἀσκόν. Ἔτσι καὶ ἡ περίπτωσις αὐτὴ θὰ ἦτο συνεπὴς πρὸς τὰ προηγούμενα. Ἀλλ' ὅμως ὅλα εἶναι πλήρη θαυμάτων καὶ γίνονται κατὰ τρόπον παράδοξον πέραν ἀπὸ κάθε λογικὴν συνέπειαν. Ὅλα αὐτὰ γίνονται μὲ δύναμιν ἀνωτέραν τῆς λογικῆς. Διότι τὸ ὕδωρ, ποὺ βαστάζεται μέσα εἰς τὰ νέφη, δὲν συγκρατεῖται πλέον ἀπὸ τὸν ἀέρα, ποὺ ἀκολουθεῖ. **D** Εἶδες παράδοξον πρᾶγμα καὶ κατὰ ποῖον τρόπον, ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον οἱ ἄλλοι θεωροῦν κατώτερον, ἀπέδειξεν, ὅτι εἶναι θαυμαστόν; Ἔπειτα καὶ ἄλλο ἀξιοθαύμαστον παρουσιάζει, μὲ τὸ νὰ λέγῃ «ἀπὸ τὰς ἐσχατιὰς τοῦ ὁρίζοντος τῆς γῆς ἢ ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς». Διότι δὲν ἀνεβαίνουν μόνον, ἀλλὰ καὶ προχωροῦν. Οὔτε ἀφήνουν τὴν βροχήν, ὅπου ἐμφανισθοῦν, ἀλλὰ πολλάκις ἀφοῦ προσπεράσουν πολλοὺς τόπους, ἀλλοῦ ρίπτουν τὴν βροχὴν καὶ μάλιστα ἀφοῦ περάσουν πόλεις καὶ λαούς. Καὶ τὸ περίεργον δὲν εἶναι μόνον ὅτι ἀνέρχονται εἰς τὰ ὕψη, ἀλλὰ καὶ ὅτι βαδίζουν ὅπως εἰς τὰ ὑπερῷα, μολονότι φέρουν μαζί των τόσον ὄγκον ὕδατος. **E**

«Τὰς ἀστραπὰς μετατρέπει εἰς βροχήν».[11] Βλέπε πάλιν ἄλλο θαῦμα καὶ ὅτι συνυπάρχουν στοιχεῖα ἀντιθέτου φύσεως. Ἐνῷ δὲν ὑπάρχει τίποτε περισσότερον πύρινον ἀπὸ τὴν ἀστραπὴν οὔτε περισσότερον ψυχρὸν ἀπὸ τὰ ὕδατα, ὅμως αὐτὰ ἀναμειγνύονται καὶ δὲν ὑφίστανται σύγχυσιν οὔτε κρᾶσιν, ἀλλὰ τὸ κάθε ἓν φυλάσσει τὰ σύ-

11. Διά τούς Ἑβραίους ἦτο ἀκατάληπτον μυστήριον, πῶς ἀπό τό πῦρ τῆς ἀστραπῆς ἀκολουθεῖ κατόπιν ἡ βροχή.

12. «Προμηνύει τῶν ὑετῶν τὴν χορηγίαν ταῖς ἀστραπαῖς καὶ δείκνυσι τὸ παραδοξότατον θαῦμα. Ἐν ὕδατι γὰρ τὸ ἀστραπαῖον διατρέχον πῦρ οὔτε ἐκεῖνο θερμαίνει οὔτε αὐτὸ κατασβέννυται» (Θεοδώρητος).

νορά του. Διότι παρ' ὅλον ποὺ τὸ πῦρ παραμένει μέσα εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ὕδωρ μέσα εἰς τὸ πῦρ, οὔτε τὸ πρῶτον ἀποξηραίνει τὸ δεύτερον, οὔτε πάλιν τὸ δεύτερον ἀποσβήνει τὸ πρῶτον.[13] 387 A Καὶ ὅμως ἡ ἀστραπὴ εἶναι ὀξυτέρα ἀπὸ τὸ ἡλιακὸν φῶς, λαμπροτέρα καὶ περισσότερον κοπτικὴ καὶ διαιρετικὴ τῶν πραγμάτων. Καὶ μαρτυροῦν αὐτὸ τὰ βλέμματα, τὰ ὁποῖα τὰς μὲν ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου διαρκῶς δέχονται, ἐνῷ τὴν ὁρμητικότητα ἐκείνης οὔτε πρὸς στιγμὴν δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀνεχθοῦν.

Καὶ ὁ μὲν ἥλιος διατρέχει τὸν οὐρανὸν εἰς διάστημα ὁλοκλήρου ἡμέρας, ἐνῷ αὐτὴ εἰς μίαν μόνον στιγμὴν διέρχεται ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Αὐτὸ ἀκριβῶς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Χριστὸς μὲ τὸ νὰ λέγῃ: «Ὅπως ἡ ἀστραπὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν καὶ φαίνεται ἕως τὴν δύσιν».[13] «Αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐξάγει τοὺς ἀτιθάσους ἀνέμους ἀπὸ τὰ θησαυροφυλάκιά των καὶ τοὺς ἐξαπολύει εἰς τὴν γῆν».[14] Αὐτὴ πάλιν εἶναι ἄλλη ὄψις τῆς φύσεως, ἡ ὁποία μᾶς παρέχει ὄχι μικρὰν ὠφέλειαν, B ἀλλὰ τόσον μεγάλην, ὥστε νὰ συντελῇ εἰς τὴν μακροβιότητα ἡμῶν καὶ εἰς τὴν ἀνάρρωσιν τῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα καταπονοῦνται ἀπὸ τὸν μόχθον καὶ νὰ δροσίζῃ αὐτὰ καὶ νὰ κάμνῃ τὸν ἀέρα περισσότερον ἀνάλαφρον.

Διότι ἔργον τῶν ἀνέμων εἶναι νὰ ἀνακινοῦν τὸν ἀέρα, ὥστε νὰ μὴ φθείρεται, παραμένων ἀκίνητος, νὰ συντελῇ εἰς τὴν ὡρίμανσιν τῶν καρπῶν καὶ νὰ τρέφῃ τὰ σώματα. Τί ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ διὰ τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν εἰς τὴν ναυσιπλοΐαν εἰς χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον πνέουν καθ' ὡρισμένην τάξιν καὶ προχωροῦν χωριστὰ ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ μὲ χαροὺς μέσα εἰς τὴν θάλασσαν μεταφέρουν τοὺς ναύτας; Ὁ ἕνας ἄνεμος παραδίδει καὶ ὁ ἄλλος παραλαμβάνει καὶ διανύουν ἀντιθέτους δρόμους καὶ ἀλληλοβοηθοῦνται καὶ ἡ μάχη αὐτῶν εἶναι χρήσιμος εἰς τὴν ζωήν μας. C

Καὶ ἄλλα ἀπειράριθμα ἔργα τῶν ἀνέμων θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἀναφέρῃ. Ἀλλ' ὅμως ὅλα αὐτά, ἀφοῦ παρέλειψεν ὁ προφήτης καὶ ἄφησε νὰ τὰ συλλέγῃ ὁ ἀ-

13. Ματθ. 24, 27.
14. Ὁ Κύριος ἐξάγει τοὺς ἀνέμους ἀπὸ τὰ θησαυροφυλάκιά του, τὰς ἀποθήκας του καὶ σκορπίζει αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν. Δηλοῦνται τοιουτοτρόπως διὰ τῆς εἰκόνος αὐτῆς ἡ κυριαρχία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως. «Τὸ εἰπεῖν ἐκ θησαυρῶν, τὸ ἕτοιμον τοῦ ἐπιτάττοντος, τὸ εὔκολον τῆς κτίσεως, τὸ παρεσκευασμένον» (Εὐσέβιος).

κρατής, ὁ ἴδιος παρουσίασε μόνον τὴν εὐχέρειαν τῆς δημιουργίας. Διότι μὲ τὸ νὰ εἴπῃ ἀπὸ τὰ θησαυροφυλάκιά του δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ δηλώσῃ, ὅτι ὑπάρχουν θησαυροὶ ἀνέμων, ἀλλὰ τὴν εὐκολίαν τοῦ διατάσσοντος, τὴν προθυμίαν τῆς φύσεως νὰ ὑπακούῃ καὶ τὴν ἑτοιμότητα αὐτῆς. Διότι ἐξάγει τὰ πάντα μὲ πολλὴν εὐκολίαν καὶ ὁπότε θέλει, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τὰ διατηρεῖ εἰς τὴν ἀποθήκην του. Τοιουτοτρόπως καὶ ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων ἐδημιούργησε τὰ πάντα μὲ εὐκολίαν καὶ τὰ παρέδωσεν εἰς τὴν φύσιν. D

Εἶδες πόσαι διαφοραὶ ὑπάρχουν εἰς τὸν ἀέρα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ μέσα εἰς τὸ ὕδωρ καὶ εἰς τὸ πῦρ ὑπάρχει ποικιλία μορφῶν; Τὸ ὕδωρ ἄλλοτε εἶναι πηγαῖον, ἄλλοτε θαλάσσιον, ἄλλοτε ἀτμός, ἄλλοτε μέσα εἰς τὰ σύννεφα, ἄλλοτε εἰς τὸν οὐρανόν, ἄλλοτε ἐπάνω ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἄλλοτε κάτω ἀπὸ τὴν γῆν. Καὶ ὡς πρὸς τὸ πῦρ ἄλλο εὑρίσκεται εἰς τὸν ἥλιον, ἄλλο εἰς τὴν σελήνην, ἄλλο εἰς τὰ ἄστρα, ἄλλο εἰς τὰς ἀστραπάς, ἄλλο εἰς τὸν ἀέρα, ἄλλο γίνεται ἀπὸ ξύλα, ἄλλο εὑρίσκεται γύρω μας, ἄλλο προέρχεται ἀπὸ τὰς λυχνίας καὶ ἄλλο ἀπὸ τὴν γῆν. Διότι εἰς πολλὰ μέρη ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν γῆν τοιοῦτον πῦρ, ὅπως αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων. E Ἄλλο πάλιν προέρχεται διὰ τῆς τριβῆς ἀπὸ τοὺς λίθους, ἄλλο ἀπὸ τὰς κορυφὰς τῶν δένδρων, ὅταν αὗται ἔρχωνται εἰς τριβὴν καὶ ἄλλο ὑπάρχει εἰς τοὺς κεραυνούς. Καθ' ὅμοιον τρόπον λοιπὸν καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀέρα· αὐτός, ποὺ εἶναι γύρω μας, εἶναι πυκνότερος, ἄλλος λεπτότερος καὶ ἄλλος πάλιν, ποὺ εὑρίσκεται ὑψηλότερα εἶναι περισσότερον πύρινος.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνεμοι ἔχουν πολλὰς διαφοράς· διότι ὁ ἕνας εἶναι λεπτότερος, ὁ ἄλλος πυκνότερος· ὁ ἕνας ψυχρότερος, ὁ ἄλλος ξηρότερος· ὁ ἕνας ὑγρότερος, ὁ ἄλλος θερμότερος. Ὡς πρὸς τὸν ἀέρα καὶ τὸ σύννεφον, τὸ μὲν ἓν κινεῖται βραδύτερον, τὸ δὲ ἄλλο ταχύτερον, ὡσὰν ἔφιππον. 388 A Τοιουτοτρόπως λοιπὸν συμβαίνει μὲ τὰ νέφη καὶ τοὺς ἀνέμους· τὰ μὲν νέφη ὁμοιάζουν μὲ ὑδροφόρους στάμνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἄλλοτε μὲν πλήρεις ὕδατος, ἄλλοτε δὲ εἶναι κεναί· οἱ δὲ ἄνεμοι ὁμοιάζουν μὲ ἀνεμιστῆρας. Καὶ σύ, ὅταν βλέπῃς αὐτὰ καὶ τὴν διαφορὰν καὶ τὴν ποικιλίαν των, νὰ θαυμάζῃς τὸν δημιουργόν.

«Αὐτὸς ἐπάταξε διὰ θανάτου τὰ πρωτότοκα τῆς Αἰγύπτου». Ἀφοῦ ἀνεφέρθη εἰς τὰ γενικὰ καὶ ἔδειξε τὴν

πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ περὶ ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης μὲ τὰς ἀστραπάς, μὲ τοὺς ἀνέμους, μὲ τὸν ἀέρα, μὲ τὰ νέφη, μὲ τὰς βροχὰς καὶ ἤλεγξε τὴν φλυαρίαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται, ὅτι ὑπάρχει πρόνοια μέχρι τῆς σελήνης, εἰσέρχεται εἰς τὰ μερικά, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τοὺς Ἰουδαίους. **B** Ὅτι μὲν ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ὅλα τὰ ὁρατὰ ἀπολαύουν τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ἀπέδειξε μὲ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα προηγουμένως ἐλέχθησαν· ἀλλὰ διὰ νὰ κάμῃ τοὺς Ἰουδαίους περισσότερον εὐγνώμονας, διηγεῖται καὶ τὰ μερικὰ ἀποδεικνύων τοιουτοτρόπως, ὅτι ὁ τῶν πάντων Θεὸς ἐνῷ προνοεῖ περὶ ὅλων γενικῶς, ἔκαμε πρὸς χάριν αὐτῶν ἰδιαιτέρας εὐεργεσίας. Παρὰ ταῦτα ὅμως καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν χάριν αὐτῶν, εἶχον πάλιν καθολικὴν σημασίαν. Διότι ἡ προτίμησις αὐτῶν ἔναντι τῶν ἄλλων λαῶν παρεκίνει ἐκείνους πρὸς ζηλοτυπίαν. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐπιθυμῶν νὰ ἀποδείξῃ ὁ Παῦλος λέγει: «Διὰ τοῦ ἁμαρτήματός των ἦλθεν ἡ σωτηρία εἰς τὰ ἔθνη, διὰ νὰ κινήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Ἰσραηλιτῶν».[15]

Ὅπως ἀκριβῶς ὁ πατὴρ ἀπὸ τὰ τέκνα, τὰ ὁποῖα ἀπομακρύνονται ἀπὸ αὐτόν, **C** ἀφοῦ λάβῃ ἕν, τὸ φέρει εἰς τὰ γόνατά του καὶ δὲν κάμνει αὐτὸ διὰ τὸ παιδὶ τοῦτο, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον διὰ τὰ ὑπόλοιπα, ὥστε παρακινούμενα ἀπὸ τὴν τιμὴν αὐτὴν νὰ τρέξουν πρὸς τὸν πατέρα καὶ νὰ ἀπολαύσουν τὴν ἰδίαν θωπείαν, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ Θεὸς ἐνήργησεν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων. Διότι, ἀφοῦ ἐσήκωσεν αὐτοὺς ὄχι ἐπὶ τῶν γονάτων του,[16] ἀλλὰ ἐπὶ τῶν χειρῶν του (ὅπως λέγει ὁ προφήτης) καὶ τοὺς μετέφερεν ἐπάνω εἰς τὴν ράχιν του, χαρίζει εἰς ἐκείνους, ὅσα ἐπεθύμουν,[17] δηλαδὴ ναόν, θυσίας, τὰ ὁποῖα ἰδιαιτέρως ἐζήτουν μὲ πολλὴν προθυμίαν, προστασίαν κατὰ τοὺς πολέμους, νίκας, τρόπαια, **D** ἀφθονίαν τῶν γηΐνων πραγμάτων καὶ εὐφορίαν καρπῶν, ὥστε μὲ ὅλα αὐτὰ ἐκείνους μὲν νὰ ἐνισχύσῃ καὶ νὰ εὐεργετήσῃ, καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ὁδηγήσῃ εἰς ζηλοτυπίαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπρόκειτο νὰ γίνουν φαῦλοι, διότι συνεχῶς ἐκολακεύοντο ἀπὸ αὐτά, συνετίζει αὐτοὺς διὰ τῶν τιμωριῶν. Εἶναι ἀληθῶς

15. Ρωμ. 11, 11.
16. Ὠσ. 11, 3.
17. Δευτ. 32, 11.

μεγάλη ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς περιπτώσεις ἀμηχανίας εὑρίσκει διεξόδους.

Πρόσεχε τὴν σύνεσιν τοῦ προφήτου. Ἀφοῦ ἔφερε τὸν λόγον ἀπὸ τὰ γενικὰ εἰς αὐτὰ ἐδῶ τὰ μερικά, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ἀνόητος, ὅτι ὁ Θεὸς μεροληπτεῖ, ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς τὰ γενικά, τότε ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἑξῆς καὶ λέγει. «Αὐτὸς ἐπάταξε διὰ θανάτου τὰ πρωτότοκα τῆς Αἰγύπτου». **E** Ἆρά γε δὲν νομίζετε, ὅτι αὐτὰ ἔχουν γίνει περισσότερον διὰ τοὺς Ἰουδαίους; Ἂν λοιπὸν ἀποδείξω, ὅτι αὐτὰ ἔγιναν καὶ δι' ἄλλους, τί θὰ εἴπουν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι καθολική; Πῶς εἶναι δυνατὸν λοιπὸν νὰ ἀποδειχθῇ αὐτό; Ἐπαρκεῖ βεβαίως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος σαφῶς δηλώνει αὐτὸ καὶ λέγει· «Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς σὲ ἀνύψωσα, διὰ νὰ δείξω διὰ σοῦ τὴν δύναμίν μου καὶ νὰ διαλαληθῇ τὸ ὄνομά μου εἰς ὅλην τὴν γῆν».[18] **389 A**

Εἶδες, ὅτι ὁ θάνατος γίνεται καλὴ ἀγγελία καὶ ἡ θεόσταλτος ἐκείνη πληγὴ κήρυγμα, τὸ ὁποῖον περιέρχεται παντοῦ καὶ διαλαλεῖ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ; Προνοεῖ λοιπὸν ὁ Θεὸς δι' ὅλην γενικῶς τὴν οἰκουμένην καὶ ὅταν ἀκόμη κατευθύνῃ τοὺς Ἰουδαίους. Ἂν καὶ ἔλαβε γνῶσιν βεβαίως τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ καὶ παλαιότερον, ὅπως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τοῦ Ἀβραάμ, τώρα ὅμως ἐγνώρισεν αὐτὴν σαφέστερον. Κατὰ ποῖον τρόπον; Τότε μὲν μὲ εὐεργεσίαν, ἀργότερα δὲ καὶ διὰ τιμωρίας. Καὶ δὲν ἔπαυσεν, ὅπως προηγουμένως πολλάκις εἶπον, συνεχῶς καὶ καθ' ἑκάστην γενεὰν νὰ ἀναδεικνύῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ νὰ τὸν καθιστᾷ γνωστὸν δι' ἔργων. Καὶ δὲν κάμνει αὐτὸ πάντοτε καθ' ὅμοιον τρόπον, ἀλλὰ διαφόρως καὶ ποικιλοτρόπως. **B** Τότε μὲν μὲ τὴν γυναῖκα τοῦ Ἀβραάμ, τῆς ὁποίας κατενίκησε τὴν στείρωσιν, ἀργότερα μὲ τὴν πεῖναν καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀγαθῶν· ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ μὲ τὰς ἀλλεπαλλήλους τιμωρίας.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπέδιδον εἰς τὸν Θεὸν ἀδυναμίαν καὶ μόνοι των ἐφόνευον τὰ πρωτότοκα τέκνα καὶ μὲ αἷμα ἔβαπτον τὸν ποταμόν, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀποδεικνύει εἰς αὐτοὺς κατὰ μυστικὸν τρόπον τὴν δύναμίν του. Αἱ μαῖαι δηλαδὴ τῶν Αἰγυπτίων, ἐπειδὴ περιεφρόνησαν τὰς σκληρὰς ἐκείνας διαταγὰς καὶ δὲν υπελόγισαν τὴν ἀνηλεῆ ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως, ἔτυχον παρὰ τοῦ Θεοῦ με-

18. Ἐξόδ. 9, 16 καὶ Ρωμ. 9, 17.

γάλης εὐεργεσίας. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ γεγονότα ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ. **C** Καὶ τὸ ὅτι δηλαδὴ αἱ γυναῖκες ἀνεδείχθησαν περισσότερον ἀνδρεῖαι ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι φοροῦν τὰ διαδήματα καὶ τὸ ὅτι ἀπέδωσεν εἰς αὐτὰς τὰς ἀμοιβὰς καὶ τὸ ὅτι αὗται συνετέλεσαν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ.

Διότι τὸ «ὅτι ὁ Θεὸς εὐηργέτει τὰς μαίας»[19] σημαίνει, ὅτι ἐμεγάλωσεν ἡ οἰκογένεια αὐτῶν. Διότι ἀντὶ τῶν εὐεργεσιῶν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐλάμβανον ἀπὸ τὸν Θεὸν τὰς ἀμοιβάς. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἐφόνευον τὰ τέκνα αὐτῶν, ὁ Θεὸς ἐχάριζεν εἰς αὐτὰς πολλὰ παιδιά. Ἐπειδὴ δὲ ἐπέμενον νὰ συμπεριφέρωνται ἀκόμη ἀνοήτως, ἐπέφερε μεγαλυτέραν τιμωρίαν καὶ ἐδιδάσκετο ἡ οἰκουμένη καὶ ἐδιδάσκοντο καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. **D** Καὶ ἐκείνη μὲν ἐδιδάσκετο ἐξ ἀκοῆς, αὐτοὶ δὲ μέσα εἰς τὰς συμφοράς των ἔβλεπον τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν βλεμμάτων των καὶ τῆς προσωπικῆς των ἐμπειρίας. Δι' αὐτὸ καὶ προέλεγεν εἰς αὐτούς, διὰ νὰ μὴ θεωρήσουν τὴν τιμωρίαν ὡς κάποιαν σύμπτωσιν ἢ καὶ ὡς κοινὸν θάνατον. Αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἰς ἄλλο μέρος λοιπὸν ἐλέχθη περὶ τοῦ Σωτῆρος, τὸ αὐτὸ πρέπει καὶ ἐδῶ νὰ λεχθῇ. Ποῖον εἶναι τοῦτο; «Βασίλευε εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν σου».[20] Δὲν τοὺς ὡδήγησεν εἰς τὴν ἔρημον οὔτε εἰς ἄλλο τι μέρος, ἀλλὰ μέσα εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν ἐπέφερε τὴν τιμωρίαν.

Βλέπε ὅμως, ὅτι καὶ μέσα εἰς τὴν τιμωρίαν ὑπάρχει ἀγάπη. Διότι ἤρχισε πρῶτα ἀπὸ τὰ ζῷα καὶ ἔπειτα ἐπροχώρησεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. **E** Ποῖος λοιπὸν δὲν θὰ ἐθαύμαζε τὴν δύναμίν του, κατὰ ποῖον τρόπον εἰς μίαν στιγμὴν χρόνου ἐπέτυχεν ὅλα ἐν γένει, τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν ἀνέκφραστον σοφίαν; Οὔτε πρώτην αὐτὴν τὴν τιμωρίαν ἐπέβαλε, διότι ἐπεθύμει νὰ διορθώσῃ αὐτοὺς μὲ ἄλλας προηγουμένως, οὔτε πάλιν ἐπέβαλεν αὐτὴν χωρὶς προειδοποίησιν.[21] **390 A**

Διὰ ποῖον τέλος πάντων λόγον; Διὰ νὰ συνετίσῃ αὐτοὺς μὲ τὰ λόγια καὶ νὰ μὴ λάβουν τὴν ἐμπειρίαν τῆς πραγματικότητος. Οὔτε πάλιν, ἐπειδὴ δὲν διωρθώθησαν, ἐπέτρεψε νὰ ἐκδηλώνεται ἡ τιμωρία κατὰ τρόπον ἀμφίβολον. Διὰ νὰ μὴ θεωρήσῃ λοιπὸν κανεὶς αὐτὴν συμπτωματικὴν ἢ νόσον ἢ ἐπιδημίαν, πρόσεχε, πόσα γίνονται. Πρῶτον εἰς διάστημα μιᾶς νυκτὸς προσεβλήθησαν ὅλοι. Δεύτερον ὅλα τὰ πρωτότοκα παιδιά. Ἐὰν λοιπὸν ἦτο ἐπιδημία, δὲν θὰ προσέβαλε μόνον ὅλα τὰ πρωτότοκα καὶ θὰ ἐλυπεῖτο τὰ δευτερότοκα, ἀλλὰ θὰ προσέβαλεν ὅλους ἀδιακρίτως. Τρίτον, ἐὰν ἦτο ἐπιδημία, δὲν θὰ ἀπεμακρύνετο ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ θὰ προσέβαλε μόνον τοὺς Αἰγυπτίους, **B** ἀλλὰ θὰ ἐπηρέαζε πολὺ περισσότερον ἐκεῖνα τὰ σώματα, τὰ ὁποῖα εἶχον καταπονηθῇ μὲ κόπους καὶ ταλαιπωρίας καὶ τόσας συμφορὰς[22] καὶ τόσον πολὺ ἐξηντλήθησαν μέσα εἰς τὴν πτωχείαν καὶ τὴν πεῖναν. Δὲν θὰ ἐπηρέαζε τοὺς βασιλεῖς οὔτε ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔζων μέσα εἰς τὰ ἀξιώματα καὶ εἶχον μεγάλην ἄνεσιν καὶ ἐτύγχανον πολλαπλῶν περιποιήσεων. Ἐὰν ἦτο ἐπιδημία, δὲν θὰ ἐξεδηλώνετο αἰφνιδίως, ἀλλά, ἀφοῦ παρουσίαζε προηγουμένως ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς ἐμφανίσεώς της. Τώρα δὲ ὅλα αὐτὰ ἐπέρχονται ἀπὸ κοινοῦ, διὰ νὰ τιμωρῆται ἡ ἀχαριστία τῶν Αἰγυπτίων. Διότι καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν αὐτὴν καὶ ἀφοῦ σαφῶς πλέον ἐντελήφθησαν, ὅτι ἡ τιμωρία ἦτο θεόσταλτος, κατεδίωκον τοὺς Ἰουδαίους μετὰ τὴν ἔξοδόν των, **C** πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὴν ἐσχάτην ἀγνωμοσύνην καὶ τὴν μεγίστην ἀπολογίαν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ σταματήσῃ τὰς ἀποδείξεις, εἰς τοιοῦτον σημεῖον ἔκαμε τὴν διακοπήν, ὥστε δι' αὐτοῦ ἐδικαιώνετο, δι' ὅσα προηγουμένως ἔκαμεν, εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ προσέξουν. Διὰ νὰ μὴ λέγῃ κανείς, διὰ ποῖον τέλος πάντων λόγον τιμωροῦνται ὅλοι, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς κρατεῖ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ὑποπίπτει εἰς σφάλματα, διὰ τοῦ τελευταίου λύει τὴν ἀπορίαν αὐτήν. Κατὰ ποῖον τρόπον ἐπιλύει τὴν ἀπορίαν διὰ τοῦ τελευταίου τούτου; Διότι ὅταν ἀπέθανον τὰ πρωτογέννητα παιδιὰ αὐτῶν, ἐκεῖνοι, παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ βασιλέως, ἐφυγάδευον τοὺς Ἰουδαίους. Ἑπομένως, ἐὰν ἐπεθύμουν ἐξ ἀρ-

19. Ἐξόδ. 1, 20.
20. Ψαλμ. 109, 2.
21. Ὁ Θεὸς ἐπέβαλε διαφόρους τιμωρίας εἰς τὸν λαὸν τῆς Αἰγύπτου, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται πληγαὶ τοῦ Φαραώ, διότι δὲν ἐπέτρεψεν ὁ Φαραὼ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἔξοδον τῶν Ἰσραηλιτῶν. Παρὰ τὰς πληγὰς ὁ Φαραὼ ἔμεινεν ἀμετανόητος. Τέλος ὁ Θεὸς ἔστειλε τὴν δεκάτην καὶ σκληροτέραν ἐξ ὅλων πληγήν. Ἐθανάτωσε δηλαδὴ ὅλα τὰ πρωτότοκα τέκνα τῶν Αἰγυπτίων, ἀκόμη καὶ τῶν ζώων αὐτῶν.

22. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπειδὴ ἔβλεπον τοὺς Ἰσραηλίτας νὰ πληθύνωνται ἐφοβοῦντο, μήπως κάποιαν ἡμέραν καταλάβουν τὴν χώραν των, τοὺς ἐπέβαλον σκληρὰς δοκιμασίας καὶ τοὺς ἐκακομεταχειρίζοντο ποικιλοτρόπως.

χῆς, θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἐπιβληθοῦν ἐπ' αὐτοῦ. Συνεπῶς δὲν ἠμπόδισαν τὸν βασιλέα, ὄχι διότι δὲν ἠμποροῦσαν, ἀλλὰ διότι δὲν ἤθελαν. **D** Καὶ ἡ καταδίωξις τῶν Ἰουδαίων, ἡ ὁποία ἔγινεν ἔπειτα ἀπὸ αὐτά, ἐπαυξάνει τὴν ἐνοχήν των.[23]

Τοῦτο ὡς γνωστὸν συνέβη καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Σαούλ. Ὅταν ἔπρεπε νὰ ἀπαλλάξουν τὸν υἱόν, ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ μὲ κολακείας πρὸς τὸν βασιλέα ἔσωσαν αὐτόν, ἂν καὶ παρενόμησεν.[24] Ὅταν ὅμως ὁ βασιλεὺς ἤθελε νὰ σφαγιάσῃ τόσους ἱερεῖς, δὲν εἶπον οὔτε λέξιν οὔτε βοήθειαν προσέφεραν. Ἐὰν τότε ἐβοήθει πρὸς τοῦτο ἡ συγγένεια καὶ ἐδῶ ἐβοήθει ἡ φύσις τοῦ δικαίου, διότι ἦσαν ἱερεῖς καὶ ἡ σφαγὴ ἦτο παράνομος καὶ ἡ ὀργὴ δὲν προήρχετο ἀπὸ ὀρθὴν κρίσιν. **E** Ἀλλὰ αἰτία τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦτο ἡ ἀδιαφορία καὶ τὸ ὅτι δὲν ἐλυποῦντο πολὺ διὰ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν ἱερέων.

Βλέπε λοιπόν, ποῖαι συμφοραὶ ἐμάστιζον αὐτοὺς μετὰ ταῦτα. Διὰ τὴν ἀμέλειαν ἐκείνην δὲν ἔλαβον τυχαίαν τιμωρίαν. Ὅταν λοιπὸν γίνεται κάτι παράνομον κανεὶς νὰ μὴ εἶναι ἀπαθής, ἀλλὰ νὰ γίνεται καυστικώτερος ἀπὸ τὸ πῦρ καὶ νὰ μὴ στενοχωρῆται ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἀδικουμένους καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀναχαιτίσῃ τὰ περισσότερα κακά.

«Ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον μέχρι τοῦ ζώου». 391 **A** Διὰ ποῖον λόγον τέλος πάντων καὶ τὰ ζῷα; Ἐπειδὴ καὶ αὐτὰ ἐδημιουργήθησαν χάριν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνθρώπου τιμωρεῖ αὐτά, ὥστε νὰ ἐπιτείνῃ τὸν φόβον, νὰ διευρύνῃ τὴν συμφορὰν καὶ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ πληγὴ εἶναι θεόσταλτος καὶ ὅτι ὁ πόλεμος ἔρχεται ἀπὸ τοὺς οὐρανούς.

«Αὐτὸς ἔστειλε θαύματα μικρὰ καὶ μεγάλα εἰς τὸ μέσον σου, Αἴγυπτε». Τί σημαίνει εἰς τὸ μέσον σου; Ἢ ἐννοεῖ τὸν τόπον ἢ τὸ ὁλοφάνερον. Διότι αἱ λέξεις ἐν μέσῳ δηλώνουν τὸ φανερόν, καθὼς εἰς ἄλλο μέρος λέγει «ἐπραγματοποίησε τὴν σωτηρίαν εἰς τὸ μέσον τῆς γῆς».[25] Τὸ μέσον εἶναι ὁλοφάνερον εἰς ὅλους γενικῶς. Ἔστειλεν αὐτὸς θαύματα μικρὰ καὶ μεγάλα εἰς τὸ μέσον σου, Αἴγυπτε. Εὐλόγως, διότι ὅσα ἐγίνοντο ἀπέβλεπον εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ νὰ τὰ ἴδουν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ὤφειλον νὰ ἀποκομίσουν κέρδος. **B** Καὶ δὲν ἐπραγματοποιοῦντο τυχαίως, ἀλλὰ μὲ τρόπον πολὺ θαυμαστόν, ὥστε καὶ μὲ τὴν ἔκπληξιν καὶ μὲ τὸν θαυμασμὸν νὰ ἐπιφέρουν διπλῆν ὠφέλειαν.

«Κατὰ τοῦ Φαραὼ καὶ ὅλων τῶν δούλων του». Εἶδες τὴν ἀνέκφραστον δύναμιν; Κατὰ ποῖον τρόπον ἐνῷ δηλαδὴ ἦσαν ὅλοι μαζί, ἡ τιμωρία προσέβαλεν αὐτοὺς καὶ ἐκεῖνοι μὲν ὑφίσταντο τὰς δοκιμασίας, ἐνῷ οἱ ἄλλοι ἀπεκόμιζον τὴν ὠφέλειαν; Κατὰ ποῖον δὲ τρόπον ἐννοεῖ τὸ «καὶ ὅλων τῶν δούλων του;». Καὶ δὲν εἶχον βεβαίως ὅλοι πρωτογέννητα τέκνα, ἀλλὰ ἐννοεῖ τὰ ὑπόλοιπα μικρὰ θαύματα καὶ ὅτι ἐνῷ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπλήττοντο αὐτοί, οἱ Ἰουδαῖοι ὠφελοῦντο· καὶ ἐνῷ εἰς τὴν ἔρημον εὐηργετοῦντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἄλλοι ὠφελοῦντο **C** καὶ τὰς μὲν τιμωρίας ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ἐχθρούς, τὰς δὲ εὐεργεσίας ἔκαμεν εἰς αὐτούς, ἐνῷ ὠφέλει ὅλους καὶ τοὺς μὲν καὶ τοὺς δέ. Καὶ διατί δὲν εὐεργετεῖ καὶ αὐτούς; Διότι οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι συνηθίζουν νὰ ἀναγνωρίζουν τὸν Θεὸν περισσότερον ὅταν πλήττωνται, παρὰ ὅταν εὐεργετοῦνται. Ἐπειδὴ βεβαίως αὐτὸς δὲν ἐπεθύμει νὰ τιμωρῇ ἐκείνους, πρόσεχε, ὅτι αὐτὸς συνεχῶς ἀπομακρύνει τὴν τιμωρίαν καὶ ἀποδεικνύει τὴν δύναμιν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν δι' ἀμφοτέρων τῶν περιπτώσεων. Θὰ ἦτο ἀρκετὸν βεβαίως, ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρώτην τιμωρίαν, τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην, νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς ὁλοσχερῶς, ἐπειδὴ ἔπασχον ἀπὸ ἀνίατον νόσον· ἀλλὰ δὲν τὸ ἠθέλησε. **D** Καίτοι προέβλεπε τὰ μέλλοντα καὶ ὅτι δὲν θὰ γίνουν καλύτεροι οὔτε μὲ τὴν πέμπτην τιμωρίαν οὔτε μὲ τὴν ἕκτην οὔτε μὲ τὴν δεκάτην, δὲν ἔπαυε νὰ τοὺς ἀνέχεται μὲ μακροθυμίαν.

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀξίζει νὰ θαυμάζῃ κανεὶς τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν φροντίδα καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν καλωσύνην. Τὴν δύναμιν, διότι ἐπέβαλε τὴν ποινήν, τὴν φροντίδα, διότι ἐπέμεινε τὴν σοφίαν, διότι ἐφήρμοζε τὸ σχέδιόν του, ἐνῷ προέβλεπε τὰ μέλλοντα. Καὶ τοῦτο μάλιστα εἶναι γνώρισμα τῆς φιλανθρωπίας, τὸ ὅτι δηλαδὴ κάμνει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὰ μικρότερα καὶ τὰ ἄλογα ὄντα. Μὲ τὴν πάροδον δὲ τοῦ χρόνου προσέβαλε καὶ τὸν βασιλέα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνετέλεσεν ἰδιαιτέρως νὰ δια-

23. Ὅταν οἱ Ἰσραηλῖται εἶχον προχωρήσει ἔξω ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ περάσουν τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὁ Φαραὼ μετανοήσας, διότι ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἔξοδον, τοὺς κατεδίωξε μὲ ἅρματα, ἱππικὸν καὶ στρατόν.

24. Α' Βασιλ. 14, 45 καὶ 22, 17.

25. Ψαλμ. 73, 12.

δοθοῦν αὐτά, τὰ ὁποῖα συνέβαινον. Διότι, ὅσα συμβαίνουν ἐπὶ τῶν ἰδιωτῶν, φυσικὸν εἶναι νὰ διαφεύγουν τῆς προσοχῆς τοῦ κοινοῦ. E

Ὅταν ὅμως δέχεται τὴν ποινὴν ἄνθρωπος ἐπιφανοῦς θέσεως, τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ κυκλοφορήση παντοῦ ἡ φήμη τοῦ γεγονότος. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐξέθεσε τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ἔπληξε τοὺς Αἰγυπτίους, ἀναφέρει καὶ τὰς ἐπιβληθείσας τιμωρίας καὶ δὲν μνημονεύει αὐτὰς ἐπανειλημμένως οὔτε ἀπαριθμεῖ τὰ εἴδη των, ἀλλὰ μὲ μίαν λέξιν, ἀφοῦ ὑπηνίχθη ὅλας αὐτάς, τὰς ἀντιπαρῆλθε μὲ τὸ νὰ εἴπῃ: 392 A «Αὐτὸς ἔστειλε θαύματα μικρὰ καὶ μεγάλα εἰς τὸ μέσον σου, ὦ Αἴγυπτε».

Ἔπειτα πάλιν ὁδηγεῖ τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὴν ἔρημον καὶ ἀποδεικνύει πανταχοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἀνήκει εἰς ἓν μέρος τοῦ κόσμου οὔτε παραμένει εἰς μίαν χώραν, ἀλλὰ ἀνήκει εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Διὰ τοῦτο προσέθεσε λέγων «αὐτὸς ἐπάταξε διὰ θανάτου πολλὰ ἔθνη καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς δυνατοὺς βασιλεῖς». Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς πορείας ποικιλοτρόπως παρουσίαζεν ἐγγυήσεις τῆς δυνάμεώς του καὶ κατηύθυνε τὸν λαὸν μὲ τὸ νὰ διδάσκῃ αὐτὸν διὰ τῆς πραγματικότητος.

Διότι καὶ προηγουμένως ἐδίδασκε διὰ τῶν πολέμων ὅτι οὗτοι δὲν διεξήγοντο οὔτε ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ ἀέρος, οὔτε ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν στοιχείων, B οὔτε ἀπὸ τίποτε παρόμοιον, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν στρατηγικὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ὡδήγει αὐτοὺς εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολέμων. Διὰ τῆς μιᾶς περιπτώσεως ἀπεδεικνύετο ἡ ἄλλη, διὰ τῶν γεγονότων τῆς Αἰγύπτου τὰ γεγονότα τῆς ἐρήμου καὶ διὰ τῶν γεγονότων τῆς ἐρήμου τὰ γεγονότα τῆς Αἰγύπτου. Διότι, ὅταν αὐτοὶ χωρὶς ὅπλα καὶ στρατιωτικὴν τάξιν καὶ μάχην κατεπίεζον τοὺς ἐχθρούς, τοῦτο ἀπεδείκνυεν εἰς αὐτούς, ὅτι καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐκίνησεν αὐτὰ ἐναντίον των, ὄχι ἐπειδὴ ἐστερεῖτο στοιχείων, ἀλλά, ἐπειδὴ ἐπεθύμει νὰ ἐπιδείξῃ τὴν δύναμίν του κατὰ ποικίλους καὶ διαφόρους τρόπους, ἐχρησιμοποίει τὰ δημιουργήματά του.

«Τὸν Σηὼν βασιλέα τῶν Ἀμορέων καὶ τὸν Ὢγ τὸν βασιλέα τῆς χώρας Βασάν».[26] Δὲν ἀκολουθεῖ τὰς πόλεις οὔτε κατ' ἐλάχιστον ἀναφέρει τὴν παράταξιν, C ἀλλὰ πάλιν μὲ μεγαλοψυχίαν ἀντιπαρέρχεται ἄπειρον πλῆθος

26. Οἱ δύο περιβόητοι βασιλεῖς Ἀμορραῖοι πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

θαυμάτων. Ἐνῷ ἠμποροῦσε νὰ ἐπιμείνῃ καὶ τὴν τραγῳδίαν ἐκείνην νὰ διατρανώσῃ, δὲν κάμνει αὐτό, ἀλλὰ εὑρισκόμενος μέσα εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησεν ὁ Θεός, παρατρέχει ὅλα γενικῶς καὶ συνεχίζει. Ἂν καὶ οἱ ἐχθροὶ ἦσαν ἐξωπλισμένοι καὶ κατῴκουν εἰς πόλεις μὲ ἰσχυρὰ τείχη καὶ εἶχον μελετήσει τὴν τακτικὴν τοῦ πολέμου, ἐνῷ οἱ φυγάδες Ἰουδαῖοι δὲν εἶχον πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ μόλις εἶχον ἀπαλλαγῆ ἀπὸ μακροχρόνιον δουλείαν καὶ τυραννίαν, ἀφοῦ ἀνηλώθησαν ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ τὴν θλῖψιν, D ἐκτεθειμένοι εἰς κάθε κίνδυνον, παρὰ ταῦτα ὅμως ἦσαν ἰσχυρότεροι ἐξ ὅλων λόγῳ τῆς χειρός, ἡ ὁποία κατηύθυνεν αὐτούς.

Ἦτο ἀκόμη καὶ δίκαιος ὁ πόλεμος. Δὲν ἐπετίθεντο οἱ Ἰουδαῖοι ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἐκεῖνοι παρεῖχον ἀφορμὰς κλείοντες εἰς αὐτοὺς τὸν δρόμον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν μεγίστην ἀπανθρωπίαν. Καὶ δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἰδουμαίους νὰ προχωρήσουν εἰς πόλεμον. Διὰ νὰ μὴ ἀναθαρρήσουν μὲ τὴν σιγὴν καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ πάλιν ἐπιτεθοῦν, ἀλλὰ νὰ γνωρίσουν, ποίους πρέπει νὰ πολεμοῦν καὶ ἀπὸ ποίους νὰ ἀπέχουν, E εἰς τὴν ἔρημον κάμνει τοῦτο, ἐκ τῶν πραγμάτων δηλαδὴ νομοθετεῖ, κατὰ ποῖον τρόπον πρέπει νὰ μεταχειρίζωνται ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι προστρέχουν πρὸς αὐτούς.

«Καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους βασιλεῖς τῶν κρατιδίων Χαναάν». Εἶδες, ὅτι ἀπὸ ἐδῶ διδάσκεται ὅλη ἐν γένει ἡ οἰκουμένη; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ πῦρ πρὸς τὰς ἀκάνθας, τοιουτοτρόπως ἐπετέθησαν πρὸς ὅλους καὶ κανεὶς δὲν ἠμποροῦσε νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ.

Ἄκουε λοιπόν, τί ἰσχυρίζεται ὁ Βαρλαάμ, ἀφοῦ ἐδιδάχθη ὄχι ἀπὸ τοὺς προφήτας καὶ τὸν Μωυσέα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα «τὸ ἔθνος αὐτὸ θὰ διδάξῃ μὲ τὴν γλῶσσαν του ὅλον τὸν κόσμον».[27] Εἶδες ποία σπουδαία μεταφορὰ ἐλέχθη; Δὲν εἶπεν, ὅτι θὰ πολεμήσῃ, θὰ καταβάλῃ, ἀλλὰ ὅτι θὰ διδάξῃ μὲ τὴν γλῶσσαν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἄκοπον νίκην 393 A καὶ ὅτι τὰ τρόπαια ἐπετεύχθησαν χωρὶς αἱματοχυσίαν καὶ ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐπιέσθησαν ἀπὸ μόνην τὴν ἐπιδρομήν. Δὲν ἔχουν ἀνάγκην, λέγει, παρατάξεως καὶ συγκρούσεως· ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ ὅλα γενικῶς καταπλήσσονται καὶ ὑποχωροῦν. Δὲν ἔκαμε βεβαίως αὐτοὺς νὰ νικοῦν μόνον

27. Ἀριθμ. 22, 4.

μὲ τὰς συνηθείας τοῦ πολέμου καὶ τῆς στρατιωτικῆς τακτικῆς, διὰ νὰ μὴ ἀποδοθῇ ἡ νίκη εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις, ἀλλὰ ὑπεκίνει ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως. Δι' αὐτὸ καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἔπληξε καὶ συνετάραξε τὸ φρόνημα αὐτῶν καὶ μὲ τὴν πτῶσιν τῆς χαλάζης πολλοὺς κατέστρεψε καὶ ὁ ἥλιος ἐστάθη καὶ ἐπέτρεψε παράτασιν τῆς μάχης καὶ πολλὰ περίεργα αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἔγιναν καὶ ἡ ἰαχὴ τῶν σαλπίγγων προσβάλλουσα τοὺς πύργους σφοδρότερον ἀπὸ τὸ πῦρ κατεκρήμνισε τὰ τείχη. **B**

Καὶ τοῦτο ἐπέφερεν ὠφέλειαν καὶ εἰς τὸν ἕνα καὶ εἰς τὸν ἄλλον. Διότι καὶ ἐκεῖνοι ἀντελαμβάνοντο, ὅτι ὁ πόλεμος δὲν προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ αὐτοὶ ἐδιδάσκοντο, νὰ προσβλέπουν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ποτὲ νὰ μὴ ὑπερηφανεύωνται διὰ τὰ κατορθώματα, ἀλλὰ νὰ συμπεριφέρωνται μὲ ἐντιμότητα καὶ μετριοφρασύνην. Τὸ ὅτι ἐνίκησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, τιμᾷ περισσότερον αὐτούς, παρὰ ἐὰν μόνοι ἐνίκων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τοὺς ἔκαμνε σεμνοὺς καὶ τοὺς ἐδίδασκε μετριοφροσύνην. Σεμνοὺς μέν, διότι εἶχον τοιοῦτον στρατηγόν, μετριόφρονας δέ, διότι δὲν ὑπερηφανεύοντο διὰ προσωπικὰ ἐπιτεύγματα.

«Καὶ ἔδωσε τὴν χώραν των κληρονομίαν, κληρονομίαν εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν».[28] Τοῦτο πάλιν εἶναι πολὺ μεγάλο θαῦμα. Τὸ ὅτι δηλαδὴ ὄχι μόνον ἐξεδίωξαν τοὺς κατοίκους, ἀλλὰ καὶ ἠμπόρεσαν νὰ καταλάβουν τὴν χώραν καὶ νὰ κατανείμουν τὰς πόλεις. **C** Τοῦτο παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην εὐχαρίστησιν, μεγάλην τιμὴν καὶ πολλὴν εὐθυμίαν. Αὐτὸ ἄλλωστε εἶναι γνώρισμα τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι εὔκολον νὰ κατακτήσῃ κανεὶς τὴν χώραν τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἀνάγκη μεγάλης βοηθείας. «Κύριε τὸ ὄνομά σου θὰ μένῃ ἀλησμόνητον, εἰς τοὺς αἰῶνας θὰ μνημονεύεσαι εὐλαβῶς, συνεχῶς ἀπὸ τὴν μίαν γενεὰν εἰς τὴν ἄλλην». Ἄλλος γράφει, «ἡ ἀνάμνησίς σου». Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον μὲ τὴν δοξολογίαν, ἡ ὁποία ἦτο συνήθεια νὰ ἀναπέμπεται ἀπὸ τοὺς ἐναρέτους, διακόπτει τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου.

28. Πρόκειται περὶ τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου Παλαιστίνης, ἡ ὁποία κατεκτήθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ἐνῷ ἡ πέραν τοῦ Ἰορδάνου κατεκτήθη ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως. Ἡ χώρα αὐτὴ ἐδόθη εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας ὡς μόνιμος ἰδιοκτησία.

Ὅταν λοιπόν, ἀρχίζοντες νὰ ὁμιλοῦν περὶ τῶν θαυμαστῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, θερμανθοῦν, δὲν προχωροῦν πρὸς τὸ τέλος, προτοῦ δοξάσουν τὸν Θεόν, δι' ὅσα ἔχουν λεχθῆ **D** καὶ ὑμνολογήσουν αὐτὸν καὶ ἐκπληρώσουν τὴν ἐπιθυμίαν των. Τοῦτο ἀκριβῶς κάμνει καὶ ὁ Παῦλος εἰς κάθε περίπτωσιν ἰδιαιτέρως μάλιστα εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐπιστολῶν, ὅπως, ὅταν γράφῃ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Γαλατῶν «χάρις νὰ εἶναι σ' ἐσᾶς καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα μας καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὸν ἑαυτόν του διὰ τὰς ἁμαρτίας μας, διὰ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν σημερινὸν πονηρὸν κόσμον, σύμφωνα πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός μας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰνώνων. Ἀμήν»,[29] καὶ εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν «εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει ἡ υἱοθεσία, ἡ δόξα, ἡ λατρεία καὶ αἱ ὑποσχέσεις, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουν οἱ πατέρες καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἀπὸ ἀνθρωπίνης πλευρᾶς κατάγεται ὁ Χριστός, **E** ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπεράνω ὅλων, Θεὸς εὐλογητὸς αἰωνίως. Ἀμήν».[30] Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο μέρος γράφει: «Εἰς δὲ τὸν βασιλέα τῶν αἰώνων, τὸν ἄφθαρτον, τὸν ἀόρατον, τὸν μόνον σοφὸν Θεόν, ἂς εἶναι τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν».[31]

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης ἐδῶ ἀντιληφθεὶς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅλον τὸν κόσμον, τὴν τιμωρίαν τῆς Αἰγύπτου, τὰς εὐεργεσίας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν εἰς τὴν ἔρημον, **394 A** τὰς διαφρόους καὶ ποικίλας, τὰς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, τὰς χάριν τῶν Ἰουδαίων πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ θερμανθεὶς ἀπὸ τὴν ἀπερίγραπτον φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ ἀνέπεμψε δοξολογίαν πρὸς αὐτὸν λέγων· «Κύριε, τὸ Ὄνομά σου θὰ μένῃ ἀλησμόνητον εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ θὰ μνημονεύεται μὲ εὐλάβειαν ἀπὸ τὴν μίαν γενεὰν εἰς τὴν ἄλλην». Ἡ δόξα σου δηλαδὴ θὰ εἶναι διαρκής. Τίποτε δὲν παραβλάπτει αὐτὴν οὔτε τὴν διακόπτει, ἀλλὰ πάντοτε ὑπάρχει καὶ παραμένει ἀναλλοίωτος, ἀμετάβλητος, ἀνθηρὰ καὶ ἀκμαία. Καὶ τί σημαίνει, θὰ μνημονεύεσαι ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν; Ἡ ἀνάμνησίς σου, ἰσχυρίζεται, δὲν τελειώνει ποτὲ καὶ δὲν ἔχει σύνορα. **B**

29. Γαλ. 1, 3-5.
30. Ρωμ. 9, 4.
31. Α' Τιμ. 1, 17.

«Τοῦτο θὰ γίνῃ, διότι ὁ Κύριος θὰ κρίνῃ καὶ θὰ διεκδικῇ τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ του καὶ θὰ κάμπτεται εἰς τὰς δεήσεις των». Ἤ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδώσῃ κανεὶς καὶ τὰ δύο αὐτὰ εἰς τὸν ἰσραηλιτικὸν λαόν, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς θὰ τιμωρήσῃ καὶ ἔπειτα θὰ ὑποχωρήσῃ καὶ θὰ ἀνακτήσῃ αὐτοὺς ἢ νὰ τὰ ἀποδώσῃ χωριστά, τὸ μὲν «θὰ κάμπτεται μὲ τὰς δεήσεις των» εἰς τὸν λαόν, τὸ δὲ «θὰ κρίνῃ καὶ θὰ διεκδικῇ τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ του» εἰς τοὺς ἐχθρούς. Δηλαδὴ ἐκείνους μὲν θὰ ἀνακτήσῃ· αὐτὸ βεβαίως σημαίνει τὸ «θὰ κάμπτεται μὲ τὰς παρακλήσεις»· «θὰ κρίνῃ καὶ θὰ διεκδικήσῃ τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ του» σημαίνει, θὰ ἐπιβάλῃ τιμωρίας ὑπὲρ αὐτῶν.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἀναφέρῃ τὰ κατορθώματα τοῦ βίου αὐτῶν, χρησιμοποιεῖ αὐτοὺς διὰ τοῦ δικαιώματος τοῦ λόγου, μὲ τὸ ὄνομα δηλαδὴ τοῦ λαοῦ καὶ μὲ τὸ ὄνομα τῶν δούλων. **C** Μὲ τὸ νὰ εἴπῃ «ὅτι θὰ κάμπτεται εἰς τὰς δεήσεις των» ἀπέδειξεν τὴν συνδιαλλακτικὴν διάθεσιν τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι τὴν ἀξίαν ἐκείνων. Διότι, ὅπου ὑπάρχει παράκλησις, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἀνάγκη συγγνώμης· καὶ ὅπου ὑπάρχει ἀνάγκη συγγνώμης, δὲν ὑπάρχει ἀξία κατορθωμάτων, ἀλλὰ καιρὸς φιλανθρωπίας.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶπεν ἀνωτέρω «θὰ μνημονεύεσαι μὲ εὐλάβειαν διαρκῶς ἀπὸ τῆς μιᾶς γενεᾶς εἰς τὴν ἄλλην» καὶ μόνοι αὐτοὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἐπίστευον τότε εἰς τὸν Θεόν, τὸ ἑξῆς περίπου ἐννοεῖ διὰ τοῦ στίχου αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ ἡ σωτηρία, ἡ ὁποία ἐδόθη εἰς τὸν λαόν, ἀποδεικνύει τὴν δόξαν περὶ σοῦ ἐκ μέρους τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. **D** Διότι ἡ φύσει ὑπάρχουσα δόξα μένει ἀμείωτος, ἀκατάλυτος καὶ ἀναλλοίωτος καὶ ἂν κανένας ἀκόμη δὲν τὴν καλλιεργῇ. Ὁ δὲ ἔπαινος τῶν πολλῶν θὰ ἀποδειχθῇ καὶ ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας σωτηρίαν, ἀφοῦ ἐπήραμεν πάλιν τὴν πόλιν μας καὶ τὸ ἱερὸν καὶ τὸν ναὸν καὶ ἀποκατεστάθημεν καὶ πάλιν εἰς τὴν προηγουμένην μας ζωήν.

«Τὰ εἴδωλα, τὰ ὁποῖα λατρεύουν οἱ ἄλλοι λαοὶ εἶναι ἄργυρος καὶ χρυσός, ἔργα ἀνθρωπίνων χειρῶν». Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ψαλμοῦ ἔλεγεν, ὅτι ὁ ἰδικός μας Κύριος ὑπερέχει ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ψευδεῖς Θεοὺς[32]

32. Ἀντίθεσις τοῦ πραγματικοῦ Θεοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὁ ὁποῖος εἶναι τόσον εὐεργετικὸς καὶ παντοδύναμος ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀδύνατα καὶ κοῦφα εἴδωλα τῶν ἐθνικῶν.

καὶ ἐφάνη, ὅτι εἰσήγαγε κάποιαν ὑπεροχὴν συγκριτικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους θεοὺς λόγῳ ἀδυναμίας τοῦ ἀκροατηρίου, πρόσεχε, πῶς ἐπιτείνει αὐτὸ τὸ σημεῖον διὰ τοῦ λόγου του. Κάμνων τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀφοῦ ἀνεφέρθη εἰς ὅσα ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὴν γῆν, εἰς τὰς ἀβύσσους, εἰς τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς Ἰουδαίους, **E** εἰς τὰ τῆς ἰδικῆς των χώρας, εἰς τὰ τῆς ξένης, εἰς τὰ τῶν ἐχθρῶν, εἰς τὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, ἔπειτα, ἀφοῦ ὑπενθύμισε τὴν χρηστότητα, τὴν ἀγάπην, τὴν φροντίδα, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι εἶναι καθολικὸς Θεὸς καὶ προνοεῖ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου, διακωμῳδεῖ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Θεῶν τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ εὐθὺς ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως καταφέρεται ἐναντίον αὐτῶν **395 A** καὶ μᾶλλον κατηγορεῖ καὶ τὸ ὄνομα ἀκόμη αὐτῶν. Διότι τὸ εἴδωλον δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ κάτι ἀκίνητον καὶ ἀντικείμενον μικρᾶς ἀξίας καὶ ἔχει ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει μεγάλην ἀδυναμίαν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἀρχίζει νὰ λέγῃ «τὰ εἴδωλα, τὰ ὁποῖα λατρεύουν οἱ ἄλλοι λαοὶ εἶναι ἄργυρος καὶ χρυσός».

Πρῶτον ὅτι εἶναι εἴδωλον· δεύτερον ὅτι εἶναι ἄψυχος ὕλη καὶ ἀναίσθητος· τρίτον τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὰ εἶναι εἴδωλα δὲν ἔχουν μόνον ἐγγενῆ τὴν μικρότητα καὶ τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν εὐτέλειαν, ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων. Δι' αὐτὸ καὶ προσέθεσεν «εἶναι ἔργα ἀνθρωπίνων χειρῶν». Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν μεγίστην κατηγορίαν εἰς βάρος τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι τὰ λατρεύουν. Διότι καὶ ἡ ὕπαρξις αὐτῶν ὀφείλεται εἰς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι στηρίζουν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας των εἰς τὰ εἴδωλα. **B** «Στόμα ἔχουν καὶ δὲν δύνανται νὰ ὁμιλοῦν, ὀφθαλμοὺς ἔχουν καὶ δὲν δύνανται νὰ ἴδουν, ὦτα ἔχουν καὶ δὲν δύνανται νὰ ἀκούσουν, οὔτε ἀναπνοὴ ὑπάρχει εἰς τὸ στόμα των. Ὅμοιοι πρὸς τὰ ἄψυχα αὐτὰ εἴδωλα ἂς γίνουν ὅλοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι τὰ κατασκευάζουν καὶ ὅσοι πιστεύουν εἰς αὐτά». Στόμα, λέγει, ἔχουν καὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ ὁμιλοῦν. Εἶδες, πῶς ἐπιτείνει τὴν διακωμῴδησιν καὶ ἐντόνως ἐλέγχει τὸ ψεῦδος; Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλάκις δαίμονες κινοῦν αὐτά, ἀποκαλύπτει τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὴν προσποίησιν καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι δὲν ὑπάρχει πνοὴ εἰς τὸ στόμα των. **C**

Διὰ ποῖον λόγον ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων δὲν ἐκδηλώνεται καὶ δὲν ὁμιλεῖ χωριστὰ ἀπὸ αὐτούς; Ἐπειδὴ

τὰ ἀγάλματα τῶν εἰδώλων παρουσιάζουν τοὺς τύπους τῆς πορνείας, τῆς μοιχείας καὶ ἄπειρον πλῆθος ἁμαρτημάτων, ὁ δαίμων ἐπιθυμῶν νὰ διδάξῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐξαπατῶνται, νὰ μιμοῦνται μὲ τὸ θέαμα τῶν ξοάνων τὴν πραγματικότητα αὐτῶν, τῶν ὁποίων σχήματα εἶναι τὰ εἴδωλα, παρακάθεται εἰς αὐτά, τὰ κινεῖ καὶ ἐξαπατᾷ τοὺς ἀνθρώπους.

Μετὰ ταῦτα ὁ προφήτης εἰσάγει ἄλλην μορφὴν διακωμῳδήσεως καὶ λέγει· «Ὅμοιοι πρὸς τὰ ἄψυχα αὐτὰ εἴδωλα, ἂς γίνουν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι τὰ κατασκευάζουν». Σκέψου, πόσοι θεοὶ ὑπάρχουν γύρω σου, ἡ ἐξομοίωσις πρὸς τοὺς ὁποίους ἀποτελεῖ κατάραν. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ μὲ ἡμᾶς. Τελευταῖος στόχος τῆς ἀρετῆς καὶ ὁ ὁποῖος μᾶς ἀνεβάζει πρὸς αὐτὴν τὴν κορυφὴν τῶν ἀγαθῶν **D** εἶναι ἡ ἐξομοίωσις πρὸς τὸν Θεόν, καθ' ὅσον βεβαίως εἶναι εἰς ἡμᾶς δυνατόν. Δι' ἐκείνους ὅμως ἡ λατρεία, λέγει, καὶ οἱ Θεοὶ εἶναι αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὥστε ἡ ἐξομοίωσις μὲ αὐτοὺς νὰ εἶναι ἡ μεγίστη κατάρα. Συνεπῶς καὶ μὲ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἄψυχος ὕλη καὶ μὲ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα γίνονται ἀπὸ τοὺς λατρευτάς των καὶ μὲ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶναι εἴδωλα ἀσχημίας καὶ μὲ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται κάτω ἀναίσθητα καὶ μὲ ἐκεῖνα πρὸς τὰ ὁποῖα ἡ ἐξομοίωσις ἀπετέλεσε κατάραν, μὲ ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύεται ἡ ὑπερβολικὴ πλάνη.

Ἀφοῦ περιέγραψε λοιπὸν τὴν ἀδυναμίαν αὐτῶν, τὸ ψεῦδος, τὴν πονηρίαν τῶν δαιμόνων, τὴν ἀπερισκεψίαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κάμνουν αὐτὰ **E** καὶ ἀφοῦ ταχέως ἀπεμακρύνθη ἀπὸ αὐτά, κλείει τὸν λόγον μὲ ὕμνον πρὸς τὸν Θεόν. Δὲν διηγεῖται πλέον τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Θεόν, ἀλλά, ἐπειδὴ σαφῶς ἀπέδειξεν αὐτὰ ἐνώπιον ὅλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν, ἀπαιτεῖ νὰ ἐξυμνήσουν τὸν Θεὸν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ὠφελήθησαν ἀπὸ τὰς εὐεργεσίας του. Δι' αὐτὸ καλεῖ ὅλους εἰς δοξολογίαν λέγων τὰ ἑξῆς: «Σεῖς οἱ Ἰσραηλῖται δοξολογήσατε τὸν Κύριον, σεῖς οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀαρὼν δοξολογήσατε τὸν Κύριον. Σεῖς οἱ Λευῖται δοξολογήσατε τὸν Κύριον καὶ ὅσοι γενικῶς φοβεῖσθε τὸν Κύριον, δοξολογήσατε Αὐτόν. Ἂς εἶναι δοξασμένος ὁ Κύριος ἐπὶ τῆς ἁγίας του Σιών, ὁ κατοικῶν ἐν Ἱερουσαλήμ».[33] **396 A**

33. Ἡ Σιὼν εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ, εἶναι τὸ κέντρον καὶ τὸ ὁρμητήριον τῆς θείας εὐλογίας, ἡ ὁποία θὰ ἐπεκταθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον. «Ὁ

Διὰ ποῖον λόγον δὲν τοὺς κατονομάζει ὅλους μαζί, ἀλλὰ τοὺς διαιρεῖ κατὰ τάξεις; Διὰ νὰ πληροφορηθῇς, ὅτι ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ εὐλογίας. Διότι διαφορετικὰ δοξολογεῖ ὁ ἱερεύς, διαφορετικὰ ὁ λευΐτης, διαφορετικὰ ὁ λαϊκὸς καὶ διαφορετικὰ ὁ πολὺς λαός. Μὲ τὸ νὰ εἴπῃ δοξολογήσατε, ἀπέδειξε τὴν εὐτυχῆ καὶ καθαρὰν ἐκείνην φύσιν. Δοξολογήσατε, λέγει ,διότι ἀπηλλάγητε ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, διότι ἠξιώθητε νὰ προσκυνῆτε τοιοῦτον Θεὸν καὶ διότι ἐγνωρίσατε τὴν ἀλήθειαν. Ἀξίζει μὲν καὶ αὐτὸς νὰ εὐλογῆται, διότι ἔχει ἐγγενῆ τὴν ἀξίαν τῆς εὐλογίας καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐπαίνου ἐκ μέρους ἄλλων· ἀλλὰ καὶ σεῖς δοξολογεῖτε τὸν Θεόν, ὄχι ἐπειδὴ προσφέρετε κάτι εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ ἴδιοι ἀποκομίζετε μεγάλας ὠφελείας. **B**

Ἂν καὶ ἐκ φύσεως εἶναι ηὐλογημένος, ὅπως πράγματι εἶναι, ὅμως ἐπιθυμεῖ νὰ δοξολογῆται καὶ ἀπὸ ἡμᾶς. Καὶ πάλιν ἐνθυμεῖται τὴν Σιὼν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐπειδὴ ἐκεῖ οἱ Ἰσραηλῖται συνεκρότησαν τὴν πολιτείαν των καὶ εἰς αὐτὴν ἐθεμελιώθη ἡ λατρεία των καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν τόπον ἐδιδάσκοντο καὶ ἐρρύθμιζον τὴν ζωήν των, ἐπιθυμεῖ νὰ κάμῃ τοὺς τόπους αὐτοὺς ἐνδόξους μὲ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Θεοῦ, ὥστε, ἐπειδὴ εἶναι σεβαστοί, νὰ παρουσιάζουν δι' αὐτοὺς περισσότερον ἐνδιαφέρον, ἐπειδὴ εἶναι ἐνδιαφέροντες, νὰ προσελκύουν περισσότερον αὐτούς, ἐπειδὴ δὲ προσελκύουν τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς προσηλώνουν εἰς τὴν λατρείαν, τοὺς ὁδηγοῦν εἰς μεγαλυτέραν ἀρετήν, χάριν τῆς ὁποίας ἔγιναν τὰ πάντα. **C**

Ἀλλὰ τότε μὲν ὑπῆρχον ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἡ Σιών, σήμερον δὲ ὑπάρχει ὁ οὐρανὸς καὶ ὅσα ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανόν. Εἰς αὐτὸν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἂς εἴμεθα, παρακαλῶ, ἀφωσιωμένοι, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθά, μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χάριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Γένοιτο.

Θεὸς εὐλογεῖ μὲν ἔργῳ (πλουτίζων ἡμᾶς) εὐλογεῖται δὲ (ὑφ' ἡμῶν) λόγῳ. Οἱ ὑμνοῦντες προσφέρουσι ρήματα, Αὐτὸς δὲ διὰ πραγμάτων τὴν εὐλογίαν ἀντιδίδωσι» (Θεοδώρητος).

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΛΕ΄ (135) ΨΑΛΜΟΝ[1]

D «Δοξολογεῖτε μετὰ βαθείας εὐγνωμοσύνης τὸν Κύριον, διὸ εἶναι ἀγαθός, διότι πάντοτε καὶ διαρκῶς ἐλεεῖ καὶ τὸ ἔλεός του μένει εἰς τὸν αἰῶνα».

Ἀφοῦ προηγουμένως ὡμίλησε περὶ τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐξεδηλώθη πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὁμιλεῖ τώρα διὰ τὸ μέγεθος τῆς εὐσπλαγχνίας του· δὲν προσπαθεῖ βεβαίως νὰ μετρήσῃ αὐτὸ (διότι οὔτε εἶναι δυνατόν), ἀλλὰ ἐπιθυμεῖ νὰ παραστήσῃ τὸ ἀπέραντον μέγεθος αὐτῆς καὶ παρακαλεῖ ὅλους εἰς δοξολογίαν λέγων· «Δοξολογεῖτε τὸν Κύριον». Αὐτὸ σημαίνει, εὐχαριστεῖτε καὶ ἐπαινεῖτε αὐτόν. Διότι ἡ εὐσπλαγχνία του παραμένει εἰς τὸν αἰῶνα. Τί σημαίνει εἰς τὸν αἰῶνα; Δὲν σημαίνει, λέγει, ὅτι ἄλλοτε εὐεργετεῖ καὶ ἄλλοτε ἀπομακρύνεται, οὔτε ὅτι ἄλλοτε εὐσπλαγχνίζεται καὶ ἄλλοτε ὄχι, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συμβαίνει εἰς τοὺς ἀνθρώπους E οἱ ὁποῖοι ἐμποδίζονται ἀπὸ τὰ πάθη, διακόπτονται ἀπὸ τὴν μικρότητα καὶ κωλύονται ἀπὸ τὰς ἀσχολίας καὶ ἀπὸ καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπιτρέπουν. Ὁ Θεὸς ὅμως δὲν εἶναι τοιοῦτος, ἀλλὰ συνεχῶς εὐσπλαγχνίζεται καὶ ποτὲ δὲν παύει νὰ κάμνῃ αὐτὸ καὶ ὅταν ἀκόμη ἐκδηλώνῃ τὰς εὐεργεσίας του κατὰ διαφόρους καὶ ποικίλους τρόπους. Πάντοτε λοιπὸν εὐσπλαγχνίζεται καὶ ποτὲ δὲν

1. Καὶ οὗτος ὁ ψαλμὸς εἶναι λειτουργικὸς ὡς καὶ ὁ προηγούμενος. Ἔχει ἐπιγραφὴν τὸ «Ἀλληλούϊα», εἰσάγεται μὲ τὸ «ἐξομολογεῖσθε» καὶ ἔχει ἐπῳδὸν τὸ «ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ». Τὸ περιεχόμενον γενικῶς εἶναι ἡ πρόσκλησις πρὸς ὕμνον τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ θαυμαστά του ἔργα καὶ ἰδίως διὰ τὰς εὐεργεσίας του πρὸς τὸ Ἰσραήλ. Συνετέθη μετὰ τὴν Βαβυλώνιον αἰχμαλωσίαν. Διαιρεῖται εἰς τὰ ἑξῆς μέρη: α) εἰς τὸν πρόλογον, στίχ. 1-4, πρόσκλησις πρὸς ὕμνον Κυρίου, β) στίχ. 5-14, τὰ θαυμαστὰ ἔργα αἰτία τοῦ ὕμνου, γ) στίχ. 15-18, ματαιότης καὶ ψεῦδος εἰδώλων καὶ δ) στίχ. 19-26, πρόσκλησις καὶ πάλιν πρὸς ὕμνον τοῦ Κυρίου.

σταματᾷ τὰς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εὐεργεσίας. Ἔπειτα, ἀφοῦ εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐκδηλώνει διαρκῶς τὴν εὐσπλαγχνίαν του, ἐκθέτει 397 A καὶ ἀποδείξεις αὐτῆς καὶ τοῦ ὅτι αὕτη ἀδιακόπως συνεχίζεται, χρησιμοποιῶν ἀποδείξεις ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

Καὶ ἐπειδὴ ἀπέβλεπε νὰ ὁδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν εὐσέβειαν, πρόσεχε πάλιν, πῶς ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς Θεοὺς τῶν Ἑλλήνων κάμνων χρῆσιν πάλιν τῆς αὐτῆς μετριοφροσύνης. Τί λέγει· «Δοξολογεῖτε τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐξουσιάζει τοὺς Θεοὺς τῶν εἰδώλων» καὶ κλείει τὸν κάθε στίχον μὲ τὰς λέξεις «διότι τὸ ἔλεός του μένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Καὶ «δοξολογεῖτε τὸν Κύριον, τὸν Δεσπότην καὶ κυρίαρχον πάντων τῶν ἐν τῇ γῇ ἀρχόντων καὶ κυρίων». Εἰς μὲν τὸν προηγούμενον ψαλμὸν ἔλεγεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξουσιάζει ὅλους τοὺς Θεούς· καὶ ἐδῶ προσθέτει ἐπὶ πλέον ὅτι εἶναι Δεσπότης καὶ κυρίαρχος πάντων τῶν ἐν τῇ γῇ ἀρχόντων καὶ κυρίων εἴτε ἐννοεῖς εἴδωλα εἴτε δαίμονας. B

Ἂν καὶ οἱ δαίμονες ἔχουν στερηθῇ τῆς τιμῆς καὶ ἔχουν ἔλθει εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Θεόν, ὅμως εἶναι δοῦλοι καὶ ὑποτάσσονται εἰς αὐτόν. Δι' αὐτὸ λοιπόν, λέγει, δοξολογεῖτε μὲ βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην, διότι ἔχετε Θεὸν ἀνώτερον ὅλων, τοῦ ὁποίου ὅμοιος δὲν ὑπάρχει, Δεσπότην καὶ κυρίαρχον τῶν πάντων. Ἂν καὶ ὀνομάζεται Θεὸς ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἶναι εὐάρεστοι πρὸς αὐτόν, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὸ χωρίον· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ». Πῶς λοιπὸν ἐδῶ ἰσχυρίζεται, ὅτι εἶναι Θεὸς τῶν δαιμόνων; Διάφορος εἶναι ἡ περίπτωσις ἐκείνη καὶ διάφορος αὐτή. Ἐκεῖ μὲν ἔχει σκοπὸν νὰ παρουσιάσῃ τὴν οἰκειότητα καὶ τὴν μεγάλην ἀγάπην πρὸς αὐτούς, ἐνῷ ἐδῶ ἔχει σκοπὸν νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπεροχήν.[2]

«Δοξολογεῖτε Αὐτόν, ὁ ὁποῖος μόνος του ἐπιτελεῖ ἔργα θαυμαστά, διότι τὸ ἔλεός του παραμένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».[3] C Ἐπειδὴ ἐδήλωσεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κυρίαρχος καὶ Δεσπότης τῶν Θεῶν, εἰς τὴν ἄποψίν του αὐτὴν ἐν συνεχείᾳ φέρει ἀποδείξεις καὶ θεμελιώνει

2. Ἐξόδ. 3, 6.
3. Τὰ θαυμαστά του ἔργα ὁ Θεὸς ἔκαμε μόνος του, χωρὶς δηλαδὴ τὴν βοήθειαν κανενὸς ἄλλου κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ μυθολογήματα τῶν ἐθνικῶν θεῶν.

ταύτην προβάλλων αὐτὸν πάλιν διὰ τῆς δυνάμεώς του. Καὶ δὲν εἶπεν ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐπετέλεσεν, ἀλλὰ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐπιτελεῖ, ἀποδεικνύων, ὅτι ὁ Θεὸς ἀκαταπαυστα εὐεργετεῖ καὶ κάμνει ἔργα θαυμαστὰ καὶ περίεργα. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ προσθέτουν εἰς τὸν Κύριον ἐξαίρετα γνωρίσματα, καὶ τὸ ὅτι δημιουργεῖ καὶ τὸ ὅτι μόνος δημιουργεῖ. Μᾶλλον δὲ καὶ τρία καὶ τέσσαρα καὶ ὅτι δηλαδὴ δημιουργεῖ καὶ ὅτι δημιουργεῖ θαυμαστὰ πράγματα καὶ μάλιστα μεγάλα θαύματα καὶ ὅτι δημιουργεῖ μόνος του. **D**

Καὶ αὐτὰ ἐλέχθησαν ὄχι διὰ νὰ ἀποξενωθῇ ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς δαίμονας. Ἂς ἴδωμεν τώρα, ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ θαυμαστὰ ἔργα, τὰ μεγάλα, τὰ ὁποῖα μόνος του δημιουργεῖ. Ἂν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ψαλμοῦ δὲν μᾶς ἔκαμε λόγον περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς καλωσύνης, «Δοξολογεῖτε, λέγει, τὸν Κύριον, διότι εἶναι ἀγαθός». Κατὰ ποῖον λοιπὸν τρόπον μεταπίπτει ἐδῶ εἰς λόγον περὶ δυνάμεως; Διότι αὐτὰ τὰ θαυμαστὰ ἔργα δὲν εἶναι προϊόντα μόνον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς φιλανθρωπίας του.

Καὶ διὰ νὰ ἀποδείξῃ, ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ θαυμαστὰ ἔργα, προσθέτει λέγων **E** «Δοξολογεῖτε τὸν ποιητὴν τῶν οὐρανῶν, ὁ ὁποῖος μὲ σοφίαν ἔκαμεν αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἐστερέωσε τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων». Ἄλλος γράφει «συνέλεξε τὴν γῆν ἐκ τῶν ὑδάτων». Δοξολογεῖτε αὐτόν, ὁ ὁποῖος μόνος του ἐδημιούργησε τοὺς μεγάλους ἀστέρας. Τὸν ἥλιον, διὰ νὰ ἐξουσιάζῃ διὰ τοῦ φωτός του κατὰ τὴν ἡμέραν· τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας διὰ νὰ ἐξουσιάζουν διὰ τοῦ φωτός των κατὰ τὴν νύκτα». Αὐτά, ἂν καὶ παρουσιάζουν τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἰδιαιτέρως ἀποδεικνύουν τὴν μεγάλην φιλανθρωπίαν του. Τὸ ὅτι ἔγιναν τόσον μεγάλα, τόσον ὡραῖα καὶ τόσον σταθερὰ διακηρύσσει τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Δημιουργοῦ· τὸ ὅτι ἔγιναν αὐτὰ πρὸς χάριν μας καὶ ἐξυπηρέτησίν μας, διακηρύσσει τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν διαρκῆ καλωσύνην του. 398 **A**

Βλέπεις, κατὰ ποῖον τρόπον τὸ ἔλεος αὐτοῦ παραμένει εἰς τὸν αἰῶνα; Δὲν ἔκαμεν αὐτὰ διὰ δέκα καὶ εἴκοσιν ἔτη, οὔτε διὰ ἑκατὸν καὶ διακόσια καὶ χίλια, ἀλλὰ παρέτεινε τὴν ὕπαρξίν των καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς μας. Δι' αὐτὸ ἐπιθυμῶν νὰ δηλώσῃ τοῦτο εἰς κάθε

στίχον καταλήγει: «Διότι ἡ εὐσπλαγχνία του παραμένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».

Καὶ τὸ ἐκπληκτικὸν εἶναι, ὅτι ἐδημιούργησε καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἔθεσε τὰ δημιουργήματά του εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἡμάρτησε, δὲν τὸν ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῶν ἀγαθῶν του, ἀλλά, ὅσα ἀκριβῶς παρεχώρησε, προτοῦ ὑποπέσῃ εἰς τὸ ἁμάρτημα, ἐπέτρεψε νὰ χρησιμοποιοῦν οἱ ἄνθρωποι καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν καὶ δὲν ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσιν των ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην. **B** Καὶ δὲν ἐδημιούργησεν ἕνα μόνον οὐρανόν, ἀλλὰ καὶ δεύτερον, θέλων ἐξ ἀρχῆς νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν μᾶς ἐγκαταλείπει εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ θὰ μᾶς μεταφέρῃ ἐκεῖ. Ἂν δὲν εἶχε σκοπόν, νὰ μᾶς μεταφέρῃ ἐκεῖ, διὰ ποῖον λόγον ἐδημιουργήθη ὁ οὐρανός; Αὐτὸ τὸ στοιχεῖον δὲν εἶναι χρήσιμον εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενὸς ἀλλὰ προητοίμασεν αὐτὰς τὰς κατοικίας (τὴν οὐράνιον βασιλείαν του), ἐπειδὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μεταφέρῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν γῆν ἐκεῖ.

Δι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης, ἐπειδὴ γνωρίζει αὐτά, θαυμάζων τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ εἰς τὸ τέλος κάθε στίχου ἐπαναλαμβάνει, ὅτι ἡ εὐσπλαγχνία του παραμένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. «Ὁ ὁποῖος ἐστερέωσε τὴν γῆν ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα». **C** Πρόσεχε πάλιν καὶ ἐδῶ τὴν φιλανθρωπίαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐγεννήθημεν θνητοὶ καὶ εὑρέθημεν εἰς τὸ μέσον πολλῶν ἀναγκῶν, δὲν μᾶς ἐγκατέλειψεν εἰς τὴν κατάστασιν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ μᾶς ἔχει δώσει κατάλληλον κατοικίαν διὰ τὸν ἐνδιάμεσον χρόνον καὶ ἐγέμισε τὴν γῆν μὲ τόσα δείγματα καλωσύνης, ὥστε νὰ μὴ δύναμαι νὰ τὰ ἀπαριθμήσω οὔτε μὲ τὸν λόγον. Ὁ προφήτης λοιπὸν ἐπειδὴ εὑρέθη μέσα εἰς τὴν ἄβυσσον τῶν εὐεργετημάτων αὐτῶν καὶ εἶδε τὸ ἀπέραντο πέλαγος, ἐσκίρτησεν ἀπὸ χαρὰν καὶ μὲ δυνατὴν φωνὴν ἀνεφώνησεν· «Πόσον μεγάλα καὶ θαυμαστὰ εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε, ὅλα ἀνεξαιρέτως μὲ σοφίαν τὰ ἐδημιούργησες».[4]

Καὶ ἂν κανεὶς παρατηρήσῃ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τὴν τάξιν τῶν καιρῶν, πάλιν θὰ διαπιστώσῃ τὴν ἀπέραντον ἀγάπην τοῦ Κυρίου. **D** Δὲν εἶναι μικρὰ ἡ συμβολὴ τῶν στοιχείων αὐτῶν εἰς τὴν τάξιν καὶ τὴν διακόσμησιν τῆς ζωῆς καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν βιολογικὴν

4. Ψαλμ. 103, 24.

ὕπαρξιν, διότι αὐτὰ μᾶς τρέφουν, ὡριμάζουν τοὺς καρπούς, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζήσωμεν, μᾶς καθορίζουν τὰς ἐποχάς, προσδιορίζουν τὰς ὥρας, μᾶς διαστέλλουν τὴν περίοδον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, ὁδηγοῦν τοὺς ὁδοιπόρους τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, καὶ παρέχουν καὶ ἄλλας ἀναριθμήτους ὑπηρεσίας.

Εἶδες, διὰ ποῖον λόγον παραμένει ἡ εὐσπλαγχνία του εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων καὶ διατί ὁ προφήτης εἰς τὸ τέλος κάθε στίχου ἐπαναλαμβάνει αὐτό; Ἄλλος ἑρμηνευτὴς γράφει: «Ἐξουσιάζει τὴν ἡμέραν, κυριαρχεῖ τῆς ἡμέρας», ἄλλος «ἐξουσιάζει κατὰ τὴν νύκτα». E

«Δοξολογεῖτε αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἐκτύπησε τοὺς Αἰγυπτίους καὶ ἐθανάτωσε τὰ πρωτότοκα τέκνα των[5] καὶ ἐξήγαγε τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν. Ἐξήγαγεν αὐτὸν μὲ τὴν παντοδύναμον χεῖρα του, τὸν μεγάλον καὶ τρομερὸν βραχίονά του». Συνεχῶς ὁ προφήτης ἀσχολεῖται μὲ τὸ θαῦμα τῆς Αἰγύπτου, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐξεδήλωσαν μεγάλην ἀχαριστίαν καὶ διαρκῶς ἐλησμόνουν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἤκουον. Δὲν εἶναι ἄλλωστε μικρὰ ἀπόδειξις καὶ ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ. 399 A Αὐτὴ ἠλευθέρωσε τοὺς Ἰσραηλίτας ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν δουλείαν καὶ ἀπετέλεσε διὰ τοὺς μεταγενεστέρους εὐκαιρίαν θεογνωσίας.

Καὶ ἄλλο πρᾶγμα ὑπαινίσσεται ἐδῶ. Ποῖον εἶναι τοῦτο; Ἔπειτα ἀπὸ τὴν τιμωρίαν ἐκείνην ἀπὸ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐξηρτᾶτο νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν δουλείαν, ἀφοῦ ἐκείνους κατετάραξε διὰ τοῦ φόβου καὶ τοὺς κατεπόντισεν εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ λέγει αὐτά, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ἀνόητος, ὅτι μὲ τὸ νὰ παροτρύνῃ αὐτοὺς νὰ λάβουν μαζί των τὰ χρυσᾶ καὶ τὰ ἀργυρᾶ σκεύη, ἔκαμεν αὐτὸ ἀπὸ ἀδυναμίαν. Τοὐναντίον ἔκαμεν αὐτό, ἐπειδὴ ἐπεθύμει μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον πρὸς τοὺς ἐχθροὺς B καὶ νὰ δείξῃ, ὅτι δύναται νὰ πραγματοποιῇ τὰ πάντα μὲ δύναμιν καὶ τόλμην καὶ νὰ ἐξαπατᾷ καὶ νὰ παρασύρῃ αὐτούς. Καὶ ὅσα φανερῶς ἔκαμε, δὲν τὰ ἔκαμε δι᾿ αὐτό, ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τοὺς παραπλανήσῃ. Καὶ ὅπου πάλιν τοὺς παρεπλάνησε δὲν τὸ

5. Πῶς συμβιβάζεται τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν καταστροφὴν τῶν Αἰγυπτίων; Τὴν ἀπάντησιν δίδει ὁ Θεοδώρητος: «Ὁ τοὺς ἀδικουμένους οἰκτείρων τοὺς ἀδικοῦντας κολάζει. Ὁ δὲ περὶ τούτων ἔλεος ἐκείνοις τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγε. Κἀκεῖνος δὲ καὶ αὐτὴ δικαιοσύνη συγκέκραται. Καὶ τούτους δικαίως ἠλέησε, κἀκείνους ἐνδίκως ἐκόλασε».

ἔκαμε δι᾿ αὐτό, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσε φανερῶς νὰ τὰ λάβῃ, ἀλλὰ διότι εἰς κάθε περίπτωσιν ἐπεθύμει νὰ ἀποδείξῃ τὴν δύναμίν του.

Ὅτι λοιπὸν αὐτὸ ἐνέπνευσε μεγάλον φόβον εἰς τοὺς ἀλλοφύλους, ἄκουσε, τί λέγουν ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ οἱ μάντεις τῶν Ἀζωτίων. Αὐτὸς εἶναι ὁ σκληρὸς Θεός, ὁ ὁποῖος διέσεισε τὴν Αἴγυπτον καὶ ἀφοῦ ἐξεγέλασεν αὐτούς, τότε ἐξήγαγεν ἐκείνους.[6] C

Βλέπεις, ὅτι αὐτοὶ ἐξ αἰτίας τούτου τρέμουν αὐτὸν διὰ τὴν κλοπήν, διὰ τὴν ἀπάτην, διότι ἐφόνευσεν αὐτούς;

«Δοξολογεῖτε τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος κατετεμάχισε τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ τὴν ἔκαμε δύο κομμάτια». Ἄλλος γράφει, εἰς τομάς, ἄλλος, εἰς τμήματα. Διότι μερικοὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι δὲν ἤνοιξεν ἕνας δρόμος, ἀλλὰ ἐσχίζετο ἡ θάλασσα καὶ ἠνοίγετο δρόμος χωριστὸς διὰ κάθε φυλήν, ὥστε νὰ γίνωνται πολλαὶ διαβάσεις. Ὅλα αὐτά, ἂν καὶ ἀποδεικνύουν τὴν μεγάλην δύναμιν καὶ παρουσιάζουν τὸν Θεὸν φοβερὸν καὶ μεγάλον, καταδεικνύουν ἐπὶ πλέον τὴν μεγάλην ἀγάπην του ὄχι μόνον πρὸς ὅσους δέχονται αὐτήν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ἐὰν ἐπεθύμουν νὰ στρέψουν τὴν προσοχήν των πρὸς αὐτόν. D Δὲν κατεπόντισε τοὺς Αἰγυπτίους ματαίως καὶ ἀλογίστως, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐπεθύμουν ἔπειτα ἀπὸ τόσα θαύματα, νὰ ἐκδηλώσουν τὴν τόλμην των πρὸ τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης. Ἔπρεπε αὐτοὶ καὶ τελείως ἀναίσθητοι ἂν ἦσαν, ἀφοῦ ἀντελήφθησαν τὰ προηγούμενα καὶ ἔβλεπον ἐνώπιόν των τὰ παρόντα, νὰ φοβηθοῦν τὴν δύναμίν του, νὰ τὸν προσκυνήσουν καὶ νὰ παύσουν τὴν ἀπρεπῆ φιλονεικίαν. Ἐκεῖνοι ὅμως, ἂν καὶ ἔβλεπον ὁλόκληρον τὴν κτίσιν συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ ἀλλάσσῃ ὄψιν καὶ μορφὴν καὶ νὰ μάχεται ἐναντίον αὐτῶν, οὔτε ὑπ᾿ αὐτὰς τὰς συνθήκας ἐσταμάτησαν τὴν τρέλλαν των, ἀλλά, καίτοι ἔβλεπον τὸ περίεργον ἐκεῖνο θαῦμα, ἐξεδήλωσαν τὴν τόλμην νὰ προχωρήσουν εἰς τὸν παράξενον καὶ νέον αὐτὸν δρόμον. E Δι᾿ αὐτὸ καὶ ἡ θάλασσα ἔγινε τάφος αὐτῶν. Αὐτό, ποὺ ἔγινε, δὲν ἦτο ἔργον τῆς φύσεως, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα θείας τιμωρίας. Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἰς ἐλαχίστην στιγμὴν χρόνου συνέβησαν ἀντίθετα γεγονότα πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως· καὶ δὲν διεσχίσθη ἡ θάλασσα εἰς ἓν μέρος, ἀλλὰ εἰς τόσας διαβάσεις, ὅσαι ὁ-

6. Α΄ Βασιλ. 6, 6.

λαι αἱ φυλαί. Κάθε ἓν ἀπὸ τὰ θαύματα αὐτὰ ὑπενθυμίζει τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὸ ἑξῆς ἰδιαιτέρως ἐνδιεφέρετο ὁ Θεός· ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ θαύματα ἐγίνοντο μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, νὰ μὴ θεωρηθοῦν τὰ συμβάντα ὡς κάποια φυσικὴ συνέπεια, ἀλλὰ ὡς ἀποτελέσματα τῆς ἄνωθεν βοηθείας, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ κάμῃ παράξενα καὶ ἐκπληκτικὰ ἔργα. 400 **A**

Καὶ ἐκεῖνο λοιπόν, τὸ ὁποῖον συνέβη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔγινεν εὐρέως γνωστόν, εἶναι παράδοξον θαῦμα, ὄχι ἐπειδὴ συνέβη τότε, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔκτοτε δὲν ἐπανελήφθη, ἐνῷ, ὅσα ἀκολουθοῦν τοὺς νόμους τῆς φύσεως ἐπαναλαμβάνονται συνεχῶς καὶ κατὰ πυκνὰ διαστήματα καὶ κατὰ φυσικὸν τρόπον ἐπιτελοῦνται, κατὰ σταθερὰ χρονικὰ διαστήματα.[7] «Καὶ ἐξήγαγε τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν ἀπὸ τὸ μέσον αὐτῶν, διότι τὸ ἔλεός του εἶναι ἀνεξάντλητον καὶ διαρκεῖ εἰς αἰῶνας αἰώνων».

Βλέπεις, πόσον δικαίως εἰς κάθε στίχον προσθέτει τὰς λέξεις «τὸ ἔλεός του παραμένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Ὅλα αὐτὰ ἀπεδείκνυον τὴν διαρκῆ του φροντίδα καὶ μέριμναν. Ἐὰν ὅσα ἔγιναν, κάποτε ἐτελείωναν, ἡ ἀνάμνησίς των θὰ ἔδιδεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους πολλὰς εὐκαιρίας πρὸς θεογνωσίαν. **B** Διότι, ἐὰν παρεδίδοντο εἰς τοὺς ἀπογόνους διὰ τῆς ἀναμνήσεως, θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ὁδηγήσουν αὐτοὺς εἰς σοβαρὰς φιλοσοφικὰς

---

7. Μερικοὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ θάλασσα διῃρέθη εἰς 12 τμήματα καὶ ὅτι ἑκάστη φυλὴ διέβη μόνη της χωριστά. Οἱ ὀρθολογισταὶ ἀρνοῦνται τὸν θαυματουργικὸν χαρακτῆρα τοῦ γεγονότος τῆς διαβάσεως τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ ἀποδίδουν τοῦτο εἰς τὸ σύνηθες ἐκεῖ παρατηρούμενον φαινόμενον τῆς ἀμπώτιδος καὶ παλιρροίας πλησίον τοῦ Σουέζ. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀνακριβές, διότι α) παλίρροια καὶ ἄμπωτις διαρκοῦν 6 ὥρας καὶ ἐπομένως ἡ ἄμπωτις 3 ὥρας. Ἐπὶ τῶν βορείων μερῶν ἡ ἐκ τῆς ἀμπώτιδος ἀποκαλυφθεῖσα γῆ δὲν εἶναι πλατυτέρα τοῦ ἑνὸς ποδός. Τὸ ὕψος τοῦ ὕδατος ἔφθανεν εἰς τοὺς ὤμους τοῦ ἀνθρώπου. Μεμονωμένα ἄτομα συνεπείᾳ τῆς ἀμπώτιδος, κατώρθωσαν νὰ διέλθουν τὴν "Ἐρυθρὰν θάλασσαν" παραβάνια ὅμως ἔχε. Πολὺ περισσότεροι λαὸς δύο ἑκατομμυρίων. Ἡ ἄμπωτις διαρκεῖ ἐπ' ὀλίγον, ὥστε μόλις κατώρθωσε νὰ διέλθῃ ἔφιππος ὁ Βοναπάρτης κατ' ἔτος 1779. Ἡ διάβασις ὅμως τῶν Ἰσραηλιτῶν, δύο ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων καὶ ζώων ἀπῄτει καὶ μακρότερον χρόνον (ὁλόκληρον νύκτα) καὶ εὐρύτερον χῶρον. β) Οἱ Αἰγύπτιοι ἠγνόουν τὴν παλίρροιαν, ἐνῷ τὴν ἐγνώριζον οἱ Ἰσραηλῖται, ὥστε οἱ πρῶτοι νὰ πνιγοῦν καὶ οἱ δεύτεροι νὰ σωθοῦν; γ) Ἦτο δυνατὸν εἰς διάστημα 3 ὡρῶν καὶ εἰς τόσον στενὴν λωρίδα νὰ πνιγοῦν τόσοι Αἰγύπτιοι; καὶ δ) Τὸ ἑκατέρωθεν ὑδάτινον τεῖχος παραμένει ἄλυτον πρόβλημα, ἐνῷ ἡ Ἁγία Γραφὴ παραλληλίζουσα τὸ γεγονὸς αὐτὸ πρὸς τὸ τοῦ Ἰορδάνου θεωρεῖ τὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ὡς ὑπερφυσικὸν γεγονός.

σκέψεις. Ὅμως δὲν ἐπραγματοποιήθησαν μόνον ἐκεῖνα καὶ ἐξέλιπεν ἡ μέριμνα, οὔτε ἐσταμάτησεν ἡ φιλανθρωπία του εἰς τὰ γεγονότα τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλὰ εἰς κάθε ἐποχὴν καὶ πάντοτε ὑπάρχουν δείγματα τῆς ἀπεριγράπτου φιλανθρωπίας του. Ἀπὸ αὐτὰ καὶ ὁ προφήτης ἐκπληττόμενος συνεχῶς ἐπαναλαμβάνει τὸ «διότι τὸ ἔλεός του παραμένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».

Ὀρθῶς ἀκόμη προσέθεσε τὸ «Αὐτὸς ἐπέρασε διὰ μέσου αὐτῆς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν». **C** Καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν ἦτο ἀρκετὸν νὰ ὑποχωρήσῃ ἡ θάλασσα καὶ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας εὔκολον διάβασιν. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως τοὺς ἐξέπληξε καὶ τοὺς κατετρόμαξε καὶ τοὺς ἠμπόδισε, νὰ ἀποτολμοῦν, ἦτο τὸ ὅτι ἐνεπνεύσθησαν μεγάλην δειλίαν λόγῳ τοῦ παραδόξου. Ἀκόμη ἀποτέλεσμα τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ ἦτο καὶ τὸ ὅτι μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τῆς θαλάσσης ἀνέλαβον οὗτοι θάρρος καὶ ἐπείσθησαν νὰ διαβοῦν τὸν νέον ἐκεῖνον καὶ περίεργον δρόμον. Διότι, ἀφοῦ εἰς κάθε μέρος ὑψώνονται τὰ ὕδατα μέχρι τῆς κορυφῆς του, ἐχρειάζετο ὑψηλὸν καὶ γενναῖον φρόνημα, ὥστε νὰ μὴ φοβηθοῦν τὴν διάβασιν, οὔτε νὰ ὑποπτευθοῦν, **D** ὅτι τὰ ὑψωμένα ἀπὸ τὰ δύο πλευρὰ ὕδατα θὰ ἐπιπέσουν ἐπάνω των καὶ θὰ καταποντίσουν ὁλόκληρον τὸ στρατόπεδον.

«Καὶ ἐξετίναξε μὲ πᾶσαν εὐκολίαν τὸν Φαραὼ καὶ καὶ τὴν στρατιωτικήν του δύναμιν εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν». Ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν τὴν λέξιν, ἐπειδὴ ἐπεθύμει νὰ δηλώσῃ τὴν εὐκολίαν τοῦ καταποντισμοῦ. Καὶ σὺ σκέψου, σὲ παρακαλῶ, πῶς μαζὶ μὲ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ὀργὴν ἐπέδειξε καὶ τὴν μακροθυμίαν, καθ' ὅσον δὲν κατέστρεψεν αὐτοὺς προηγουμένως, μολονότι συμπεριεφέροντο τόσον πολὺ ἀδιάντροπα καὶ ἐριστικά, μέχρις ὅτου μόνοι των ὠθοῦντες τοὺς ἑαυτούς των μὲ τὴν θέλησίν των ἐκρημνίσθησαν. Οὔτε τυχαίως καὶ ὁ στρατὸς τιμωρεῖται. **E** Ἀλλά, ἐπειδὴ ἦσαν μέτοχοι τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν καταδίωξιν, εἶναι μέτοχοι καὶ τῆς τιμωρίας καὶ τῆς ποινῆς.

«Αὐτὸς ὡδήγησε τὸν Ἰσραηλιτικόν του λαὸν διὰ μέσου τῆς ἐρήμου τοῦ Σινᾶ,[8] διότι τὸ ἔλεός του μένει εἰς

---

8. Πρόκειται περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς τὴν γῆν

τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Τοῦτο δὲν εἶναι μικρότερον κατόρθωμα ἀπὸ τὸ ὅτι ἐπέρασαν διὰ μέσου τῆς θαλάσσης. Ἂν καὶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια των ὑπῆρχε γῆ, ἡ ὁποία ἠμποροῦσε νὰ ὑποβαστάζῃ τὸν στρατόν, ὅμως ὑπῆρχαν πολλὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα προεκάλουν στενοχωρίαν. Ὅλα εἶχαν τὴν δύναμιν νὰ ἐξαντλήσουν αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς παραδώσουν εἰς τὸν σκληρότατον θάνατον καὶ ἡ πεῖνα καὶ ἡ ξηρασία καὶ ἡ δίψα καὶ ἡ ἀκτὶς τοῦ ἡλίου, ἡ ὁποία ἐπετίθετο καυστικὴ 401 A ὑπὲρ τὸ δέον καὶ τὰ πλήθη τῶν θηρίων καὶ ἡ ἔλλειψις ὅλων γενικῶς τῶν ἀναγκαίων τῆς ζωῆς.

Γνωρίζεις, πόσας ἀνάγκας ἔχει ὁ ἄνθρωπος. Ὅμως ἐκεῖνοι ἐστερημένοι ὅλων αὐτῶν καὶ χωρὶς στέγην, χωρὶς τροφάς, χωρὶς ἐπαρκῆ ἐνδύματα, χωρὶς ὑποδήματα καὶ χωρὶς τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα, ὡσὰν νὰ ἐχόρευον εἰς τὸ μέσον τῶν πόλεων, τοιουτοτρόπως ἐβάδιζον διὰ μέσου ὅλης ἐκείνης τῆς ἐρήμου.

Πρόσεχε ἀκόμη, σὲ παρακαλῶ, πόσα θαυμαστὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν εἰς τὴν ἔρημον καὶ πόσων ἐτῶν ὑπηρεσίαν ἀντιπαρῆλθεν ὁ προφήτης καὶ ἐνθυμεῖται δύο θαύματα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βασιλέων ἐκείνων. Καὶ χωρὶς νὰ ὁμιλήσῃ διὰ τὴν καινὴν ἐκείνην τράπεζαν, B διὰ τὴν περίεργον στέγην, διὰ τὴν φλόγα, ἡ ὁποία οὐδέποτε ἐνεφανίσθη, διὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐνδυμάτων, διὰ τὸ ἄφθαρτον τῶν ὑποδημάτων, διὰ τὰς πηγὰς τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἀνέβλυσεν ἀπὸ τοὺς βράχους καὶ διὰ τὰ ὑπόλοιπα νέα καὶ περίεργα, μὲ τὰ ὁποῖα τοὺς ἔκαμε εὔκολον τὴν ὁδοιπορίαν, ἐνθυμεῖται μόνον δύο γεγονότα, πῶς κατέβαλεν τοὺς βασιλεῖς τῶν βαρβάρων καὶ πῶς ἀνήγειρε τὸ τρόπαιον καὶ ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς τὴν νίκην, ἐνῷ τὰ ὑπόλοιπα ἀναθέτει εἰς τὸν ἀκροατὴν μὲ ἐπιμέλειαν νὰ ἐπιλέγῃ.

Διὰ τοῦτο λέγει «Αὐτὸς κατέβαλε μεγάλους βασιλεῖς. Αὐτὸς ἐφόνευσεν ἰσχυροὺς βασιλεῖς. Τὸν Σηών, τὸν βασιλέα τῶν Ἀμορραίων. Καὶ τὸν Ὤγ, τὸν βασιλέα τῆς Βασιάν». Εἰς τὸ τέλος καθενὸς ἐξ αὐτῶν προσθέτει «διότι τὸ ἔλεός του παραμένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων» ἀποδεικνύων ὅτι κανεὶς δὲν ὑπέτασσεν αὐτούς, C ἂν καὶ

Χαναάν, τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῆς ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη περιπατείας των εἰς τὴν ἔρημον.

ἐχθροὶ διεδέχοντο ἐχθρούς. Διὰ ποῖον λόγον; Διότι ἀδιακόπως ἀπέλαυον τῆς καλωσύνης αὐτοῦ. Αὐτὸ ὑπαινίσσεται μὲ τὸ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ συνεχῶς «ὅτι ἡ εὐσπλαγχνία του παραμένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».

«Αὐτὸς ἔδωσε τὴν χώραν τῶν Χαναναίων ὡς κληρονομίαν. Ἔδωσεν αὐτὴν ὡς κληρονομίαν εἰς τοὺς δούλους του Ἰσραηλίτας». Εἶναι διπλῆ ἡ εὐεργεσία καὶ διότι ἐνίκησαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ διότι ἔγιναν κύριοι τῆς περιουσίας ἐκείνων. Διότι καὶ αὐτὸ προϋποθέτει μεγάλην δύναμιν, ὄχι μόνον νὰ ἐκδιώξουν αὐτούς, οἱ ὁποῖοι κατώκουν ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἠμπορέσουν νὰ καταλάβουν καὶ νὰ ἐπικρατήσουν εἰς τὴν ξένην χώραν. Ἔπειτα πάλιν θέλων νὰ ἀποδείξῃ σαφέστερα τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔγιναν κύριοι αὐτῶν ἀπὸ τὴν προσωπικήν των δύναμιν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν καλωσύνην μόνον τοῦ Θεοῦ, προσέθεσεν, D «Ὑμνεῖτε τὸν Θεόν, διότι εἰς πᾶσαν ταπείνωσίν μας καὶ ἐθνικὴν συμφοράν μας ἐνεθυμήθη ὁ Κύριος». Δηλώνει, ὅτι ἐνθυμεῖται αὐτοὺς ὄχι μόνον εἰς τὰ κατορθώματα καὶ τὴν εὐτυχίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν ταπείνωσιν. Τὸ ἑξῆς εἶναι τὸ νόημα τῶν λόγων του. Ἦτο ἀρκετὴ ἡ συμφορὰ καὶ τὰ βάσανά μας, διὰ νὰ κάμψουν αὐτόν. Ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ὅταν ἠλευθέρωνεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον δὲν εἶπεν ἀληθῶς διεπίστωσα ἀλλαγὴν αὐτῶν πρὸς τὸ καλύτερον, ἀλλὰ «ἀληθῶς εἶδον τὴν ἀθλιότητα τοῦ λαοῦ μου, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ εἰς τὴν Αἴγυπτον».[9]

«Καὶ μᾶς ἀπηλευθέρωσεν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς μας». Διὰ νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνῃ κατὰ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα τοὺς πολέμους, E τὰς ἐπιθέσεις, τὰς νίκας, τὰ τρόπαια, πάλιν μὲ μίαν λέξιν παρατρέχει σειρὰν κατορθωμάτων καὶ ἀφοῦ παρέλειψε τὰ μερικὰ γεγονότα, ποὺ ἀφοροῦν τοὺς Ἰουδαίους, ἔρχεται εἰς τὴν γενικήν του πρόνοιαν μὲ τὸ νὰ λέγῃ: «Αὐτὸς δίδει τὴν τροφὴν εἰς κάθε σάρκα». Ἄλλος γράφει «αὐτὸς δίδει ἄρτον» καὶ ἄλλος «ἔδωσεν ἄρτον». Ἐπομένως τὸ γονιμοποιὸν σπέρμα τῶν καρπῶν δὲν εὑρίσκεται, οὔτε εἰς τὴν γῆν, οὔτε εἰς τὰ ὕδατα, οὔτε εἰς τοὺς ἀνέμους, οὔτε εἰς τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, οὔτε εἰς τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ ὅλα εὑρίσκονται εἰς χεῖρας αὐτοῦ.

Βλέπε καὶ ἐδῶ ὄχι μόνον τὴν ἰσχύν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπερίγραπτον φιλανθρωπίαν. Αὐτό, τὸ ὁποῖον λέγει ὁ

9. Ἐξόδ. 3, 7.

Χριστὸς 492 A «αὐτὸς ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει διὰ τοὺς δικαίους καὶ ἀδίκους»,[10] τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ἐδῶ ὑπηνίχθη μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «Αὐτὸς δίδει τὴν τροφὴν εἰς κάθε σάρκα», δηλαδὴ ὄχι μόνον εἰς τοὺς δικαίους οὔτε εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐπιτυγχάνουν κάτι, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ εἰς τοὺς ἀσεβεῖς καὶ εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον. Τοῦτο ἰδιαιτέρως διακηρύσσει τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κυρίου.

Εἶδες, ὅτι ὁ ψαλμὸς συντίθεται κατ' ἐξοχὴν διὰ αὐτὸν τὸν σκοπόν, νὰ ὁδηγήσῃ δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους εἰς θεογνωσίαν. Δι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἤρχισεν ἀπὸ τὰ γενικὰ καὶ εἰς τὸ τέλος εἰς αὐτὰ κατέληξεν. Εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν ὡμίλησεν διὰ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τὰς ἀστραπὰς καὶ τὰς θυέλλας, τὰ ὁποῖα δὲν παρατηροῦνται εἰς ἓν μόνον μέρος τῆς οἰκουμένης· B εἰς τὸ τέλος δὲ κατέληξεν εἰς τὴν τροφήν, ἡ ὁποία εἶναι κοινὴ δι' ὅλους. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἀπέδειξεν ἐξ αὐτῶν τὴν καθολικὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, προσέθεσεν «ὑμνεῖτε καὶ δοξολογεῖτε τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ, διότι τὸ ἔλεός του εἶναι ἀνεξάντλητον εἰς αἰῶνας αἰώνων». Ἀπὸ αὐτὰ γίνεται καὶ τοῦτο φανερόν, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς εἶναι Κύριος ὅλων καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν ἐπουρανίων καὶ ἡ πρόνοια καὶ ἡ φροντίς του ἐκτείνεται παντοῦ.

Δι' ὅλα λοιπὸν γενικῶς ἂς ἀναπέμπωμεν εἰς αὐτὸν εὐχαριστίαν, διὰ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἀτομικά, διὰ τὴν καλωσύνην, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν, διὰ τὴν δύναμιν, διὰ τὴν φροντίδα καὶ διαρκῶς ἂς κάμνωμεν αὐτό, καθὼς λέγει ὁ ψαλμῳδός· «Ὑμνεῖτε καὶ δοξολογεῖτε τὸν Κύριον, διότι εἶναι ἀγαθὸς καὶ ἡ εὐσπλαγχνία του μένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». C Τοῦτο εἶναι θυσία, τοῦτο εἶναι προσφορά, τοῦτο ἰδιαιτέρως κάμνει τὸν Θεὸν οἰκτίρμονα πρὸς ἡμᾶς καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς εὐνοίας του. Εἴθε ὅλοι μας νὰ τύχωμεν αὐτῆς μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Γένοιτο.

10. Ματθ. 5, 45.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΛϚ' (136) ΨΑΛΜΟΝ[1]

«Εἰς τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν τῆς Βαβυλῶνος[2] ἐκαθήσαμεν θλιμμένοι καὶ ἐκλαύσαμεν,[3] ὅταν ἐνεθυμήθημεν ἡμεῖς, οἱ αἰχμάλωτοι, τὴν Σιών».

D Εἶναι μεγάλη ἡ νοσταλγία τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν πατρίδα των, εἶναι μεγάλη ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐπιστροφῆς εἰς αὐτήν. Ὅσον καιρὸν εἶχον εἰς τὰς χεῖράς των τὰ ἀγαθὰ συνεχῶς ἐκαμάρωναν καὶ ὑπερηφανεύοντο· ὅταν ὅμως τὰ ἔχασαν, τότε ἀκριβῶς τὰ ἐπεθύμησαν. Δι' αὐτὸ καὶ ἐξεδίωξεν αὐτούς, διὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς μεγαλυτέραν ἐπιθυμίαν τῶν ἀγαθῶν. Τοῦτο πολλάκις συνηθίζει νὰ κάμνῃ ὁ Θεός. Ὅταν λοιπὸν δὲν ἀντιλαμβανώμεθα τὴν ἀξίαν τῶν ἀγαθῶν, μέσα εἰς τὴν ἀφθονίαν τῶν ὁποίων ζῶμεν, μᾶς ἐπιφέρει τὴν στέρησιν αὐτῶν, ὥστε διὰ τῆς στερήσεως αὐτῆς, ἀφοῦ σωφρονισθῶμεν, νὰ ἀναζητήσωμεν καὶ πάλιν τὴν ἀπόλαυσιν.

Διὰ ποῖον λόγον ἐκάθηντο εἰς τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν; E Ἐπειδὴ ἦσαν αἰχμάλωτοι καὶ εἶχον περιορισθῆ ἀπὸ ἐχθρικὴν χώραν, ἐστρατοπεύδευον ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη καὶ τὰς πόλεις. «Ἐπὶ τῶν ἰτεῶν, αἱ ὁποῖαι ὑψώνονται εἰς τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, ποὺ ῥέουν εἰς τὸ μέσον τῆς χώρας ταύτης, ἐκρεμάσαμεν τὰ εἰς τὴν λατρείαν χρησιμοποιούμενα ὄργανά μας».[4] Ἄλλος γράφει «τὰς κιθάρας

1. Ὁ ψαλμὸς οὗτος εἶναι μία ὑπέροχος ἐλεγεία, ὅπου θρησκεία καὶ πατρὶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑψωθοῦν περισσότερον. Συνετέθη ὑπὸ Ἰσραηλίτου ἀπαχθέντος εἰς αἰχμαλωσίαν. Ἐπειδὴ ὁμιλεῖ περὶ Βαβυλῶνος ἀκόμη ὑπαρχούσης ὁ ψαλμὸς ἐγράφη πρὸ τῆς καταστροφῆς της (516 π.Χ.). Διαιρεῖται εἰς τρεῖς στροφάς. α) 1-4 στίχ., θλῖψις τῆς ἐξορίας, β) στίχ. 5-6, ἀγάπη τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ γ) στίχ. 7-9, ἀναθέματα κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰσραήλ.

2. Ποταμοὶ τῆς Βαβυλῶνος εἶναι ὁ Εὐφράτης, ὁ Τίγρης, ὁ Χοβὰρ καὶ ὁ Οὐβάλ.

3. Ἦτο συνήθεια τῶν Ἰουδαίων νὰ ἐπιτελοῦν πλησίον τῶν ποταμῶν τὰς τελετουργικὰς καθάρσεις. Ἡ ἠρεμία καὶ ἡ ἡσυχία τοῦ χώρου τούτου ἐπιτρέπει περισυλλογὴν τῶν θλιβομένων καὶ δίδει διέξοδον εἰς τὸν πόνον καὶ τὰ δάκρυα.

4. Εἰς τοὺς κλάδους τῶν δένδρων ἐκρέμασαν τὰ μουσικά των ὄργανα, τὰς κιθάρας καὶ τὰς ἅρπας, τὸ ὁποῖον συμβολίζει, ὅτι ὁ καιρὸς τῆς χαρᾶς παρῆλθε καὶ ἡ λύπη εἶναι ἀπαρηγόρητος.

μας» καὶ ἄλλος «τὰς λύρας». Διὰ ποίαν αἰτίαν ἔφερον μαζί των τὰ μουσικὰ ὄργανα, ἐνῷ ὡδηγοῦντο εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ δὲν ἐπρόκειτο νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν; Ἦτο καὶ τοῦτο πρόβλεψις τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ ὅταν εὑρίσκωνται εἰς τὴν ξενιτειάν, νὰ ἔχουν ἀφορμὰς ἀναμνήσεως τῆς προηγουμένης των ζωῆς καὶ πατρίδος καὶ νὰ στενοχωροῦνται ἀκόμη περισσότερον, καθὼς θὰ βλέπουν τὰ σύμβολα τῆς θρησκείας ἐκείνης. 403 A «Καὶ τοῦτο διότι ἐκεῖ μᾶς ἐζήτησαν αὐτοί, οἱ ὁποῖοι μᾶς ᾐχμαλώτισαν, ᾠδὰς διὰ τοῦ στόματος ἐν τῇ ἱερᾷ λατρείᾳ ᾀδομένας, καὶ αὐτοί, ποὺ μᾶς ἀπήγαγον ἀπὸ τὴν πατρίδα μας, μᾶς ἐζήτησαν ὕμνον μουσικὸν καὶ ἐναρμόνιον· τραγουδήσατε πρὸς διασκέδασίν μας, ἔλεγον, ἀπὸ τὰ ᾄσματα, ποὺ ἐψάλλετε, ὅταν ἤσθε εἰς τὴν Σιών».[5] Καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν περίπτωσιν δὲν ἐκέρδισαν ὀλίγα ἀπὸ τὴν καταδίωξιν τῶν βαρβάρων καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν νὰ ἀκούσουν τὰ τραγούδια τῶν Ἰουδαίων. Πρόσεχε, πόσην βελτίωσιν ἐδέχθησαν καὶ ἐδῶ ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. Διότι αὐτοί, ἂν καὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἀλλάξαντες συνηθείας καὶ ἀπὸ τὴν πατροπαράδοτον λατρείαν ἀπεσκίρτησαν καὶ μὲ κάθε τρόπον τοὺς νόμους κατεπάτησαν, ὅμως τόσην προσπάθειαν καὶ ἐπιμέλειαν ἐπέδειξαν εἰς τὴν ξένην γῆν, ὥστε ἂν καὶ ἐπίεζον καὶ ἠπείλουν καὶ ἀπὸ παντοῦ ἐπολιόρκουν **B** αὐτοὺς οἱ βάρβαροι καὶ ἐπεθύμουν νὰ ἀκούσουν τὰ ᾄσματά των, οὔτε τότε ὑπεχώρησαν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν των, ἀλλὰ ἐπροτίμησαν τὸν πατροπαράδοτον νόμον καὶ τὸν ἐφύλαξαν μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν. Ἀντὶ τῶν λέξεων «αὐτοί, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἀπήγαγον», ἄλλος εἶπεν «ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι αὐθαδῶς συμπεριεφέροντο πρὸς ἡμᾶς», θέλων νὰ παρουσιάσῃ ἐπὶ πλέον τοῦτο. Ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι προηγουμένως ἐπετίθεντο ἐναντίον μας καὶ ὠρθοῦντο ἔναντι ἡμῶν, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἔγιναν τόσον πολὺ πρᾶοι καὶ προσηνεῖς καὶ ἥμεροι, ὥστε νὰ ἐπιθυμοῦν νὰ ἀκούουν τὰ ἰδικά μας ᾄσματα. Καὶ ὅμως οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ὑπεχώρησαν.

Εἶδες, πόσον ἰσχυροὺς κάμνει τοὺς ἀνθρώπους ἡ θλῖψις, πόσον διεγείρει τὴν εὐσεβῆ διάθεσιν, πῶς συντρίβει τὴν σκέψιν; **C** Διότι ἔκλαιον καὶ ἐφύλασσον τὸν νόμον καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐγέλων καὶ διεκωμῴδουν καὶ περιέπαιζον, ὅταν οἱ προφῆται ἔχυναν δάκρυα, αὐτοὶ λοιπὸν τώρα, χωρὶς κανεὶς νὰ τοὺς ὑπενθυμίζῃ αὐτά, ἀνελύοντο εἰς δάκρυα καὶ θρήνους.

Ἐξ αὐτοῦ μεγάλην ὠφέλειαν ἀπεκόμιζον καὶ οἱ ἐχθροί, διότι ἔβλεπον αὐτοὺς νὰ στενοχωροῦνται ὄχι διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, νὰ θρηνοῦν ὄχι διὰ τὴν δουλείαν, οὔτε διὰ τὴν ξενιτείαν, ἀλλὰ διότι ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν πατροπαράδοτον λατρείαν.

Δι' αὐτὸ προσθέτει «ὅταν ἐνεθυμήθημεν ἡμεῖς οἱ αἰχμάλωτοι τὴν προσφιλῆ μας Σιών». Δὲν θρηνοῦν ἁπλῶς, ἀλλὰ κάμνουν τὸν θρῆνον διαρκὲς τραγοῦδι. Δι' αὐτὸ εἰς τὴν ἀρχὴν ἔλεγεν «ἐκαθήσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν», **D** δι' αὐτὸν δηλαδὴ τὸν σκοπὸν συνεκεντρώθημεν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, ὥστε νὰ ἀνακινήσωμεν θρήνους καὶ ὀλοφυρμούς. Διὰ ποῖον λόγον δὲν ἐπετρέπετο νὰ τραγουδοῦν εἰς τὴν ξένην γῆν; Διότι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀκούουν ἐκεῖνα τὰ ἄρρητα ᾄσματα βέβηλα ὦτα.

«Πῶς θὰ ψάλωμεν τὴν ἱερὰν ᾠδὴν τοῦ Κυρίου εἰς ξένην χώραν;». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἡμεῖς νὰ ψάλωμεν, διότι, ἂν ἐξεδιώχθημεν ἀπὸ τὴν πατρίδα, ἐξακολουθοῦμεν νὰ φυλάσσωμεν τὸν νόμον καὶ νὰ τηροῦμεν αὐτὸν μὲ ἐπιμέλειαν. Καὶ ἂν ἐπομένως δεσμεύετε τὰ σώματά μας, δὲν θὰ νικήσετε καὶ τὴν ψυχήν μας.

Εἶδες, εἰς πόσον φιλοσοφικὸν ὕψος ἀνέτεινεν ἡ ψυχὴ ἐξ αἰτίας τῆς θλίψεως καὶ πόσον ἔγινεν ἀνωτέρα τῶν συμφορῶν; «Ἐὰν σὲ λησμονήσω, Ἱερουσαλήμ, ἐγὼ ὁ αἰχμάλωτος εἰς τὴν Βαβυλῶνα Ἰσραηλίτης, εἴθε νὰ λησμονηθῇ ἡ δεξιά μου, ὥστε νὰ καταστῇ ἀνίκανος νὰ παίζῃ τὰ ἱερὰ ὄργανα, εἴθε νὰ κολλήσῃ ἡ γλῶσσά μου εἰς τὸν λάρυγγά μου». **E**

Πρόσεχε καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον τὴν μεγάλην ἀλλαγήν. Ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι προηγουμένως ἤκουον καθημερινῶς, ὅτι θὰ ἐξορισθοῦν ἀπὸ τὴν πόλιν των καὶ δὲν ἐλάμβανον μέτρα προνοίας, τώρα καταρῶνται τοὺς ἑαυτούς των, ἐὰν λησμονήσουν τὴν πατρίδα των. Τί σημαίνει νὰ λησμονηθῇ ἡ δεξιά μου; Ἡ ἰσχύς μου ἐννοεῖ, ἡ δύναμίς μου, εἴθε νὰ λησμονηθῇ καὶ νὰ γίνω βουβὸς ἐξ αἰ-

5. Οἱ Βαβυλώνιοι νικηταὶ ἐκ περιεργείας καὶ πρὸς διασκέδασιν μᾶλλον παρὰ πρὸς ἐμπαιγμὸν ἐζήτησαν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ ψάλουν θρησκευτικὸν ὕμνον καὶ ἀντὶ τῶν πενθίμων τραγουδιῶν των νὰ ψάλουν εὐχαρίστους ὕμνους συνοδείᾳ τῶν ὀργάνων των. Ὅμως οἱ Ἰουδαῖοι ἐχόμενοι τῆς παραδόσεως καὶ εὐλαβούμενοι τοῦ Θεοῦ των δὲν ἔρριψαν «τὰ Ἅγια τοῖς κυσίν».

τίας τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν, ἐὰν δὲν σὲ ἐνθυμηθῶ, ἐὰν δὲν προτάξω τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν ὑψίστην μου χαράν. 404 A Τί σημαίνει, ἐὰν δὲν προτάξω τὴν Ἱερουσαλήμ; Δὲν θὰ σὲ μνημονεύσω ἁπλῶς μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ μέσα εἰς τοὺς ὕμνους καὶ μέσα εἰς τὰ ᾄσματα. Τὸ δὲ θὰ σὲ προτάξω, σημαίνει, ὅτι θὰ σὲ τοποθετήσω εἰς τὴν ἀρχὴν μουσικοῦ ᾄσματος, διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἐχρησιμοποίουν πολὺ τὰς λέξεις ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἐπόθουν ἢ καλύτερα ᾐσθάνοντο σφοδρὰν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἡ ψυχή των ἐφλέγετο.

Ἂς ἀκούωμεν λοιπὸν ὅλα αὐτὰ καὶ ἂς διδασκώμεθα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, ὅταν ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν πατρίδα των, τότε ἀνεζήτησαν αὐτήν, τοιουτοτρόπως καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἡμᾶς αὐτὸ θὰ πάθουν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐκδιώκωνται ἀπὸ τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. B Καὶ ἐκεῖνοι μέν, ὅταν ἐξεδιώχθησαν, ἔτρεφον τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπιστροφῆς, ἐνῷ ἡμεῖς, ὅταν ἐκπέσωμεν, δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ ἐπανέλθωμεν πάλιν. Διότι τὸ σκουλήκι των δὲν θὰ ἀποθάνῃ καὶ ἡ φωτιά των δὲν θὰ σβήσῃ.[6] Δι' αὐτὸ λοιπὸν ἔχομεν ὑποχρέωσιν νὰ στρέφωμεν μὲ ἐπιμέλειαν τὴν προσοχὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι μᾶς περιβάλλουν καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν νὰ ρυθμίζωμεν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ εὑρεθῶμεν αἰχμάλωτοι, οὔτε ξένοι, οὔτε ἄσχετοι μὲ αὐτὴν τὴν μητρόπολιν.

«Ἐνθυμήσου, Κύριε, τοὺς Ἰδουμαίους,[7] οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἀποφράδα ἐκείνην ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν κατεστράφη ἡ Ἱερουσαλήμ, ἔλεγον πρὸς τοὺς ἐχθρούς μας· «ἀδειάσατε, ἀδειάσατε τὴν Ἱερουσαλήμ, καταστρέψατε αὐτὴν μέχρι τῶν θεμελίων της». Ἄλλος «εἰς τὰ τέκνα τοῦ Ἐδώμ». Καὶ αἱ λέξεις ἀνήκουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἐφλέγοντο ἀπὸ τὸν πόθον τῆς πατρίδος. Τὸ νόημά των εἶναι τὸ ἑξῆς· C νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν τιμωρίαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ σταματήσουν μέχρι τῆς ἁλώσεως, οὔτε ἐχόρτασαν μὲ τὴν καταστροφήν, ἀλλὰ ἵσταντο πλησίον καὶ ἐκραύγαζον κατασκάπετε μέχρι τῶν θεμελίων της. Διότι εἶχον τὴν μανίαν νὰ μὴ παραμείνουν

6. Μάρκ. 9, 44.

7. Πρόκειται περὶ τῶν Ἰδουμαίων, υἱῶν τοῦ Ἐδώμ, καταγομένων ἐκ τοῦ Ἡσαῦ, οἱ ὁποῖοι ἐχαιρεκάκισαν κατὰ τῶν καταστρεφομένων Ἰουδαίων καὶ ἦσαν ἐκ τῶν λεγόντων «ἐκκενοῦτε, ἐκκενοῦτε».

οὔτε αἱ βάσεις τῆς πόλεως, ἀλλὰ νὰ κατακρημνισθῇ ἐκ θεμελίων.

Ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι μαζὶ μὲ τοὺς Βαβυλωνίους ἐπετέθησαν τότε ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, ἦσαν οἱ Ἄραβες, τοὺς ὁποίους συχνὰ ἀναφέρει ὁ προφήτης καὶ ἐκτοξεύει βαρείας κατηγορίας ἐναντίον των, διότι μολονότι ἦσαν συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, συμπεριεφέρθησαν πικρότερα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. D «Ταλαίπωρος Βαβυλών».[8] Ἄλλος «ἡ ἐρημωθεῖσα», ἄλλος «αὐτή, ἡ ὁποία θὰ διαρπασθῇ». Ἐδῶ, ἐπειδὴ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἰσχὺν τοῦ Θεοῦ ὄχι μὲ τὴν λύτρωσιν ἀπὸ τὰς συμφοράς, ἀλλὰ μὲ τὴν δολιότητα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τὴν κατεπολέμησαν, ὁ προφήτης προλέγει τὰς συμφοράς, αἱ ὁποῖαι θὰ συμβοῦν εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ ἀποκαλεῖ αὐτὴν ἀθλίαν λόγῳ τῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα εἰς βάρος της θὰ ἐνσκήψουν, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ του νὰ διδάξῃ τοὺς Ἰουδαίους καὶ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς.

«Μακάριος εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ σοῦ ἀνταποδώσῃ ὅ,τι μᾶς ἔκαμες, ἀνταμείβων σε μὲ τὴν αὐτὴν πληρωμήν, μὲ τὴν ὁποίαν μᾶς ἐτιμώρησες». Ἄλλος «ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προηγουμένως ἔκαμες εἰς ἡμᾶς». «Μακάριος θὰ εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ κρατήσῃ δυνατὰ εἰς τὰς χεῖράς του τὰ βρέφη σου καὶ θὰ τὰ συντρίψῃ ἐπὶ τῶν βράχων». Αὐτά, ἂν καὶ εἶναι πλήρη ὀργῆς καὶ μεγάλων ποινῶν καὶ τιμωριῶν, δὲν ἑρμηνεύουν παρὰ τὸ πάθος τῶν αἰχμαλώτων, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν ἐκδίκησιν καὶ τιμωρίαν ἀσυνήθη καὶ παράδοξον.[9] E Διότι οἱ προφῆται λέγουν πολλὰ πράγματα ὄχι ἰδικά των, ἀλλὰ διηγοῦνται καὶ θέτουν ὑπ' ὄψιν μας τὰ πάθη τῶν ἄλλων. Ἐὰν λοιπὸν ζητῆς τὴν γνώμην αὐτοῦ, θὰ τὸν ἀκούσῃς νὰ λέγῃ «ἐὰν ἀνταπέδωσα κακὸν εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μοῦ ἀνταπο-

8. Ὁ ποιητὴς λέγει τοῦτο ἐνθυμούμενος παλαιᾶς προφητείας (Ἡσαΐα κεφ. 13-14, 21, 1-10). Πράγματι ἡ Βαβυλὼν κατεστράφη τὸ 516 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους. Ὁ Ἡρόδοτος γράφει: «Δαρεῖος δὲ ἐπεί τε ἐκράτησε τῶν Βαβυλωνίων, τοῦτο μὲν σφέων τὸ τεῖχος περιεῖλε καὶ τὰς πύλας πάσας ἀπέσπασε, τὸ γὰρ πρότερον ἑλὼν Κῦρος τὴν Βαβυλῶνα ἐποίησεν οὐδέτερον, τοῦτο δὲ ὁ Δαρεῖος τῶν ἀνδρῶν τοὺς κορυφαίους μάλιστα εἰς τρισχιλίους ἀνεσκολόπισε» (3, 159).

9. Ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ μέχρι λεπτομερειῶν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀντιποίνων. Ἡ κτηνώδης ἀπανθρωπία τῶν Βαβυλωνίων νὰ σπάζουν τὰ κεφάλια τῶν παιδιῶν τῶν Ἰουδαίων εἰς τοὺς βράχους, ἀπαιτεῖ νὰ πληρωθῇ μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον.

δίδουν κακά» καὶ νὰ ὑπερβαίνῃ τὸ μέτρον, τὸ ὁποῖον εἰς αὐτὸν ἔδωσεν ὁ νόμος. 405 A

Ὅταν διηγῆται τὰ πάθη τῶν ἄλλων ὑπογραμμίζει τὴν ὀργὴν καὶ τὴν λύπην. Τοῦτο καὶ τώρα κάμνει μὲ τὸ νὰ θέτῃ ἐνώπιόν μας τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι ἐξώθησαν τὴν ὀργήν των μέχρι τὴν ἡλικίαν τῶν μικρῶν παιδιῶν, ἀλλὰ αὐτὰ δὲν συμφωνοῦν μὲ τὸν νέον νόμον. Τοὐναντίον ἔχομεν τὴν ἐντολὴν νὰ ποτίζωμεν καὶ νὰ τρέφωμεν τοὺς ἐχθρούς μας καὶ νὰ προσευχώμεθα δι' ὅσους μᾶς βλάπτουν. Τοῦτο δὲ κάμνομεν ἐφαρμόζοντες τὴν κειμένην νομοθεσίαν. Καὶ ποία εἶναι αὐτή; «Ἐὰν ἡ ἀρετή σας δὲν ὑπερβαίνῃ τὴν ἀρετὴν τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν».[10]

Ἂς ἐπιδείξωμεν λοιπὸν μεγάλον ἐνδιαφέρον B καὶ περισσῶς ἂς φυλάξωμεν αὐτό, διὰ νὰ ζῶμεν εἰς τὸ ἑξῆς ἐπὶ τῆς γῆ, ὅπως εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ χορεύωμεν μετὰ τῶν ἀγγέλων. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν θὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ τῆς μελλούσης ζωῆς. Αὐτὰ εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν πάντες ἡμεῖς μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χάριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Γένοιτο.

10. Ματθ. 5, 20.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΛΖ΄ (137) ΨΑΛΜΟΝ[1]

«Θὰ σὲ δοξολογήσω, Κύριε, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας μου».

C Πολλάκις συνεζήτησα μαζί σας περὶ τούτου. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ τὸ ἀντιπαρέλθωμεν, θὰ φθάσωμεν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ ἑπόμενον. Ποῖον εἶναι αὐτό; «Καὶ ἐνώπιον τῶν κυκλούντων τὸν θρόνον σου ἀγγέλων θὰ ψάλω ὕμνον πρὸς σέ». Τοῦτο ἄλλος ἑρμηνευτὴς εἶπε «μὲ παρρησίαν, Θεέ μου, θὰ σὲ ψάλω». Ἄλλος «ἐν ὄψει τῶν Θεῶν θὰ σὲ ψάλω». Ἂν λοιπὸν ἐννοῇ τοὺς ἀγγέλους, οἱ ὁποῖοι ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανόν, τὴν ἑξῆς περίπου σημασίαν ἔχουν οἱ λόγοι του, ὅτι δηλαδὴ θὰ ἀναγκασθῶ νὰ ψάλλω μαζὶ μὲ ἀγγέλους καὶ θὰ διαγωνισθῶ μαζί των καὶ θὰ χορεύσω μὲ τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις. Ἂν καὶ κατὰ τὴν φυσικὴν ἰδιοσυστασίαν εἶμαι διάφορος, ὅμως θὰ ἀγωνισθῶ μὲ προθυμίαν, νὰ ἠμπορέσω νὰ σταθῶ μὲ ἐκείνους. Ἐὰν ὅμως ἐκλάβωμεν τὸ νόημα αὐτῶν κατὰ τοὺς ἄλλους ἑρμηνευτάς, D νομίζω, ὅτι εἶπον αὐτὰ περὶ τῶν ἱερέων. Ἦτο συνήθεια εἰς τὴν Γραφὴν νὰ ὀνομάζουν τὸν ἱερέα ἄγγελον καὶ Θεόν. Ἄλλοτε μὲν λέγει· «Μὴ βλασφημήσῃς τὸν Θεόν, μήτε νὰ καταρασθῇς τὸν ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου».[2] Ἄλλοτε δὲ «τὰ χείλη τοῦ ἱερέως θὰ φυλάξουν τὴν γνῶσιν καὶ ἀπὸ τὸ στόμα του θὰ ζητοῦν διδασκαλίαν, διότι οὗτος εἶναι ὁ ἄγγελος τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων».[3]

1. Εἰς τοὺς Ο΄ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «ψαλμὸς τῷ Δαβίδ, Ἀγγαίου καὶ Ζαχαρίου», ἐνῷ εἰς τὸ ἑβραϊκὸν μόνον τῷ «Δαβίδ». Γενικῶς αἱ ἰδέαι καὶ τὸ ὕφος τοῦ ψαλμοῦ συμφωνοῦν πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Δαβίδ. Οἱ δεχόμενοι ὡς συγγραφέα τὸν Δαβὶδ τοποθετοῦν τὴν συγγραφήν του ὀλίγον χρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαούλ. Ἐὰν ἡ προσθήκη τῶν Ο΄ «Ἀγγαίου καὶ Ζαχαρίου» εἶναι αὐθεντική, ὁ ψαλμὸς αὐτὸς χρεωστεῖ τὴν ἐπ' ἐκκλησίας χρῆσίν του εἰς χρόνους μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκ τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας. Κατ' ἄλλους ὄχι μόνον ἡ χρῆσις, ἀλλὰ καὶ ἡ σύνθεσίς του εἶναι μεταιχμαλωσιακή. Ὁ ψαλμὸς ἄρχεται μὲ ὡραιοτάτην εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὰς μεγάλας εὐεργεσίας ποὺ ἔλαβεν ὁ Δαβὶδ ἀπὸ Αὐτόν. Διαιρεῖται εἰς τρεῖς στροφάς.
2. Ἐξόδ. 22, 27.
3. Μαλ. 2, 7.

"Αν λοιπὸν τοῦτο ἐκλάβωμεν οὕτως, πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ ἑξῆς, ὅτι δηλαδὴ μαζὶ μὲ τοὺς ἱερεῖς, ὅταν εἶναι παρόντες καὶ κάμνουν τὴν ἔναρξιν τῆς τελετῆς μὲ τὴν προσήκουσαν τάξιν καὶ προηγοῦνται αὐτοί, ἐγὼ θὰ ἀκολουθῶ καὶ θὰ ψάλω πρὸς σέ. Διότι ἤκουσες ὅλους τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους προσευχόμενος σοῦ ἀπηύθυνα μὲ τὸ ἴδιο τὸ στόμα μου. **E**

Εἶδες τὸ μέγεθος τῆς εὐχαριστίας, εἶδες τὴν ἔντασιν τῆς προσοχῆς; Ὄχι ὅπως κάμνουν μερικοὶ νωθροὶ καὶ χαλαροί, οἱ ὁποῖοι προτοῦ νὰ λάβουν, ὅσα ζητοῦν, εἶναι κάπως πρόθυμοι, μετὰ δὲ τὴν λῆψιν αὐτῶν ἄτονοι καὶ ἀσθενεῖς. Αὐτὸς ὅμως καὶ προτοῦ νὰ λάβῃ ἐπιμένει καὶ μετὰ τὴν λῆψιν συνεχίζει διαρκῶς νὰ εὐχαριστῇ τὸν Θεόν. Ἐξ αὐτοῦ ἀποδεικνύεται, ὅτι ἔκαμε προσευχὴν καθαρὰν καὶ ἀρίστην, διότι εἰσηκούσθη ἀπὸ τὸν Θεόν. **406 A** Τοῦτο ἰδιαιτέρως συντελεῖ νὰ εἰσακουώμεθα, ὅταν ἡ προσευχὴ εἶναι εὐχάριστος εἰς αὐτόν. Ὥστε ἀπὸ ἡμᾶς ἐξαρτᾶται, ἂν ἡ προσευχή μας θὰ εἰσακουσθῇ. Ὅταν ζητοῦμεν αὐτά, τὰ ὁποῖα ἀξίζει νὰ μᾶς δώσῃ ὁ Θεός, ὅταν ζητοῦμεν αὐτὰ μετὰ προθυμίας, ὅταν εἴμεθα ἄξιοι νὰ δεχθῶμεν αὐτά, εἰσακούει τὰς προσευχάς μας καὶ ἱκανοποιεῖ τὸ αἴτημά μας.

«Θὰ προσκυνήσω ἐστραμμένος ψυχῇ καὶ σώματι πρὸς τὸν ἅγιον ναόν σου». Δὲν εἶναι καὶ αὐτὸ μικρὰ ἀρετὴ νὰ δύναται νὰ εἰσέρχεται κανεὶς εἰς τὸν ναὸν καὶ ὅταν εἰσέλθῃ νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν μὲ καθαρὰν συνείδησιν. Δὲν ζητεῖται νὰ κάμπτῃ κανεὶς τὰ γόνατα, οὔτε νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ εὑρίσκεται μέσα εἰς τὸν ναὸν μὲ θέρμην ψυχῆς καὶ μὲ πνευματικὴν περισυλλογήν, ὄχι μόνον διὰ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ψυχῆς. **B** Διότι εἶναι μεγάλη τιμὴ νὰ λατρεύῃ κανεὶς τὸν Θεὸν τῶν πάντων, καθὼς πρέπει νὰ τὸν λατρεύῃ. Ἐὰν λοιπὸν τοιαύτη τιμὴ εὑρίσκεται εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως, ὁπωσδήποτε πολὺ περισσότερον εἰς τὸν Θεὸν τῶν ὅλων.

«Καὶ θὰ ἀνυμνήσω εὐγνωμόνως τὸ ὄνομά σου, διὰ τὸ ἔλεός σου καὶ διὰ τὴν φιλαλήθειάν σου». Τί σημαίνει τοῦτο; Θὰ σὲ εὐχαριστήσω, λέγει, διότι ἐδέχθην τὴν προστασίαν σου. Διότι δὲν ἐπέτυχα νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν πατρίδα μου καὶ νὰ ἴδω τὸν ναόν μου χάρις εἰς τὰ ἰδικά μου κατορθώματα, ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἰδικήν σου εὐσπλαγχνίαν καὶ φιλανθρωπίαν. Διὰ τοῦτο θὰ σὲ λατρεύσω, διὰ τοῦτο θὰ σὲ δοξολογήσω, **C** διότι, ἐνῷ ἤμην ἄξιος ποινῆς καὶ τιμωρίας καὶ ἦτο δίκαιον συνεχῶς νὰ πλανῶμαι εἰς τὴν ξένην γῆν, ταχέως μὲ ἐπανέφερες εἰς τὴν πατρίδα.

«Διότι ἀπέδειξες μέγα καὶ θαυμαστόν, παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλο τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον». Αὐτὸ σημαίνει τὸ ἑξῆς περίπου· δὲν θὰ σὲ εὐχαριστήσω δηλαδὴ μόνον διὰ τὰς εὐεργεσίας, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν τὴν ἀπερίγραπτον δόξαν, τὴν ἀπέραντον μεγαλωσύνην καὶ τὴν ἀνεκδιήγητον φύσιν σου. «Ἀπέδειξες λοιπόν, λέγει, μέγα καὶ θαυμαστόν, παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλο τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον», δηλαδὴ μὲ τὰς εὐεργεσίας, μὲ τὰ στοιχεῖα, μὲ ὅσα ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανόν, μὲ ὅσα ὑπάρχουν εἰς τὴν γῆν, μὲ τὰς τιμωρίας, μὲ ὅσα ἔγιναν εἰς βάρος τῶν ἐχθρῶν, μὲ ὅσα γίνονται εἰς τοὺς οἰκείους. Δὲν ὑπάρχει σημεῖον τῶν οὐρανῶν οὔτε τῆς γῆς, **D** τὸ ὁποῖον δὲν ἐκβάλλει φωνὴν καθαρωτέραν ἀπὸ τὴν τῆς σάλπιγγος, ἡ ὁποία διακηρύσσει τὸ μεγαλεῖον τοῦ ὀνόματός σου.

Καὶ ἂν λοιπὸν ἀναφέρῃς ἀγγέλους, ἂν ἀρχαγγέλους, ἂν δαίμονας καὶ ἀναίσθητα στοιχεῖα, ἂν λίθους, ἂν σπόρους, ἂν τὸν ἥλιον, ἂν τὴν σελήνην, ἂν τὴν γῆν, ἂν τὰ πελάγη, ἂν θαλασσινὰ ὄντα, ἂν πτηνά, ἂν λίμνας, ἂν πηγάς, καὶ ἂν ποταμούς, δι' ὅλων αὐτῶν ἀναδεικνύεται μέγα τὸ ὄνομά σου.

Ἄλλος ἀντὶ τοῦ «ἀπέδειξες μέγα καὶ θαυμαστὸν παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλο, τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον», εἶπεν «ἀπέδειξες μεγάλον καὶ θαυμαστόν, ὑπεράνω τοῦ ὀνόματός σου, τὸν λόγον σου». Ἄλλος «τὴν ὁμιλίαν σου».

E «Εἰς οἱανδήποτε ἡμέραν καὶ ἂν σὲ ἐπικαλεσθῶ, ἐπάκουσόν με ἀμέσως». Ἄλλος «εἰς οἱανδήποτε ἡμέραν καὶ ἂν σὲ ἐπικαλέσθην μὲ ἐπήκουσες». Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη λέγων «οἱανδήποτε ἡμέραν καὶ ἂν μὲ καλέσῃς θὰ σὲ ἀκούσω καὶ θὰ ἀπαντήσω, ὅταν θὰ μὲ φωνάξῃς. Ἰδοὺ εἶμαι παρών».[4] Καὶ αὐτὸς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ζητεῖ. Τοιαῦται εἶναι αἱ ψυχαί, αἱ ὁποῖαι πιέζονται ἀπὸ κάποιαν ὀδύνην· ἐπιθυμοῦν ταχύτατα νὰ ἴδουν τὴν λύτρωσιν ἀπὸ τὰ δεινά.

«Διὰ τῆς δυνάμεώς σου θὰ μὲ ἐξυψώσῃς καὶ πολὺ θὰ ἐνθαρρύνῃς τὴν ψυχήν μου». Ἄλλος «ἐνέβαλες εἰς τὴν ψυχήν μου δυνάμεις». Καὶ τὸ προηγούμενον ἀντὶ τοῦ

4. Ἡσ. 58, 9.

«ἐπάκουσόν με», ἄλλος εἶπε «μὲ ἐπήκουσες». 407 A Ποῖον εἶναι τὸ νόημά του; Τὰ ὑψηλὰ καὶ ἀπότομα λέγονται μετέωρα ἀπὸ τὸ ρῆμα αἴρεσθαι καὶ τὰ κύματα τῆς θαλάσσης καὶ τὰ ὑψώματα αὐτῶν μετεωρισμοὶ πάλιν ἀπὸ τὸ ρῆμα αἴρεσθαι. Ἐπομένως τὸ ρῆμα «πολυωρήσεις» σημαίνει θὰ μὲ σηκώσης, θὰ μὲ ὑψώσης. Τοῦτο ἐχρησιμοποίησε καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν λέγων «συμφώνως πρὸς τὸ ἰδικόν σου ὕψος ἀνύψωσες τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»,[5] δηλαδὴ ἐμεταρσίωσες, ἐξύψωσες.

Τοιουτοτρόπως τὸ ρῆμα «πολυωρήσεις»[6] ἐχρησιμοποίησε, διὰ νὰ δηλώση, ὅτι θὰ γεμίσης μὲ μεγάλην χαρὰν καὶ θὰ ἐξυψώσης τὴν ψυχήν μου καὶ τὸ σπουδαιότερον B ὅλων δὲν θὰ ἐπιτρέψης ἡ μεταρσίωσίς μου αὐτὴ καὶ ἡ χαρά μου νὰ γίνη ἀσθενὴς καὶ ἄτονος, ἀλλὰ δυνατὴ καὶ ἰσχυρά, σταθερὰ καὶ ἀμετακίνητος. Αὐτὸ σημαίνει τὸ «διὰ τῆς δυνάμεώς σου θὰ μὲ ἐξυψώσης καὶ πολὺ θὰ ἐνθαρρύνης τὴν ψυχήν μου».

Ἡ σημασία τοῦ τελευταίου τούτου εἶναι ἡ ἑξῆς: Μὲ δύναμιν θὰ μὲ ἐξυψώσης, μὲ τὴν ἰσχὺν θὰ μὲ ἀνυψώσης καὶ θὰ μὲ βοηθήσης. Δι' αὐτὸ καὶ ἄλλος ἑρμηνευτὴς τὸ ἴδιο πρᾶγμα δηλώνων εἶπεν «ἐνέβαλες εἰς τὴν ψυχήν μου δυνάμεις». Ὀρθῶς εἶπεν εἰς τὴν ψυχήν μου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν προσιδιάζει εἰς τὸν Θεόν, νὰ κερδίζη δηλαδὴ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν περίοδον τῶν θλίψεων, ὅπως ἀκριβῶς συνέβαινε καὶ εἰς τοὺς Ἀποστόλους, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ἐμαστίζοντο, C ἐπέστρεφον χαρούμενοι,[7] διότι ἐξυψώνετο ἡ ψυχή των. Τοῦτο εἶναι ἔργον κατ' ἐξοχὴν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ περιτράνως ἀποδεικνύει τὴν ἰσχύν του, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀφήνει τὴν ψυχὴν νὰ καταρρεύση, ὅταν εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῶν συμφορῶν.

«Ἂς σὲ ὑμνήσουν, Κύριε, ὅλοι οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, διότι εἶδον τὰς ρητὰς ὑποσχέσεις σου ἐκπληρουμένας». Πρόσεχε τὴν εὐγνωμοσύνην. Δὲν ἀρκεῖται νὰ εὐχαριστήση τὸν Θεὸν μόνος, ἀλλὰ παραλαμβάνει πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν εὐχαριστίαν ὅλους γενικῶς τοὺς ἄρχοντας, ἀκόμη καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς. Ἂν καὶ εἶναι μεγάλη,

5. Ψαλμ. 11, 9.
6. Τὸ ρῆμα πολυωρῶ ἐτυμολογεῖται: ἐκ τοῦ ὥρα (=φροντίς) καὶ σημαίνει περιβάλλω τινὰ διὰ πολλῆς φροντίδος, φροντίζω πολὺ περί τινος, ἀντίθετον τοῦ ὀλιγωρῶ.
7. Πράξ. 5, 41.

λέγει, ἡ ἐξουσία καὶ ἡ δύναμις αὐτῶν, ὅλοι ὅμως ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ σὲ εὐγνωμονοῦν καὶ ἀκόμη δι' ὅσα ἔχουν γίνει εἰς τοὺς ἄλλους. D Δι' αὐτὸ πρὸς δήλωσιν τούτου προσέθεσε: «Εἶδον τὰς ρητὰς ὑποσχέσεις σου ἐκπληρουμένας». Ἂν λοιπὸν εὐγνωμονοῦν τὸν Θεόν, ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν θὰ ἀποκομίσουν μεγάλας ὠφελείας καὶ κέρδη.

Τὰ δῶρα σου αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι ἐκτεθειμένα εἰς τὸ μέσον ὅλων, ὥστε, ὅσοι θέλουν, δύνανται νὰ εἶναι μέτοχοι αὐτῶν καὶ νὰ τὰ ἀπολαμβάνουν. Καμμίαν ὠφέλειαν τόσον μεγάλην δὲν δύναται νὰ προσφέρη εἰς αὐτοὺς ἡ βασιλεία, ὅσον τὸ νὰ ἀκούσουν τὰ ἰδικά σου λόγια. Αὐτὸ εἶναι ἡ ἀσφάλειά των, αὐτὸ ἡ δύναμις, αὐτὸ ὁ στολισμός, αὐτὸ ἡ εὐπρέπεια, αὐτὸ ἡ βασιλεία, αὐτὸ ἡ χαρὰ τῆς ἐξουσίας καὶ ἡ δύναμις. E

«Ἂς ψάλλουν οὗτοι ὡς καὶ ἡμεῖς εἰς τὰς ἱερὰς ὁδοὺς τοῦ Κυρίου». Καὶ ἄλλος «ἂς ψάλλουν τὰς ὁδοὺς τοῦ Κυρίου». Ἂν λοιπὸν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πράγματι ἐλέχθη, εἶναι «εἰς τὰς ὁδούς σου», σημαίνει «εἰς τοὺς νόμους σου, εἰς τὰ προστάγματά σου». Ἂν δὲ «τὰς ὁδούς σου», τὰ κατορθώματά σου αὐτά, λέγει, ἂς διηγοῦνται, ἂς ἐξυμνοῦν, ἂς διακηρύσσουν· διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἂς ψάλλουν». «Διότι εἶναι μεγάλη ἡ δόξα τοῦ Κυρίου». Φανερὰ δηλαδὴ εἰς ὅλους, εἰς ὅλους χειροπιαστή, εἰς ὅλους προφανής, προπαρεσκευασμένη διὰ τὴν εὐεργεσίαν γενικῶς ὅλων καὶ καθιστῶσα ὅλους μετόχους τῆς χάριτος. 408 A

«Διότι ὁ Κύριος εἶναι μέγας καὶ ἐπιβλέπει τοὺς ταπεινοὺς ἀνθρώπους». Ὑψηλός, λέγει, κατὰ τὴν φύσιν, ὑψηλὸς κατὰ τὴν ὑπόστασιν. Ἀλλὰ ἐδῶ τώρα φέρεται περισσότερον συγκαταβατικὸς καὶ προσιτὸς πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν Ἰουδαίων. Εἰς τὸ ἑπόμενον καὶ αὐτὸ διορθώνεται καὶ ἐξαίρει καὶ τὸν ταπεινὸν ἀκόμη ἀκροατὴν εἰς μεγάλας σκέψεις. Ποῖον εἶναι τοῦτο; «Καὶ τοὺς ὑπερηφάνους διακρίνει ἀπὸ μακράν». Ἐδῶ γίνεται λόγος περὶ τῆς προγνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἰδιαιτέρως εἶναι γνώρισμα τῆς θείας δυνάμεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν συζητῇ πολλάκις μετὰ τῶν προφητῶν, ἐξ αὐτοῦ ὁρμώμενος ἀπευθύνεται πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν εἰς τὴν πλάνην τῶν εἰδώλων. Ἄλλος «καὶ τὴν ὑπεροψίαν γνωρίζει ἀπὸ μακράν». Ἄλλος «καὶ τὴν ἔπαρσιν». B

Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπεν, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι μέγας καὶ ἐπιβλέπει τοὺς ταπεινοὺς ἀνθρώπους, προσέθεσεν, ὅτι καὶ

τοὺς ὑπερηφάνους διακρίνει ἀπὸ μακράν, διὰ νὰ δηλώση, ὅτι δὲν γνωρίζει ἁπλῶς τὴν ὑπερηφάνειαν, ἀλλὰ ὅτι τὴν διακρίνει, προτοῦ ἀκόμη ἐκδηλωθῇ, προτοῦ ἀκόμη συντελεσθῇ, προτοῦ ἀκόμη πραγματοποιηθῇ.

«Ἐὰν ἐμπέσω καὶ ἀναγκασθῶ νὰ βαδίσω ἐν μέσῳ θλίψεως, θὰ μὲ διατηρήσῃς σὺ ἐν τῇ ζωῇ». Δὲν εἶπεν, ὅτι θὰ ἀπομακρύνῃς τὴν θλῖψιν, ἀλλὰ ὅτι θὰ μὲ διατηρήσῃς εἰς τὴν ζωὴν καὶ ὅταν εὑρίσκωμαι μέσα εἰς αὐτοὺς τοὺς κινδύνους. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι καὶ ἂν εἰς μεγίστους κινδύνους ἐμπέσω, θὰ ἠμπορέσῃς νὰ μὲ σώσῃς. Τοῦτο εἶναι ἰδιαιτέρως θαυμαστὸν καὶ περίεργον, ὅτι δηλαδή, ἐνῷ ὁλόγυρα ἐπιτίθενται θλίψεις καὶ ἐχθροί, θὰ καταστήσῃ ἀσφαλῆ τὸν πολιορκούμενον ἐξ αὐτῶν. C

«Ἐναντίον τῶν ὠργισμένων ἐχθρῶν μου ἥπλωσες προστατευτικὰς τὰς χεῖρας σου». Ἄλλος «ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου θὰ ἐκτείνῃς τὰς χεῖρας σου». Εἶδες εἰς κάθε περίπτωσιν, πόση μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ; Καὶ ἐμέ, λέγει, θὰ ἠμπορέσῃς νὰ διασώσῃς, ὅταν εὑρίσκωμαι εἰς τὸ μέσον τῶν κινδύνων καὶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μαίνονται καὶ λυσσοῦν καὶ πνέουν μένεα ἐναντίον μου, θὰ ταπεινώσῃς καὶ θὰ καταβάλῃς.

«Καὶ μὲ διεφύλαξεν ἡ δεξιά σου ἀπὸ τὴν καταστροφήν». Ἄλλος «καὶ θὰ μὲ διαφυλάξῃ ἡ δεξιά σου», δηλαδὴ ἡ δύναμίς σου, ἡ ἰσχύς σου. Διὰ τὸν Θεὸν εὐκόλως ἐξευρίσκονται δρόμοι καὶ τρόποι ἐνεργείας D καὶ εἶναι ἱκανὸς ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν σωτηρίαν.

«Ὁ Κύριος θὰ μὲ ὑπερασπίσῃ καὶ θὰ ἀνταποδώσῃ εἰς τοὺς ἐχθρούς μου τὴν πρέπουσαν τιμωρίαν». Ἄλλος «θὰ βοηθήσῃ ἐμέ». Ἄλλος «θὰ ἐκπληρώσῃ», δηλαδὴ θὰ ἀποκρούσῃ τοὺς ἐχθρούς. Καὶ δὲν εἶπε θὰ ἀποκρούσῃ, ἀλλὰ θὰ μὲ ὑπερασπίσῃ ἀποδίδων τὸ δίκαιον, διὰ νὰ δηλώσῃ, ὅτι, ἂν καὶ εἶμαι ὀφειλέτης, αὐτὸς θὰ μὲ ἀπαλλάξῃ καὶ θὰ ἐξοφλήσῃ τὸ χρέος μου, διότι εἶναι φιλάνθρωπος. Εἶναι δυνατὸν καὶ τοῦτο νὰ λέγεται ἐν σχέσει πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ὁ Χριστὸς πρὸς ἡμᾶς, ὅτι δηλαδὴ Αὐτὸς προσέφερε χάριν ἡμῶν.

«Κύριε, τὸ ἔλεός σου εἶναι ἀνεξάντλητον καὶ διαμένει εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ παρίδῃς καὶ μὴ καταφρονήσῃς τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου». Ἀναφέρει δύο λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ἐπιτυγχάνει ὁ ἄνθρωπος τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ. Ἕνας μέν, E ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εὐσπλαγχνικὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ ἡ εὐσπλαγχνικότης του διαρκής, διότι ποτὲ δὲν διακόπτεται καὶ δὲν λήγει ἡ φιλανθρωπία του, οὔτε ὑποχωρεῖ. Δεύτερος δέ, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κτίστης καὶ Δημιουργός.

Ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς ἔχομεν τὴν ἀξίωσιν νὰ σωζώμεθα στηριζόμενοι εἰς τὰς ἀνωτέρω ἰδιότητας τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον ἂς ἐπιδεικνύωμεν ἔργον ἀντάξιον τῆς θείας εὐσπλαγχνίας. «Διότι, λέγει, θὰ εἶμαι εὔσπλαγχνος, εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ τύχῃ τοῦ θείου ἐλέους».[8] Ἡ εὐσπλαγχνία δὲν ἐπέρχεται τυχαίως καὶ ἄνευ λόγου, ἀλλὰ ἔχει καὶ αὐτὴ κάποιαν διάκρισιν. 409 A Διότι, ἐὰν ἐπήρχετο τυχαίως, κανεὶς δὲν θὰ ἐτιμωρεῖτο. Δι' αὐτὸ ἂς μὴ κάμνωμεν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα πρέπει, μόνον διὰ νὰ τύχωμεν τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι ἔχομεν δημιουργηθῆ ἀπὸ Αὐτόν. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἔχει τοιοῦτον δημιουργὸν καὶ βασιλέα, ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ κάμνῃ ζωὴν ἀνταξίαν τῆς φροντίδος αὐτοῦ καὶ τοῦ τόσου ἐνδιαφέροντος.

Ἐὰν πράττωμεν αὐτά, θὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ τοῦ μέλλοντος, τὰ ὁποῖα εἴθε ὅλοι μας νὰ λάβωμεν μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χάριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν Ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. B Γένοιτο.

---

8. Ἐξόδ. 33, 19 καὶ Ρωμ. 9, 15.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΛΗ΄ (138) ΨΑΛΜΟΝ[1]

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ. ΧΑΡΙΝ ΤΟΥ ΝΙΚΗΣΑΝΤΟΣ.

«Κύριε μὲ ὑπέβαλες εἰς δοκιμασίαν καὶ ἐγνώρισες τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου».

Τί λέγεις; Γνωρίζει ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἔπειτα ἀπὸ δοκιμασίαν, προτοῦ δὲ νὰ τὸν δοκιμάσῃ δὲν τὸν ἐγνώριζεν; Ὄχι, δὲν εἶναι ὀρθόν. Πῶς εἶναι δυνατόν, ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς γνωρίζει τὰ πάντα πρὸ τῆς γενέσεώς των; Ἀλλὰ τὸ «μὲ ἐδοκίμασες» σημαίνει, μὲ γνωρίζεις μὲ ἀκρίβειαν. Ὅπως ὁ Ἀπόστολος,[2] ὅταν λέγῃ, ὅτι ἐρευνᾷ τὰς καρδίας, **C** δὲν δηλώνει ἄγνοιαν, ἀλλὰ ἐννοεῖ ἀκριβῆ γνῶσιν, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ προφήτης μὲ τὸ νὰ λέγῃ «μὲ ἐδοκίμασες», δηλώνει σαφεστάτην γνῶσιν, δηλαδὴ μὲ ἀκρίβειαν μὲ γνωρίζεις.

«Σὺ μὲ ἐγνώρισες καλὰ καὶ ὅταν κάθημαι καὶ ὅταν ἐγείρωμαι». Ὡς κάθισμα καὶ ἔγερσιν ἐννοεῖ ὁλόκληρον τὴν ζωήν, διότι εἰς αὐτὰ συνίσταται ἡ ζωή μας, δηλαδὴ τὰς πράξεις, τὰς ἐνεργείας, τὰς εἰσόδους, τὰς ἐξόδους. Ἔπειτα, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀρχὴν εἶπε «μὲ ἐδοκίμασες», διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ἀνόητος, ὅτι ὁ Θεὸς γνωρίζει μετὰ ἀπὸ δοκιμασίαν ἢ μὲ τὴν ἐμπειρίαν τῶν πραγμάτων, διότι εἶπε «μὲ ἐγνώρισες καλὰ καὶ ὅταν κάθημαι καὶ ὅταν ἐγείρωμαι», **D** πρόσεχε, πῶς διορθώνεται αὐτὸ διὰ τῆς προσθήκης, ἡ ὁποία ἐπηκολούθησε: «Σὺ κατανοεῖς τὰς σκέψεις μου ἀπὸ μακρὰν καὶ πολὺ πρὶν αὗται συλληφθοῦν». Δι' αὐτοῦ ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν γνωρίζει

1. Ὁ ψαλμὸς οὗτος λόγῳ τοῦ Δαβιδικοῦ ὕφους ἀποδίδεται εἰς τὸν Δαβίδ. Ἄλλοι ὅμως λόγῳ τῶν ἀραμαϊσμῶν του ἐθεώρησαν τοῦτον μεταγενέστερον, συνταχθέντα εἰς χρόνους μεταιχμαλωσιακούς. Χαρακτηρίζεται ὁ ψαλμὸς ἔχων μεγάλην ὡραιότητα ἰδεῶν, θαυμάσιον ὕφος καὶ βάθος θεολογικόν. Διακρίνονται τέσσαρες στροφαί. Εἰς τὴν πρώτην (στίχ. 1-6) ἐγκωμιάζεται ἡ παγγνωσία τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὴν δευτέραν (στίχ. 7-12) ἐξαίρεται ἡ ἀπανταχοῦ παρουσία του. Εἰς τὴν τρίτην (στίχ. 13-18) περιγράφεται ἡ τελεία γνῶσις τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν τετάρτην (στίχ. 19-24) ἀντιπαραβάλλεται ἡ κακία τῶν ἀσεβῶν πρὸς τὴν ἀθωότητα τοῦ ψαλμῳδοῦ.
2. Ρωμ. 8, 27.

διὰ δοκιμῆς, οὔτε ἔχει ἀνάγκην νὰ ὑποβάλῃ εἰς δοκιμασίαν, ἀλλὰ ἔχει ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν πάντων διὰ τῆς προγνωστικῆς του ἱκανότητος.

Ὁποῖος γνωρίζει καλῶς τὰς σκέψεις τῶν ἀνθρώπων, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν μέσα εἰς τὸν νοῦν των, δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς δοκιμασίας τῶν ἔργων. Ἄλλωστε δὲν ἀντιλαμβάνεται αὐτὰς μόνον, ὅταν κυκλοφοροῦν μέσα εἰς τὸν νοῦν, ἀλλὰ προτοῦ ἀκόμη ἀνακινηθοῦν· καὶ μάλιστα ὄχι ἁπλῶς προτοῦ ἀνακινηθοῦν, ἀλλὰ καὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου. Δι' αὐτὸ ἐπιθυμῶν νὰ ἀποδείξῃ αὐτὰ προσέθεσε: «Σὺ κατανοεῖς τὰς σκέψεις μου ἀπὸ μακρὰν καὶ πολὺ πρὶν αὗται συλληφθοῦν».

Ἐὰν λοιπὸν ὁ Θεὸς γνωρίζῃ ἀκόμη καὶ τὰς σκέψεις μας, διὰ ποῖον λόγον χρησιμοποιεῖ τὴν δοκιμασίαν διὰ τῶν ἔργων; **E** Ὄχι διὰ νὰ πληροφορηθῇ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ διὰ νὰ δοκιμάσῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὑποβάλλονται εἰς δοκιμασίαν. Καὶ τὸν Ἰὼβ τὸν ἐγνώριζε πρὸ τῆς ἐμπειρίας τῆς δοκιμασίας, δι' αὐτὸ καὶ ἐβεβαίωνε τοῦτο μὲ τοὺς λόγους· «Ἄνθρωπος δίκαιος, ἀληθής, εὐσεβής».[2α] Ἐπηκολούθησεν ὅμως ἡ δοκιμασία, ὥστε καὶ αὐτὸν νὰ κάμῃ γενναιότερον καὶ τὴν πονηρίαν τοῦ διαβόλου νὰ ἐλέγξῃ καὶ τοὺς ὑπολοίπους νὰ καταστήσῃ σπουδαιοτέρους διὰ τοῦ παραδείγματος.

Διατί ἀπορεῖς, ποὺ ἐπέβαλεν αὐτὴν τὴν δοκιμασίαν εἰς τὸν Ἰώβ, παρομοίαν πρὸς τὴν ὁποίαν βεβαίως ἐπιβάλλει εἰς τοὺς ἁμαρτωλούς; **410 A** Ἐγνώριζε καλῶς, ὅτι οἱ Νινευῖται δὲν ἤξιζε νὰ καταστραφοῦν, ἀλλὰ ὅτι διὰ τῆς μετανοίας θὰ γίνουν καλύτεροι. Ὅμως ἐπέφερε καὶ τὴν δοκιμασίαν διὰ τῆς πραγματικότητος. Καὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις παρέχει ἀποδείξεις τῆς φροντίδος καὶ τῆς ἀγάπης του, χωρὶς νὰ ἀρκῆται εἰς τὴν γνῶσιν του. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν «ἐὰν δὲν κάμνω τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, μὴ μὲ πιστεύετε. Ἐὰν ὅμως τὰ κάμνω, τότε καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πιστεύετε εἰς ἐμέ, πιστεύσατε εἰς τὰ ἔργα».[3]

B Ἐπειδὴ πολλοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἀγροῖκοι κατὰ τὴν σκέψιν καὶ ἐστερημένοι εὐαισθησίας καὶ λέγουν πολλὰ σχετικά, ὅτι δηλαδὴ τοῦτον ἐπροτίμησε, τὸν ἄλλον ἠγάπησε καὶ τὸν ἄλλον ἐμίσησε καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἕνας γίνεται

2α. Ἰὼβ 2, 3.
3. Ἰωάν. 10, 37-38.

κακὸς καὶ ὁ ἄλλος πονηρός, ἐκ τῶν πραγμάτων πείθει διορθώνων τὴν ἐσφαλμένην των ἀντίληψιν ἐπικαλούμενος τὰς ἀποδείξεις τῆς πραγματικότητος, τὴν ὁποίαν φέρει ἐνώπιόν των καὶ προλέγει μέν, προτοῦ ἀποδειχθῇ ἡ πραγματικότης, ὅτι ὁ τάδε εἶναι ἐνάρετος, ὥστε νὰ μάθουν τὴν προγνωστικήν του ἱκανότητα, προσθέτει ὅμως καὶ τὰς πληροφορίας, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ἀνόητος, ὅτι ὁ τάδε ἔγινε τοιοῦτος λόγῳ τῆς προγνώσεως.[4] C

Πρόσεχε λοιπὸν κατὰ ποῖον τρόπον λέγει τοῦτο ὁ Παῦλος: «Ἐνῷ δὲν εἶχον ἀκόμη γεννηθῆ καὶ δὲν εἶχον κάμει τίποτε καλὸν ἢ κακόν, διὰ νὰ μὴ μείνῃ ἡ πρόθεσις τοῦ Θεοῦ κατ' ἐκλογήν, ἡ ὁποία δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἔργα, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος καλεῖ, ἐλέχθη εἰς αὐτήν, ὅτι ὁ μεγαλύτερος θὰ ὑπηρετήσῃ τὸν νεώτερον».[5] Οὔτε ἔχει ἀνάγκην νὰ περιμένῃ τὴν ἔκβασιν τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ πρὸ αὐτῶν γνωρίζει ὁ Θεὸς τὸν κακὸν καὶ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ εἶναι κακός. «Τὸν δρόμον μου[6] καὶ πᾶσαν τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ μέτρον τῆς ζωῆς μου, σὺ τὰ παρηκολούθησες καὶ τὰ ἐγνώρισες ἐπακριβῶς».

Ὅπως ἀκριβῶς τὰς ἐνεργείας τῆς καθημερινῆς μας συνηθείας ὀνομάζει κάθισμα καὶ ἔγερσιν — καὶ ἡμεῖς πολλάκις λέγομεν, ὁ τάδε γνωρίζει, πῶς κάθεται, D πῶς σηκώνεται καὶ βεβαιώνομεν ἔτσι τὴν ἀκριβῆ του γνῶσιν —, τοιουτοτρόπως δρόμον καὶ πορείαν ὀνομάζει ἐδῶ ὁλόκληρον τὴν ζωήν του. Δι' αὐτὸ καὶ προσθέτει «καὶ ὅλας γενικῶς τὰς πορείας μου προεῖδες». Καὶ τὸ «ἐπακριβῶς ἐγνώρισες» δὲν κυριολεκτεῖται εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ζητεῖ, οὔτε εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐρευνᾷ, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος γνωρίζει κάτι μὲ ἀκρίβειαν. Πρὸς ἀπόδειξιν αὐτοῦ προσέθεσε τὸ «προεῖδες». Προτοῦ δηλαδὴ νὰ γίνουν, ἐγνώρισες ὅλας τὰς πράξεις καὶ τὰς πονηρὰς καὶ τὰς ἀγαθάς.

4. Ἡ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ εἰς τὰς σκέψεις καὶ εἰς τὰς ἐνεργείας του ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐντελῶς ἐλεύθερος, διὰ τοῦτο γνωρίζει καὶ τὴν εὐθύνην του δι' αὐτάς. Ἐὰν ὁ Θεὸς ἐξεβίαζε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, τότε αἱ πράξεις του δὲν θὰ εἶχον καμμίαν ἠθικὴν ἀξίαν καὶ δὲν θὰ ἦτο ὑπεύθυνος δι' αὐτάς.

5. Ρωμ. 9, 11 - 13.

6. Τρίβον καὶ σχοῖνον. Τρίβον ἐννοεῖ τὰ βήματά μας, τὰς κινήσεις, τὰς ὁδούς, τὰ μονοπάτια τῆς ζωῆς. Σχοῖνος εἶναι τὸ σχοινὶ μὲ τὸ ὁποῖον ἐμέτρουν τὰς μεγάλας ἀποστάσεις καὶ σημαίνει τὰς σχοινοτενεῖς μας, μακρὰς πορείας.

«Ἐγνώρισες, ὅτι δὲν ὑπάρχει δόλος εἰς τὴν γλῶσσάν μου». Ἄλλος «ἀνειλικρίνεια». Τοῦτο εἶναι ἡ μεγίστη ἀπόδειξις τῆς ἀρετῆς. Τοῦτο εἶναι ἡ περίληψις τῶν ἀγαθῶν. Τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπιζητεῖ ὁ Χριστὸς λέγων· E «Ἐὰν δὲν μετανοήσετε καὶ δὲν γίνετε ὡσὰν τὰ παιδιά, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»,[7] διὰ νὰ δηλώσῃ τὸ ἄκακον, τὸ ἄδολον, τὸ ἀπροσποίητον καὶ τὸ ἀφελές. Δι' αὐτὸ ἐξέλεξεν ἀπείρους ἰδιώτας καὶ ἔλεγε: «σὲ δοξάζω Πατέρα, διότι ἔκρυψες αὐτὰ ἀπὸ σοφοὺς καὶ συνετοὺς καὶ εὐφυεῖς καὶ τὰ ἐφανέρωσες εἰς τὰ νήπια».[8]

Πρόσεχε, δὲν εἶπεν, ὅτι ἐδέχθην καὶ ἀπεδίωξα τὸν δόλον, ἀλλὰ ὅτι ποτὲ δὲν ἔφθασε καὶ δὲν προσέβαλε τὴν γλῶσσάν μου αὐτὸ τὸ νόσημα καὶ ποτὲ ἡ πονηρία αὐτὴ δὲν εὗρε πρὸς ἐμὲ εἴσοδον. «Ἰδού, Κύριε, σὺ ἐγνώρισες ὅλα, τὰ πρόσφατα καὶ τὰ παλαιά». 411 A Δὲν ἐγνώρισες μόνον τὰς σκέψεις μου, λέγει, οὔτε τὰς πράξεις μου, οὔτε τὰς πορείας μου, ἀλλὰ ὅλα, ὅσα ἔγιναν καὶ ὅσα θὰ γίνουν.

«Σὺ μὲ ἔπλασες καὶ ἔθεσες ἐπάνω μου τὴν προστατευτικήν σου χεῖρα». Ἀπὸ τὴν προγνωστικήν του ἱκανότητα μετέβη εἰς τὴν δημιουργικὴν καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν πάλιν εἰς τὴν προγνωστικήν. Διότι δὲν ἐδημιούργησε μόνον ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπήρχομεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν δημιουργίαν μας μᾶς ἐξουσιάζει.

Τὸ κάθε ἓν ἐξ αὐτῶν ὁ Παῦλος ἀποδίδει εἰς τὸν Χριστὸν λέγων· «Ἀφοῦ ὁ Θεός, κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους ὡμίλησε κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν εἰς τοὺς πατέρας διὰ τῶν προφητῶν, B κατὰ τὰς ἐσχάτας αὐτὰς ἡμέρας μᾶς ὡμίλησε διὰ τοῦ Υἱοῦ, τὸν ὁποῖον ἔκαμε κληρονόμον πάντων», ἐν συνεχείᾳ κατόπιν προσθέτει καὶ τὴν δημιουργίαν «διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐδημιούργησε τὸν κόσμον».[9]

Καὶ ὅταν ὡμίλησε περὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ καὶ εἶπεν· «Ὁ Υἱὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἀκτινοβολία τῆς δόξης καὶ ἡ σφραγὶς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ» παρουσίασε καὶ τὴν προνοητικήν του ἱκανότητα μὲ τὸ νὰ λέγῃ «ὁ ὁποῖος κρατεῖ τὰ πάντα διὰ τοῦ παντοδυνάμου του λόγου».[10]

7. Ματθ. 18, 3.

8. Ματθ. 11, 25.

9. Ἑβρ. 1, 1 - 2.

10. Ἑβρ. 1, 3.

Καὶ εἰς τὴν πρὸς Κολασσαεῖς ἐπιστολήν του τὰ αὐτὰ ἔλεγεν, «ὅτι δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι. Τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτὸν ἔχουν δημιουργηθῆ. Αὐτὸς ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ ὅλα».[11] **C** Τοῦτο ἀφορᾷ εἰς τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ. Ἔπειτα διὰ νὰ δηλώσῃ τὴν προνοητικότητα αὐτοῦ προσθέτει «καὶ ὅλα δι' αὐτοῦ συγκρατοῦνται εἰς τὴν ὕπαρξιν».[12]

Καὶ τὰ δύο αὐτὰ πάλιν ὁ Ἰωάννης δηλώνων ἔλεγεν «ὅλα ἔγιναν δι' Αὐτοῦ καὶ χωρὶς Αὐτὸν τίποτε δὲν ἔγινεν, ἀπὸ ὅσα ἔχουν γίνει».[13] Τοῦτο εἶπε διὰ νὰ παρουσιάσῃ τὴν δημιουργίαν. Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρεται εἰς τὴν προνοητικότητα «μέσα εἰς Αὐτὸν ὑπῆρχε ζωὴ καὶ ἡ ζωὴ ἦτο τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων».[14] Τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἐννοῶν καὶ ἐδῶ ὁ προφήτης λέγει «σὺ μὲ ἔπλασες». Τοῦτο δηλώνει τὴν δημιουργίαν. Ὡμίλησε κατόπιν διὰ τὴν προνοητικότητα «καὶ ἔθεσες ἐπάνω μου τὴν προστατευτικήν σου χεῖρα». Τί σημαίνει «ἔθεσες»; Κυβερνᾷς, συγκρατεῖς, πηγαίνεις καὶ φέρνεις. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος προβάλλων εἶπε «διότι μέσα εἰς αὐτὸν ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ὑπάρχομεν».[15] **D**

Ἔχομεν ἀνάγκην τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ὄχι μόνον διὰ τὴν δημιουργίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἐπιβίωσίν μας. «Μοῦ κινεῖ τὸν θαυμασμὸν ἡ γνῶσις, τὴν ὁποίαν ἔχεις περὶ ἐμοῦ. Εἶναι κραταιὰ καὶ ἀσυγκρίτως ἰσχυροτέρα τῶν ἀσθενῶν διανοητικῶν μου δυνάμεων· δὲν δύναμαι νὰ τὴν συλλάβω». Ἄλλος «εἶναι ἀνωτέρα μου». Ἄλλος ἀντὶ τοῦ εἶναι κραταιὰ καὶ ἀσυγκρίτως ἰσχυροτέρα «εἶναι ἀκόμη ὑψηλοτέρα». Καὶ τὸ ἑξῆς περίπου σημαίνουν αὐτά. Μολονότι τυγχάνω τῶν φροντίδων σου καὶ ἀντιλαμβάνομαι, ὅτι γνωρίζεις ἐκ τῶν προτέρων τὰ πάντα καὶ μὲ ἐδημιούργησες ἐκ μὴ ὑπαρχόντων, ὅμως δὲν ἠμπορῶ νὰ ἀποκτήσω ἀκριβῶς καὶ σαφῶς πλήρη γνῶσιν περὶ σοῦ. «Μοῦ κινεῖ τὸν θαυμασμὸν ἡ γνῶσις τὴν ὁποίαν ἔχεις περὶ ἐμοῦ» σημαίνει, ὅτι μὲ ὑπερέβαλεν, ὅτι ὑψώθη ἐπάνω ἀπὸ ἐμὲ **E** καὶ ὅτι ἔγινεν ἰσχυροτέρα, ὥστε

11. Κολασ. 1, 16-17.
12. Κολασ. 1, 18.
13. Ἰωάν. 1, 3.
14. Ἰωάν. 1, 4.
15. Πράξ. 17, 28.

νὰ μὴ ἠμπορῇ νὰ συλληφθῇ διὰ τῶν σκέψεών μου. Τόσον πολὺ εἶναι θαυμαστή, τόσον πολὺ μεγάλη εἶναι. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι θαυμαστὴ καὶ μεγάλη, ἀλλὰ νὰ δύναται νὰ συλληφθῇ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον; Κατ' οὐδένα τρόπον. Δι' αὐτὸ προσέθεσε «δὲν δύναμαι νὰ τὴν συλλάβω», διὰ νὰ μὴ λέγῃς αὐτό.

Ὅταν ὁμιλῇ περὶ γνώσεως, δὲν ἐννοεῖ, ὅτι δὲν ἔχω γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ νὰ ἔχω πλήρη καὶ σαφῆ γνῶσιν αὐτοῦ. Τοῦτο ἀκριβῶς λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι βεβαίως ὑπάρχει ὁ Θεός, τὸ γνωρίζομεν. **412 A** ποία ὅμως εἶναι ἡ οὐσία του, ἀγνοοῦμεν. «Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος προσέρχεται εἰς τὸν Θεόν, πρέπει νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὑπάρχει Θεός».[16] Δὲν εἶπε ποία εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ· τοῦτο κανεὶς δὲν τὸ γνωρίζει. Γνωρίζομεν, ὅτι εἶναι φιλάνθρωπος, ὅτι εἶναι χρηστός, ὅτι εἶναι ἀγαθός· ἀγνοοῦμεν τὸ μέγεθος τῶν ἰδιοτήτων. Ὁ προφήτης ὅμως, ἀφοῦ παρέτρεξεν ὅλα αὐτά, προβάλλει ἄλλην ἰδιότητα, ἡ ὁποία φαίνεται εὐκολωτέρα καὶ τὴν ὁποίαν πάλιν ἰσχυρίζεται, ὅτι ἀγνοεῖ. Δὲν λέγω, ἰσχυρίζεται, ποία εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, οὔτε πόσον ἀγαθὸς εἶναι. Εἶναι παραδεκτόν, ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀκατάληπτα,[17] ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ νὰ εἴπω, οὔτε κατὰ ποῖον τρόπον εὑρίσκεται πανταχοῦ· καὶ τοῦτο εἶναι ἀνώτερον τῆς ἀντιληπτικῆς μου ἱκανότητος. **B**

Δι' αὐτό, ὅταν εἶπε «μοῦ κινεῖ τὸν θαυμασμὸν ἡ γνῶσις, τὴν ὁποίαν ἔχεις περὶ ἐμοῦ», προσέθεσε, «ποῦ δύναμαι νὰ μεταβῶ, ὥστε νὰ εἶμαι μακρὰν τῆς πνοῆς σου, τοῦ πνεύματός σου καὶ ποῦ νὰ καταφύγω, ὥστε νὰ μὴ παρακολουθοῦμαι ἀπὸ τὰ βλέμματά σου; Ἐὰν ἀνέλθω εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος, τὸν οὐρανόν, εἶσαι ἐκεῖ Κύριε. Ἐὰν κατέλθω εἰς τὸ χαμηλότερον μέρος τὸν Ἅδην καὶ ἐκεῖ εὑρίσκεσαι. Ἐὰν γίνω πτερωτὸς πρωΐ-πρωΐ, ὥστε πετῶν ὅλην τὴν ἡμέραν νὰ προλάβω νὰ φθάσω καὶ νὰ κατασκηνώσω εἰς τὰς ἐσχατιὰς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, - ἄλλος γράφει θὰ παραμείνω— καὶ ἐκεῖ ἡ χείρ σου θὰ μὲ ὁδηγήσῃ καὶ θὰ μὲ κρατῇ σφικτὰ ἡ δεξιά σου».[18]

16. Ἑβρ. 11, 6.
17. «Ἄπειρον τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον καὶ τοῦτο μόνον καταληπτὸν ἡ ἀπειρία αὐτοῦ καὶ ἡ ἀκαταληψία» (Δαμασκηνός).
18. Ὅταν λέγωμεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρών, ἐννοοῦμεν ὅτι αὐτὸς ὑπάρχει εἰς ὅλα τὰ ὄντα, πλὴν ὅμως δὲν περικλείεται καὶ δὲν περιορίζεται εἰς αὐτά, ἀλλ' ὑπάρχει πανταχοῦ.

Πνεῦμα καὶ πρόσωπον ὀνομάζει τὸν ἴδιον τὸν Θεόν. Ποῦ δύναμαι δηλαδὴ νὰ μεταβῶ, ὥστε νὰ εἶμαι μακρὰν σοῦ; **C** Γεμίζεις τὰ πάντα, παρευρίσκεσαι ἐνώπιον ὅλων· ὄχι κατὰ μέρος, ἀλλὰ μὲ πλήρη τὴν ὕπαρξίν σου. Καὶ ἀφοῦ ἀνέφερεν, ὅσα εἶναι εἰς τοὺς οὐρανούς, ὅσα εἶναι εἰς τὸν Ἅδην, τὸ πλάτος, τὸ βάθος, τὸ ὕψος, δηλώνει, ὅτι ὁ ἴδιος εὑρίσκεται παντοῦ. Δὲν εἶπε, θὰ μὲ ἀκολουθήσῃς, ὅπου καὶ ἂν μεταβῶ καὶ θὰ μὲ κρατῇς σφικτά, ἀλλά, ὅπου μεταβῶ, ἐκεῖ παρευρίσκεσαι, δηλαδὴ ἐκεῖ σὲ εὑρίσκω νὰ μὲ προλαμβάνῃς.

Διὰ τοῦτο λέγει «μοῦ κινεῖ τὸν θαυμασμὸν ἡ γνῶσις, τὴν ὁποίαν ἔχεις περὶ ἐμοῦ». Καὶ ἂν δὲν γνωρίζῃς ἀκριβῶς αὐτήν, λέγει, πῶς γνωρίζεις, ὅτι εἶναι θαυμαστή; Διότι ὑπερβάλλει τὴν σκέψιν μου, διότι κατανικᾷ τὸν νοῦν μου. Ἄλλωστε καὶ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου δὲν ἠμποροῦμεν νὰ παρατηρήσωμεν μὲ ἀκρίβειαν· ὅμως ἀκριβῶς δι' αὐτὸ ἰδιαιτέρως τὰς θαυμάζομεν. **D** Κάτι ἀνάλογον συμβαίνει καὶ μὲ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Δὲν ἀγνοοῦμεν αὐτὴν ἐξ ὁλοκλήρου, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός, ὅτι εἶναι φιλάνθρωπος, ὅτι εἶναι ἀγαθός, ὅτι εἶναι χρηστός, ὅτι εἶναι εὔσπλαγχνικὸς καὶ πανταχοῦ παρών· ποία ὅμως εἶναι ἡ οὐσία του ἢ πόσον τὸ μέγεθος τῶν ἀνωτέρω ἰδιοτήτων του ἢ κατὰ ποῖον τρόπον εἶναι πανταχοῦ παρών, τὸ ἀγνοοῦμεν.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἐξέθεσε, διὰ ποίους λόγους εἶναι θαυμαστὴ ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ διεκήρυξε τὴν προγνωστικήν του ἱκανότητα, τὴν δημιουργικήν του ἰδιότητα, τὴν εὐχέρειαν τῆς προνοίας, τὸ ἀκατάληπτον καὶ ἀνερμήνευτον τῆς ὑποστάσεώς του, διηγεῖται πάλιν ἄλλην δύναμιν τοῦ Θεοῦ, **E** πλήρη καὶ αὐτὴν ἀποριῶν, ἂν ἐξητάζετο μὲ τὸ ἀνθρώπινον λογικόν. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἀκατάληπτος. Ποία λοιπὸν εἶναι αὐτή; Ἐντοπίζεται εἰς τὸν στίχον. «Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡ χείρ σου θὰ μὲ ὁδηγήσῃ καὶ θὰ μὲ κρατῇ σφικτὰ ἡ δεξιά σου». Εἶναι δηλαδὴ δυνατὸν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ συντριβοῦν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰς συμφοράς, ἂν ἐμπέσουν μέσα εἰς αὐτάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων παγιδεύονται καὶ ἐμπλέκονται.

Τοῦτο ἑρμηνεύων προσέθεσεν: «Ἐὰν εἴπω: ἂς ἔλθῃ λοιπὸν σκότος, διὰ νὰ μὲ σκεπάσῃ καὶ ἡ νὺξ ἂς ἀντικαταστήσῃ τὸ φῶς, ὥστε νὰ τρυφῶ ἀθέατος, πόσον θὰ πλανηθῶ. 413 **A** Διότι τὸ σκότος δὲν εἶναι σκότος διὰ σὲ καὶ ἡ νὺξ εἶναι ἐνώπιόν σου ὡς ἡμέρα φωτεινή. Τὸ σκότος

τῆς νυκτὸς εἶναι ὅπως καὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας». Ἀφοῦ ἐξέθεσε προηγουμένως ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀπηρίθμησα καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ ὄχι μόνον ὅτι εἶναι πανταχοῦ παρών, ἀκόμη καὶ ὅτι καθοδηγεῖ, ἐξασφαλίζει καὶ ὀχυρώνει, προσθέτει ἐν συνεχείᾳ καὶ τοῦτο, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποδεικνύει τὸ περίεργον, ὅτι δηλαδὴ δὲν ὀχυρώνει καὶ ἐξασφαλίζει μόνον, ἀλλὰ κάμνει κάτι ἀνώτερον ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Διότι, ἀφοῦ εἶπεν, ὅτι «ἡ χείρ σου θὰ μὲ ὁδηγήσῃ καὶ θὰ μὲ κρατῇ σφικτὰ ἡ δεξιά σου» προσέθεσεν «ἐὰν εἴπω, ἂς ἔλθῃ λοιπὸν σκότος, διὰ νὰ μὲ σκεπάσῃ». Ἄλλος «ἐὰν εἴπω, ἴσως σκότος θὰ μὲ σκεπάσῃ». Ἄλλος «θὰ μὲ καλύψῃ». Σκότος ἐδῶ σημαίνει θλῖψιν. Τοῦτο ἔχει τὸ ἑξῆς περίπου νόημα. Ἐπολιορκήθην ἀπὸ τὰ δεινὰ καὶ εἶπα μέσα μου, **B** ὅτι τὰ δεινὰ θὰ μὲ καταβάλουν. Αὐτὸ σημαίνει, θὰ μὲ σκεπάσῃ τὸ σκότος. Ἄλλος λέγει «τὸ σκότος θὰ μὲ καλύψῃ». «Καὶ ἡ σκοτεινὴ νὺξ ἂς ἀντικαταστήσῃ τὸ φῶς, ὥστε νὰ τρυφῶ ἀθέατος». Ἄλλος «φωτεινὴ νὺξ θὰ μὲ περιβάλῃ». Ποία εἶναι ἡ σημασία του; Ἐγώ, λέγει, ὡμίλησα περὶ αὐτῶν σκεπτόμενος κατὰ τὴν φυσικὴν πραγματικότητα· αἰφνιδίως τὰ δεινὰ μετεβλήθησαν εἰς ἀγαθά. Ἀκριβέστερον μάλιστα δὲν μετεβλήθησαν τὰ δεινὰ εἰς ἀγαθά, ἀλλὰ ἐνῷ ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν τὰ δεινά, ἐγὼ ἔνοιωσα μεγάλην καλωσύνην. Δὲν εἶπεν, ὅτι ἡ νὺξ ἐξηφανίσθη, ἀλλὰ ὅτι ἡ νὺξ ἦτο φωτεινή. Ἐνῷ δηλαδὴ ἡ νὺξ **C** παραμένει νύξ, εἶναι φανερόν, ὅτι τὰ δεινὰ καὶ αἱ συμφοραὶ (αὐτὰ δηλώνει μὲ τὴν λέξιν νύξ) δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ μὲ καταπατήσουν, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτὸς ἔλαμψε τὸ φῶς, δηλαδὴ μοῦ ἐδόθη βοήθεια. Διότι τὰ ἀντίθετα γίνονται καὶ παρουσιάζονται μὲ τὰ ἀντίθετα, ὅταν ἐπιθυμῇ ὁ Θεός. Ἢ δὲν εἶδες νὰ ἀνάπτῃ ἡ κάμινος καὶ νὰ πνέῃ ἡ δρόσος καὶ οὔτε ἡ πρώτη νὰ σβήνῃ, οὔτε καὶ ἡ δευτέρα νὰ ξηραίνεται ἢ δὲν εἶδες νὰ συμπορεύεται ἡ χάλαζα μὲ τὴν φλόγα; Ἀπὸ ποῦ ἔγινεν αὐτό, εἰπέ μου; Κατὰ ποῖον τρόπον ἔγινε, ἐπιθυμῶ νὰ μάθω. Ἢ καλύτερα δὲν ἐπιθυμῶ νὰ μάθω τὸν τρόπον, διότι δὲν εἶναι δυνατόν· πιστεύω εἰς αὐτό, τὸ ὁποῖον ἔγινε καὶ λατρεύω τὸν δημιουργόν του. **D**

Τὰ περισσότερα ἔργα αὐτοῦ εἶναι κρυφὰ καὶ μυστικά. Δὲν εἶδες, ὅτι, ἐνῷ ἦτο ἡμέρα, οἱ Αἰγύπτιοι ἐψηλάφουν ὡσὰν εἰς σκότος καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, ἐνῷ τὸ σκότος ἐκάλυπτε τὰ πάντα, ἔβλεπον καὶ ἐνῷ πάλιν εἰς τὴν ἀρ-

χὴν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ὑπῆρχε σκότος, τὸ φῶς ἔλαμψεν ἐν μέσῳ αὐτοῦ; Τῶν πραγμάτων τῆς φύσεως πάντοτε κυρίαρχος εἶναι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὴν φύσιν, ὄχι διὰ νὰ παράγη ὅσα δὲν ὑπάρχουν, ἀλλὰ διὰ νὰ κάμνῃ νὰ παρουσιάζωνται διάφορα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα παραμένουν εἰς τὴν φύσιν. «Διότι τὸ σκότος δὲν εἶναι σκότος διὰ σέ». Ἄλλος «πλησίον σου». «Καὶ ἡ νὺξ εἶναι ἐνώπιόν σου φωτεινὴ ὡς ἡμέρα». Ἄλλος «ἀλλὰ καὶ ἡ νὺξ θὰ λάμπῃ ὡς ἡμέρα». «Ὅπως τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἔτσι καὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας». **E** Ἄλλος «ὅμοιον εἶναι τὸ σκότος καὶ τὸ φῶς αὐτῆς». Ὀρθῶς εἶπεν «ἀπὸ σέ» δηλαδὴ πλησίον σου, διὰ νὰ δηλώσῃ, ὅτι ἂν θελήσῃς, τὸ σκότος δὲν θὰ εἶναι πλέον σκότος, ἀλλὰ θὰ δείξῃ τὰ πράγματα τοῦ φωτός. Δι' αὐτὸ προσέθεσε: «Καὶ ἡ νὺξ θὰ λάμψῃ ἐνώπιόν σου ὡς ἡμέρα»[19] κάμνων τοιουτοτρόπως περισσότερον σαφὲς αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶπε προηγουμένως καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ νὺξ θὰ φωτίσῃ τὰ ἔργα τῆς ἡμέρας ὡς τὰ ἰδικά της.

Διότι, ὅταν θελήσῃ ὁ Θεός, ἡ ἐνέργεια τῶν στοιχείων τῆς φύσεως μεταστρέφεται πρὸς τὰ ἀντίθετα, μὲ τόσην συγκεκριμένην ἀντίθεσιν, **414 A** ὅπως ἀκριβῶς συνέβη μὲ τὰ γνωστά μας κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας. Ἐὰν θελήσῃς σύ, τοιαύτη θὰ εἶναι ἡ νὺξ καὶ τοιουτοτρόπως θὰ διασκεδασθῇ τὸ φῶς, ὅπως τὸ σκότος. Τοῦτο ἐπιθυμῶν νὰ εἴπῃ, προσέθεσεν, «ὅπως τὸ σκότος τῆς νυκτὸς τοιουτοτρόπως καὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας». Ἀναφέρονται μὲν αὐτὰ κυρίως ἐπὶ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, μεταφορικῶς δὲ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ἀποδεικνύεται ἐξ αὐτῶν, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει τόσην δύναμιν, ὥστε νὰ παρέχῃ εἰς ὅσους ἐμπίπτουν εἰς θλίψεις τόσην ἄνεσιν, ὅσην ἔχουν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ζοῦν ἀνέτως, διότι ἐνδιαφέρεται δι' ὅσους ὑφίστανται δοκιμασίαν.

Θαυμαστὸν καὶ περίεργον εἶναι τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὡς γνωστὸν ἔγινεν ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ. **B** Δὲν ἔνοιωθεν ἐκεῖνος τόσην μεγάλην ἱκανοποίησιν καὶ τιμήν, ὅταν κατοικοῦσαν εἰς τὴν πατρικήν του οἰκίαν, ὅσην ἐδοκίμασεν, ὅταν ἐπωλήθη καὶ ἔζη ὑπὸ βαρβαρικὴν στέγην. Ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ἐχθροὺς ὑφαίνετο πρὸς χάριν του τὸ διάδημα

19. Διὰ τὸν Θεὸν τὰ σκότη ἀκτινοβολοῦν ὡς καὶ ἡ ἡμέρα. «Τίς με ὁρᾷ; σκότος κύκλῳ μου..... ὀφθαλμοὶ Κυρίου..... κατανοοῦντες εἰς ἀπόκρυφα μέρη». Σοφ. Σειρ. 23, 18 - 19.

καὶ παρεσκευάζετο ἡ πορφύρα· καὶ ἡ ἀτίμωσις ἔγινε δι' αὐτὸν ἀφορμὴ τιμῆς καὶ βασιλείας.

Εἶδες κατὰ ποῖον τρόπον ἡρμηνεύσαμεν τὸν στίχον, «ὅτι ἡ νὺξ θὰ λάμψῃ ὡς ἡμέρα;». Ὡς πρὸς δὲ τὸν στίχον «ὅπως τὸ σκότος τῆς νυκτὸς τοιουτοτρόπως καὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας» εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Ὅπως τὸ σκότος τῆς νυκτός, ἔτσι θὰ εἶναι καὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ὄχι μόνον κατὰ τὴν ὄψιν, ἀλλὰ διότι Σὺ ὁ Κύριος μεταβάλλεις τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. **C**

«Διότι Σὺ Κύριε ἔκαμες κτῆμα σου τοὺς νεφρούς μου, τὸ ἐσωτερικὸν κέντρον τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ συναισθημάτων μου καὶ μὲ ἀνέλαβες ὑπὸ τὴν προστασίαν σου, ἀφ' ὅτου ἤμην εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου». Ποίαν σχέσιν ἔχουν αὐτὰ πρὸς τὰ προηγούμενα; Μεγάλην βεβαίως καὶ ἀρρήκτως συνδεδεμένην. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὡμίλησε διὰ τὴν τόσον μεγάλην δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἀποδεικνύει ἐν συνεχείᾳ, ὅτι χρησιμοποιεῖ τὴν δύναμιν αὐτὴν πρὸς ἐξυπηρέτησιν καὶ εὐεργεσίαν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ νὰ μὴ εἴπῃ κανεὶς ἀνόητος, τί μὲ ἐνδιαφέρει, ἂν εἶναι μέγας καὶ δυνατὸς καὶ προνοητικὸς ὁ Θεός, ἀπόδειξέ μου, τί κερδίζομεν ἀπὸ αὐτά, προσέθεσε τὸ «Σὺ ἔκαμες κτῆμα σου τοὺς νεφρούς μου»[20] ἐννοῶν διὰ τοῦ ἑνὸς τὸν κάθε ἄνθρωπον. Δὲν εἶναι μικρὸν πρᾶγμα πρὸς ἔπαινον τοῦ Θεοῦ καὶ πρόνοιαν, νὰ εἶναι κανεὶς κτῆμα του. **D** Διότι ὅποιος κάμνει κάτι κτῆμά του ἐνδιαφέρεται καὶ προνοεῖ δι' αὐτό. Πρὸς δήλωσιν τούτου προσέθεσε τὰ ἑξῆς λέγων «μὲ ἀνέλαβες ὑπὸ τὴν προστασίαν σου, ἀφ' ὅτου ἤμην εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου». Συνεχῶς δηλαδὴ μὲ ἐφρούρησες, προέβλεψες καὶ μὲ ἐξησφάλισες ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας μου, ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ σπάργανα καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶπον, μὲ τὰ ἔργα σου τὰ ἐδίδαξες.

«Θὰ σὲ δοξολογήσω καὶ θὰ σὲ εὐχαριστήσω εὐγνωμόνως, διότι ἐδείχθης θαυμαστὸς μέχρι σημείου προκαλοῦντος κατάπληξιν καὶ φόβον. Θαυμάσια τὰ ἔργα σου καὶ ἡ ψυχή μου γνωρίζει τοῦτο πολὺ καλὰ ἐξ ἰδίας πείρας». Τί σημαίνουν αὐτά; Μὲ ἔπλασες, λέγει, ἀλλὰ δὲν ξέρω μὲ ποῖον τρόπον μὲ ἔπλασες· προνοεῖς περὶ ἐμοῦ, ἀλλὰ δὲν ἔχω τὴν ἱκανότητα νὰ συλλάβω διὰ τῆς σκέ-

20. Οἱ νεφροὶ κατὰ τὴν ἑβραϊκὴν ψυχολογίαν εἶναι ἕδρα τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν παθῶν καὶ ἑπομένως τῶν ἀδύτων τοῦ ἀνθρώπου.

ψεώς μου ὅλην μαζὶ τὴν πρόνοιάν σου. Ὑπάρχεις παντοῦ, ἀλλὰ οὔτε αὐτὸ τὸ γνωρίζω καλῶς. **E** Γνωρίζεις ἐκ τῶν προτέρων τὰ μέλλοντα καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μυστικὰ τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, ἀλλὰ οὔτε αὐτὸ ἔχω τὴν δύναμιν νὰ ἀντιληφθῶ διὰ τῶν σκέψεών μου. Διότι μεταβάλλεις τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν κάμνεις, ἐνῷ ὑπάρχει, ἀντίθετος νὰ ἀποδεικνύεται. Καὶ τὰ ἀντίθετα πάλιν μὲ τέτοιον τρόπον παρουσιάζεις, ὥστε νὰ μᾶς φαίνωνται γνωστὰ καὶ κατὰ τρόπον φυσικὸν κατανενημένα.

415 **A** Ἀφοῦ λοιπὸν συνεκέντρωσεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἐφλογίσθη ἀπὸ θεῖον πνεῦμα, διὰ μεγάλης φωνῆς εἶπε: «Θὰ σὲ δοξολογήσω καὶ θὰ σὲ εὐχαριστήσω εὐγνωμόνως, διότι ἐδείχθης θαυμαστὸς μέχρι σημείου προκαλοῦντος κατάπληξιν καὶ φόβον», ἐφάνης δηλαδὴ θαυμαστὸς καὶ εἶσαι θαυμαστός. «Θαυμάσια τὰ ἔργα σου καὶ ἡ ψυχή μου γνωρίζει τοῦτο πολὺ καλὰ ἐξ ἰδίας πείρας». Καὶ διατί ὁμιλῶ, λέγει, διὰ Σέ, ἀφοῦ καὶ τὰ ἔργα σου ἀποσποῦν μεγάλον θαυμασμόν; Ἔπειτα, ἀφοῦ ἄφησε γενικῶς ὅλα νὰ ἀκολουθοῦν, ἀρκεῖται μόνον εἰς τὴν προσωπικήν του γνῶσιν λέγων «καὶ ἡ ψυχή μου γνωρίζει τοῦτο πολὺ καλὰ ἐξ ἰδίας πείρας». Δὲν γνωρίζει ἁπλῶς, ἀλλὰ ὁμιλεῖ μὲ ἐπίτασιν καὶ σφοδρότητα. Καὶ ἂν γνωρίζῃ, πῶς ἔλεγε προηγουμένως ὅτι «ἐδείχθη θαυμαστὸς μέχρι σημείου προκαλοῦντος κατάπληξιν», καὶ ἡ γνῶσις σου ἐνισχύθη, ὥστε νὰ μὴ δύναμαι νὰ τὴν παρακολουθήσω; **B** Βεβαιότατα, ἐκεῖνο μὲν ἐλέχθη περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦτο περὶ τῶν ἔργων του.

Ἀφοῦ τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι γνωρίζει, ὅτι εἶναι θαυμαστὸς καὶ ὅτι εἶναι μέγας. Ποία ὅμως εἶναι ἡ ὑπόστασίς του (θὰ ἐπαναλάβω τὰ ἴδια πράγματα) καὶ ποῖον τὸ μεγαλεῖον του καὶ ποία ἡ φύσις αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐλέχθησαν, ἀγνοεῖ ὅμως αὐτὴ ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ γνωρίσῃ τὸν Θεὸν εἶναι ἀπόδειξις γνώσεως, ἂν αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐλέχθη εἶναι θαυμαστόν. Καὶ ἡ θάλασσα ἀγνοοῦμεν, πόσην ἔκτασιν καὶ βάθος ἔχει. Καὶ ὅμως ἀκριβῶς δι' αὐτὸ βεβαίως γνωρίζομεν τὴν θάλασσαν, διότι δὲν γνωρίζομεν τὰ μέτρα της. Ἂν κανεὶς ἔλεγεν, ὅτι γνωρίζει τὸ μέγεθός της, αὐτὸς ἰδιαίτερα θὰ ἠγνόει τὴν θάλασσαν. **C** Ἐπομένως ὑπάρχει ὁμολογία γνώσεως, ἡ ὁποία προδίδει ἄγνοιαν καὶ ὑπάρχει ἄγνοια, ἡ ὁποία ἐπιβεβαιώνει τὴν γνῶσιν.

«Δὲν ἐκρύπτετο ὁ σχηματισμὸς τοῦ σκελετοῦ μου,[21] ὅταν ἤρχισε νὰ διαμορφοῦται ἀφανῶς εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου· δὲν ἔμεινεν ἀπὸ σὲ ἀφανὴς ἡ ὕπαρξίς μου, ὅταν ἐκυοφορεῖτο εἰς τὸ σκότος τῆς μητρικῆς κοιλίας ὡς εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς γῆς θαμμένη».

Πάλιν περὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ὁμιλεῖ καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ Θεὸς γνωρίζει πάντα ταῦτα. Ἢ λοιπὸν λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς γνωρίζει ὅλα τὰ μυστικὰ τοῦ ἀνθρώπου ἢ κάτι ἄλλο ἐννοεῖ, δηλαδὴ τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν διάπλασιν αὐτοῦ καὶ οὔτε ὑπάρχει κάτι, τὸ ὁποῖον ἠγνόησες, ὅταν ἐδημιουργεῖτο ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἐγνώριζες τὰ πάντα, **D** ὅταν ἡ φύσις σιγὰ - σιγὰ καὶ ἀνεπαισθήτως ἔπλεκε[22] τὴν μορφὴν τοῦ ἀνθρώπου, καίτοι ἐλειτούργει μυστικὰ ὡς νὰ εὑρίσκεται εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς γῆς. Διότι διὰ Σὲ τὰ πάντα εἶναι γυμνὰ καὶ ἀνοικτά. Ἄλλος δὲ ἑρμηνευτὴς εἶπεν «δὲν ἐκρύβησαν τὰ ὀστᾶ μου ἀπὸ σένα, διὰ τῶν ὁποίων κατὰ τρόπον κρυφὸν ἔγινα». Ἄλλος «δὲν διέφυγε τῆς προσοχῆς σου ἡ διαμόρφωσίς μου, ἡ ὁποία κρυφίως συνετελέσθη, διεκοσμήθην εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου ὡς νὰ ἤμην εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς». Ἄλλος «ἡ δύναμίς μου δὲν διέφυγε τῆς προσοχῆς Σου ἢ τὰ ὀστᾶ μου ἀπὸ τὰ βλέμματά Σου, καίτοι ἐπλάσθην κρυφὰ καὶ ἔλαβον τὴν μορφήν μου εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου, ὡς νὰ ἤμην εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς». **E**

Ὅλοι ἑπομένως τὰ ἴδια λέγουν, ὅτι δηλαδὴ μὲ ἐγνώριζες μὲ λεπτομέρειαν, ὅταν διεπλασσόμην καὶ γνωρίζεις τελείως τὴν μορφὴν κάθε μέλους τοῦ σώματός μου καὶ τὴν αὔξησιν αὐτοῦ. Τοῦτο ἀκριβῶς λέγει καὶ ὁ Χριστός, «ὅσον ἀφορᾷ εἰς σᾶς καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς σας εἶναι μετρημέναι».[23] Ὡσαύτως περὶ προνοίας καὶ γνώσεως γίνεται λόγος εἰς τὸν ἑπόμενον στίχον. «Τὸ ἀδιαμόρφωτον εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου ἔμβρυον εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου». Ἢ τὸ ἴδιον πρᾶγμα πάλιν λέγει,

21. Ἐννοεῖ τὸν σκελετὸν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Γενικῶς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Ὁ Θεὸς γνωρίζει πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ σώματός μας.

22. Ὑπαινίσσεται τὴν ποικιλίαν καὶ πολυχρωμίαν τῶν μελῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπως τὸ ὕφασμα τεχνουργεῖται καὶ ποικίλλεται, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ὑφαίνει εἰς μυστικὸν ἐργαλεῖον τὴν ἀνθρωπίνην ὕπαρξιν.

23. Λουκ. 12, 7.

ὅτι δηλαδὴ μὲ ἐγνώριζες ἀκόμη ἀδιαμόρφωτον, 416 A διότι καὶ ἄλλος εἶπεν ὡς ἑξῆς: «Οἱ ὀφθαλμοί σου μὲ εἶδον ἀδιαμόρφωτον», ἢ ἀναφέρεται εἰς τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι δηλαδὴ οἱ ὀφθαλμοί σου εἶδον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν διεπράχθη εἰσέτι.

«Καὶ εἰς τὸ βιβλίον σου εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γραμμένοι προτοῦ νὰ γεννηθοῦν. Οὗτοι θὰ πλασθοῦν ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν καὶ οὐδεὶς θὰ ἀγνοηθῇ». Εἶναι ἀσαφὲς τὸ νόημά του, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀντιληφθῶμεν αὐτὸ ἀπὸ τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου καὶ τὸν ἄλλον ἑρμηνευτήν. Διότι τὸ νόημά του εἶναι τέτοιο, ὥστε νὰ συμφωνῇ μὲ τὸ προηγούμενον. Ποῖον ἦτο τὸ προηγούμενον; «Ἀδιαμόρφωτον μὲ εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου»· χωρὶς δηλαδὴ ἀκόμη νὰ λάβω συγκεκριμένην μορφήν, ἐνῷ ἀκόμη διεπλασσόμην, ἐνῷ ἀκόμη ἐμορφοποιούμην καὶ τότε μὲ εἶδε μὲ πλήρη μορφήν, ὅπως βλέπει ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔχει διαμορφωθῆ, ὅπως ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔχει διαπλασθῆ, ὅπως ἐκεῖνον, B ὁ ὁποῖος ἔχει συμπληρωθῆ καὶ δὲν χρειάζεται πλέον χρόνον διὰ τὴν ὁλοκλήρωσίν του.

Διὰ νὰ ἀντιληφθῇς, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ σημασία του, ἄκουσε τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἄλλου. «Μὲ εἶδον ἐκ τῶν προτέρων οἱ ὀφθαλμοί σου ἀκόμη ἀδιαμόρφωτον μαζὶ μὲ ἐκείνους ὅλους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀπογραφῆ εἰς τὸ βιβλίον σου καὶ οἱ ὁποῖοι διὰ τὴν διάπλασίν των δὲν χρειάζονται οὔτε μίαν ἀκόμη ἡμέραν». Μαζὶ μὲ ἐκείνους μὲ εἶδες, λέγει, μὲ εἶδες ὁμοίως μὲ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι διαπλάσσονται κατὰ τὰς ἡμέρας των, ἀπὸ τὰς ὁποίας οὐδεμία ἡμέρα ἐλλείπει. Λέγει αὐτά, ὄχι διότι εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὑπάρχει κάποιο βιβλίον, οὔτε διότι μερικοὶ εἶναι ἐγγεγραμμένοι, ἀλλὰ διὰ τοῦ βιβλίου θέλει νὰ δηλώσῃ τὴν πλήρη γνῶσιν, καθὼς ὅταν λέγῃ «ἤκουσεν ὁ Κύριος καὶ ἔγραψεν εἰς τὸ βιβλίον».[24] Καὶ πάλιν «τὰ βιβλία ἠνοίχθησαν».[25] C «Ἀπὸ ἐμὲ ὅμως ἐξαιρετικῶς ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, Θεέ μου». Ἄλλος «οἱ φίλοι σου ἔγιναν πολύτιμοι». Δὲν εἶναι μικρὰ ἀρετὴ καὶ τοῦτο νὰ τιμῶνται μὲ μεγάλην τιμὴν οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ. Ἔλαβες πρόνοιαν, λέγει, περὶ ἐμοῦ, μὲ ἐδημιούργησες, ἐνῷ δὲν ὑπῆρχα, μὲ διοικεῖς καὶ μὲ συγκρατεῖς καὶ ἐγὼ σοῦ ἀνταποδίδω αὐτὴν τὴν ἀμοιβὴν μὲ τὸ νὰ τιμῶ τοὺς φίλους σου. «Καὶ ἡ

24. Μαλ. 3, 16.
25. Δαν. 7, 10.

δύναμίς σου εἶναι ἐξόχως ἰσχυρὰ ὑπὸ τὴν χεῖρα τῆς προστασίας Σου». Ἐκεῖνοι δηλαδὴ ἔγιναν γενναῖοι καὶ ἰσχυροί. Ἄλλος λέγει «πόσον μεγάλον τὸ πλῆθος τῶν κεφαλῶν των!». Τοῦτο εἶναι περισσότερον σαφές, δηλαδὴ τὸ ἑπόμενον.

«Προσπαθῶ νὰ τοὺς μετρήσω, ἀλλ' ἔχουν πληθυνθῆ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἄμμον». Ἐγὼ βεβαίως τιμῶ αὐτούς καὶ Σὺ τοὺς πολλαπλασιάζεις καὶ τοὺς κάμνεις περισσοτέρους ἀπὸ τὴν ἄμμον. Δὲν τοὺς κάμνεις μόνον πολλούς, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρούς. D Τὸ ὅτι ἔγιναν δυνατοί, αὐτὸ σημαίνει. Καὶ θεωρεῖ διπλῆν τὴν εὐημερίαν καὶ διὰ τὴν αὔξησιν εἰς πλῆθος καὶ διὰ τὴν ἐπίδοσιν εἰς δύναμιν.

«Κατακλίνομαι μὲ τὰς θαυμασίας αὐτὰς σκέψεις· ἐγείρομαι καὶ πάλιν εἶμαι μαζί σου σκεπτόμενος». Ἄλλος «θὰ ἐξυπνήσω καὶ πάντοτε θὰ εἶμαι μαζί σου».

Δὲν εἶναι μικρὰ ἀπόδειξις ἀρετῆς τὸ νὰ διατηρῇ κανεὶς τὴν ἀρετήν, ὅταν εὐτυχῇ. Πολλοὶ βεβαίως, ὅταν ἀποκτήσουν τὰ ἀγαθά, συνήθως λησμονοῦν. Ὅμως ὄχι ἐγώ, λέγει. Μόλις ἐγερθῶ, δηλαδὴ ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὰ δεινά, θὰ εὑρίσκωμαι πάντα μαζί σου. «Ἐὰν παρέδιδες εἰς θάνατον τοὺς ἀσεβεῖς, πόσον δίκαιον θὰ εἶχες;».[26]

Δὲν λέγει τοῦτο, ἐὰν δηλαδὴ φονεύσῃς τοὺς ἁμαρτωλούς, τότε πάντα θὰ εἶμαι μαζί σου, ἀλλὰ τὸ δεύτερον ὑπεσχέθη χωρὶς νὰ γίνῃ τὸ πρῶτον. E Ζητεῖ νὰ γίνῃ αὐτό, ὄχι διὰ νὰ χάσουν οἱ ἄνθρωποι τὴν ὑπόστασίν των, ἀλλὰ διὰ νὰ μεταβάλῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Διότι δὲν εἶπεν, ἐὰν φονεύσῃς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἁμαρτωλούς. Ἄλλος ἀντὶ τοῦ «ἁμαρτωλοὺς» εἶπε «τὸν παραβάτην» καὶ ἠννόει τοὺς ἐχθρούς, οἱ ὁποῖοι λατρεύουν τὰ εἴδωλα.

«Ἄνθρωποι αἱμαβόροι καὶ αἱμοδιψεῖς, φύγετε μακρὰν ἀπὸ ἐμέ». Ἄνδρας αἱμοβόρους ἐννοεῖ τοὺς φονεῖς, οἱ ὁποῖοι χαίρουν μὲ τὴν σφαγήν. 417 A Δὲν εἶναι δὲ καὶ τοῦτο μικρὸν βῆμα πρὸς ἀπόκτησιν ἀρετῆς, τὸ νὰ ἀποφεύγῃ καὶ νὰ ἀποστρέφεται κανεὶς τὴν συναναστροφὴν μὲ τοιούτους ἀνθρώπους. Ἀκολουθεῖ ἡ αἰτιολόγησις. «Διότι διαρκῶς εἶσθε φιλόνεικοι καὶ διαλογίζεσθε ἔριδας καὶ μάχας». Ἄλλος «οἱ ὁποῖοι ἔστρεψαν ἐναντίον σου

26. Ἀφοῦ προηγουμένως ἀνεφέρθη εἰς τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ ἐνεθυμήθη τοὺς ἀσεβεῖς, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον ἀρνοῦνται, ἀλλὰ βλασφημοῦν τὸν Κύριον καὶ ἀγανακτήσας ἐκφράζει τὴν εὐχὴν νὰ ἐξηφανίζοντο ὑπὸ τοῦ Κυρίου.

τὴν σκέψιν των». Ἄλλος «ὅτι σὲ ἐπίκραναν μὲ τὴν κακήν των σκέψιν».

Πρόσεχε, ὅτι δὲν ζητεῖ τὴν ἱκανοποίησιν προσωπικοῦ του συμφέροντος, ἀλλὰ λόγῳ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀδικίας ἀπομακρύνεται καὶ ἀποφεύγει τὴν συναναστροφὴν πρὸς ἐκείνους. Ἄλλωστε τοῦτο ἔγινεν αἰτία τοῦ χαμοῦ τῶν Ἰουδαίων, δηλαδὴ ἡ συναναστροφή των μὲ τοὺς κακούς. Διὰ τοῦτο καὶ νόμον ἐλάμβανον καὶ διὰ νόμου ἐχωρίζοντο ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἐλάμβανον τὴν ἐντολὴν νὰ ἀποφεύγουν τὴν σύναψιν γάμων μὲ αὐτοὺς καί, ὅταν ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη μόνοι των ἀνετρέφοντο εἰς τὴν ἔρημον. **B** Δι' αὐτὸ ὁ νόμος ὠνομάζετο φραγμός, διότι τοὺς περιέβαλλεν ἀπὸ παντοῦ καὶ ἠμπόδιζε τὴν συναναστροφὴν μὲ τοὺς κακούς. Εἶχον χαρακτῆρα εὔκολον εἰς ἀπάτην, εἰς πτῶσιν καὶ εὐμετάβλητον. «Θὰ καταλάβουν συντόμως τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι σὲ ἀναγνωρίζουν ὡς κυρίαρχον, ἀλλὰ εἰς μάτην». Ἄλλος «ὕψωσαν τὸ ἀνάστημά των ὡς ἀντίζηλοί σου εἰς μάτην», ἄλλος «οἱ ἐχθροί σου». Δι' αὐτὸ τοὺς ἀποφεύγει καὶ ἀπομακρύνεται, διότι ἐσήκωσαν ἀνάστημα κατὰ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, διότι παρενόμουν, διότι ἐξεστόμιζον βλάσφημα λόγια.

«Δὲν ἐμίσησα, Κύριε, αὐτούς, οἱ ὁποῖοι σὲ μισοῦν καὶ ἐκ τοῦ ζήλου μου δὲν ἔλυωσα ὡς κηρὸς λόγῳ τῆς πρὸς τοὺς ἐχθρούς σου ἀποστροφῆς μου; Ἐξ ὅλης τῆς καρδίας μου ἐμίσουν αὐτοὺς καὶ ἔγιναν ἐχθροί μου». **C** Αὐτὴν τὴν ὑπόσχεσιν ἔδωσεν ὁ Θεός, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἐχθρὸς θὰ εἶναι ἐχθρός καὶ ὁ ἀντίπαλος θὰ εἶναι ἀντίπαλος. Αὐτὰ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀποδείξεις φιλίας. Καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἀνταποδίδει εἰς τὸν Θεὸν τὴν ἀμοιβὴν διὰ τὴν κάθε περίπτωσιν. Διότι προηγουμένως εἶπεν «ἀπὸ ἐμὲ ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, Θεέ μου» καὶ ἐδῶ «ἐμίσησα ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι σὲ μισοῦν». Καὶ εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁμιλεῖ μὲ ὑπερβολὴν καὶ εἰς τὴν δευτέραν μὲ ὑπερβολήν. Δὲν λέγει μόνον ἐμίσησα, ἀλλὰ καὶ ἔλυωσα ὡσὰν κηρός. **D** «Δοκίμασέ με, Θεέ μου, καὶ μάθε τὴν καρδίαν μου, ἐξέτασε καὶ μάθε τοὺς δρόμους μου. Πρόσεχε, ἂν ὑπάρχῃ κανεὶς παράνομος τρόπος τῆς ζωῆς μου, ἀπάλλαξέ με καὶ ὁδήγησέ με εἰς τὴν ὁδὸν τῆς αἰωνίας σωτηρίας». Καὶ ὅμως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ψαλμοῦ ἔλεγε: «Μὲ ἐδοκίμασες καὶ ἔμαθες τί εἶμαι. Σὺ ἐγνώρισες τὰ καθίσματα καὶ τὰς ἐγέρσεις μου. Σὺ κατανοεῖς τοὺς διαλο-

γισμούς μου ἀπὸ μακράν. Τὸν δρόμον μου καὶ τὴν μακρὰν πορείαν τῆς ζωῆς μου παρηκολούθησες. Ὅλας τὰς ὁδούς μου προέβλεψες. Σὺ ἐγνώρισες ὅλα τὰ πρόσφατα καὶ τὰ παλαιά».

Πῶς λοιπὸν πάλιν ἐδῶ λέγει «δοκίμασέ με», ὡσὰν νὰ μὴ ἐδοκιμάσθην μέχρι τώρα. Βλέπεις, ὅτι χρησιμοποιεῖ ἀνθρώπινον λεξιλόγιον, ὄχι διὰ νὰ παραμένωμεν εἰς τὴν εὐτέλειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνέλθωμεν εἰς ὑψηλὰς σκέψεις, ἀφοῦ μὲ ὅλα αὐτὰ μορφώσωμεν ἀνταξίαν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν. Ζητεῖ νὰ δοκιμασθῇ καὶ νὰ ἐξετασθῇ, ὄχι διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν καρδίαν ὁ Θεός, **E** ὁ ὁποῖος πρὸ αὐτοῦ ἐγνώριζε τὰ πάντα καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ διὰ νὰ γνωρίσωμεν ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι πληροφορούμεθα ἀπὸ τὴν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων. Τὸ «δοκίμασέ με» ἐδῶ σημαίνει τοῦτο. «Καὶ πρόσεχε, ἂν μέσα μου ὑπάρχῃ δρόμος παρανομίας καὶ ὁδήγησέ με εἰς τὴν αἰωνίαν ὁδόν». Καὶ ποία εἶναι ἡ αἰωνία ὁδός; Ἄλλη ἢ ἡ πνευματική, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει τέλος; Διότι πάντα τὰ ὑπόλοιπα βεβαίως εἶναι φθαρτὰ καὶ ἐφήμερα καὶ καταλύονται μαζὶ μὲ τὴν παροῦσαν ζωήν. 418 **A**

Δι' αὐτό, ἀφοῦ παρέτρεξε τὰ πάντα, ἀναζητεῖ ἐκεῖνον τὸν δρόμον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀθάνατος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπέραντος καὶ ὁ ὁποῖος δὲν φθάνει εἰς τέρμα.

Κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτὸν τὸν δρόμον; Ἂν ἔχῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἂν συνεισφέρῃ ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸν ἑαυτόν του, ἂν καλλιεργῇ τὴν ἀρετήν, ἂν ἀσχολῆται μὲ πνευματικὰ ζητήματα καὶ ἂν στέκεται ὑψηλότερα ἀπὸ ὅσα ἀπορροφοῦν τὴν βιωτικὴν μέριμναν. Διότι, ὅσα διέρχονται ἀπὸ τὸν δρόμον ἐκεῖνον, δὲν εἶναι ἐφήμερα οὔτε πρόσκαιρα. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀρετή· διατηρεῖ τοὺς καρποὺς της διαρκῶς ἀκμάζοντας καὶ δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ μαραθοῦν καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀθάνατα καὶ καθαρὰ καὶ ἀπηλλαγμένα ὀλέθρου.

B Αὐτὰ εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χάριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Γένοιτο.